

**Nr 8.**

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fornminnen m. m.; given Stockholms slott den 23 januari 1942.*

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om fornminnen;
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad;
- 5) lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader;
- 6) lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 1) angående naturminnesmärkens fredande; och
- 7) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

**GUSTAF.**

*K. G. Westman.*

**F ö r s l a g**  
till  
**L a g**  
om fornminnen.

Härigenom förordnas som följer:

**Om fasta fornlämningar.**

1 §.

Fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets tidigare inbyggare, äro ställda under lagens hägn.

Ej må någon utan tillstånd enligt denna lag utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller borttaga fast fornlämning.

Tillsyn över fasta fornlämningar utövas av riksantikvarien.

2 §.

Fasta fornlämningar äro:

högar av jord och sten som uppförts av människor under forna tider (gravhögar, gravrösen, tingshögar och dylikt);

gravbyggnader av sten jämte hölje, andra gravar och gravfält från forna tider;

domarringar, skeppssättningar och andra fordom lagda eller resta stenar; stenar och bergytor med inskrifter, bilder, andra ristningar eller målningar, slibrännor (svärdsliplingsstenar), offergropar (älvkvarnar), offerkällor och andra kultplatser ävensom tingsplatser från forna tider;

stenkors och andra vårdar som under forna tider upprests för andaktsövningar eller till minne av någon person eller tilldragelse och likartade minnesmärken;

lämningar av fordom övergivna bostäder, boplatser eller arbetsplatser samt bildningar som uppkommit vid bruket av dylika bostäder eller platser;

övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, kyrkogårdar, skansar, vallar, vallgravar och andra märkliga byggnader som uppförts eller anlagts under forna tider eller lämningar däraf;

lämningar av vårdkasar ävensom märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider; samt

fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna.

## 3 §.

Till fast fornlämning hör så stort område på marken som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till dess art och betydelse nödigt utrymme däromkring. Har mark för fornlämning undantagits från delning vid lantmåteriförrättning eller tagits i anspråk genom expropriation, gälle de gränser som därvid bestämts.

Är ej området bestämt genom lantmåteriförrättning eller expropriation, äger länsstyrelsen att på framställning av riksantikvarien eller markens ägare fastställa gränserna för området. Gör riksantikvarien framställning härom, skall framställningen genom länsstyrelsens försorg delgivas ägaren på sätt om stämning är stadgat. Göres sådan framställning av ägaren, skall länsstyrelsen bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig. Länsstyrelsen skall i övrigt sörja för fullständig utredning i ärendet.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständigt besittningsrätt skall vad i denna lag sägs om markens ägare gälla innehavaren.

## 4 §.

Länsstyrelsen äger att meddela särskild föreskrift, som finnes påkallad för att bevara fast fornlämnings helgd, så ock stadga för ändamålet erforderligt vite. Sådan föreskrift må jämväl avse område som icke enligt 3 § hör till fornlämningen, såvitt ej markens ägare eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse.

Länsstyrelsens beslut skall kungöras genom anslag på lämplig plats i fornlämningens närhet.

## 5 §.

Riksantikvarien äger att låta undersöka, iståndsätta och inhägnat fast fornlämning ävensom å därtill hörande mark verkställa röjning eller vidtaga annan åtgärd som prövas erforderlig för fornlämningens skydd och vård. Riksantikvarien må ock medgiva annan att under villkor som riksantikvarien bestämmer företaga undersökning av fast fornlämning.

Om det finnes nödvändigt, må riksantikvarien låta omhändertaga fornlämning eller del därav för dess uppställande eller vård på annan plats. Vad nu sagts äger jämväl tillämpning å fornlämning eller del därav som inmu-rats eller intimrats i hus, bro eller annan byggnad.

Före vidtagandet av åtgärd som i denna paragraf sägs skall markens eller byggnadens ägare underrättas. Medför åtgärden att kostnad eller skada åsamkas ägaren eller annan, skall skälig ersättning därför givas.

## 6 §.

Vill någon rubba, förändra eller borttaga fast fornlämning, må tillstånd därtill meddelas av riksantikvarien, där fornlämningen finnes medföra hinder eller olägenhet som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse. Vid

ansökan om sådant tillstånd skall fogas noggrann beskrivning av fornlämningen.

Göres ansökan som nu sagts av annan än markens ägare, skall tillfälle beredas denne att yttra sig. Ej må ansökningen mot hans bestridande bifallas utan att synnerliga skäl därtill äro.

Då tillstånd lämnas, må därtill fogas de villkor som finnas skäligen erforderliga.

#### 7 §.

Vägras tillstånd enligt 6 § beträffande fornlämning som varit helt okänd och utan synligt märke ovan jord, oaktat den vållar sökanden betydande hinder eller olägenhet, vare denne berättigad till skäligen ersättning därför av allmänna medel, såframt ansökningen ingivits inom två år från det fornlämningen påträffats genom grävning eller annat arbete. Talan om ersättning skall anhängiggöras hos domstol inom ett år från det sökanden erhållit del av riksantikvariens beslut, varigenom tillstånd vägrats, och detta blivvit gällande. Vad nu sagts om ersättning äger ej tillämpning, därest marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet som i första stycket sägs skall ned sättas hos länsstyrelsen, och gälla om fördelning och utbetalande av ned satt belopp samt verkan därav i tillämpliga delar vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes; dock att beloppet må utan hinder av vad nu sagts utbetalas direkt till sakägaren, där det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende å fastigheten.

#### 8 §.

Vid planerande av väganläggning eller annat arbetsföretag bör i god tid inhämtas, huruvida fast fornlämning kan beröras av företaget, samt, där detta finnes vara förhållandet, samråd så snart ske kan äga rum med riksantikvarien eller ombud som denne utsett därtill.

Anträffas under grävning eller annat arbete fast fornlämning som ej förut varit känd, skall arbetet i vad det rör fornlämningen omedelbart avbrytas och den som leder arbetet utan dröjsmål göra anmälan om förhållandet hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett.

Ansökan om tillstånd att rubba, förändra eller borttaga fornlämning som beröres av arbetet skall skyndsamt prövas enligt vad i 6 § stadgas.

#### 9 §.

Erfordras med anledning av allmänt eller större enskilt arbetsföretag som berör fast fornlämning, att särskild undersökning av fornlämningen företages eller särskild åtgärd vidtages för att bevara den, skall kostnaden därför åvila företaget, såvitt det icke på grund av särskilda förhållanden finnes obilligt.

Undersökning eller åtgärd som avses i första stycket skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

**Om fornfynd.**

10 §.

Föremål, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna, skall tillfalla kronan.

Skedde fyndet vid vetenskaplig undersökning vartill riksantikvarien givit sitt tillstånd, må riksantikvarien tillerkänna den som låtit utföra undersökningen skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen för- enat arbete. Påträffades föremålet utan samband med sådan undersökning, äge riksantikvarien förordna att hittelön skall utgå, om det finnes skäligt.

11 §.

Hittar någon i annat fall än i 10 § avses föremål, vartill ägare ej finnes, och kan det antagas vara minst etthundra år gammalt, skall föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar, att mot lösen hembjuda det till kronan.

Fråga om inlösen prövas av riksantikvarien.

Sker inlösen, skall ersättning utgå med belopp motsvarande föremålets metallvärde efter vikt jämte en åttendedels förhöjning. Riksantikvarien äger förordna, att utöver sagda ersättning skall utgå särskild hittelön, om det finnes skäligt.

12 §.

Om fynd av föremål som enligt vad ovan sagts skall tillfalla eller hembjudas kronan skall den som hittat föremålet utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett eller hos polismyndighet. Han vare ock pliktig att på anmaning utlämna föremålet mot bevis samt noggrant uppgiva platsen för fyndet och omständigheterna därvid.

13 §.

Kronans rätt med avseende å fynd som ovan nämnts må av riksantikvarien överlätas på museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om föremålet. I fråga om fynd av större betydelse må dock sådan överlåtelse ej ske utan Konungens medgivande.

14 §.

Vill den som påträffat föremål, varom i 11 § förmåles, hembjuda det till kronan, oaktat skyldighet därtill ej föreligger, göra anmälan om fyndet hos riksantikvarien eller dennes ombud eller hos polismyndighet.

## 15 §.

Riksantikvariern äger att låta undersöka eller medgiva annan att under villkor, som riksantikvariern bestämmer, undersöka plats för fornfynd, ändå att den ej är att hänföra till fast fornlämning.

Å sådan undersökning skall vad i 5 § sista stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Länsstyrelsen äger att vid vite fridlysa platsen intill dess undersökningen utförts, om det kan ske utan att därigenom vållas väsentlig olägenhet.

## Om straff m. m.

## 16 §.

Den som olovligen företager sådan åtgärd med avseende å fast fornlämning som i 1 § andra stycket sägs eller uraktlåter i 8 § andra stycket stadgad anmälningsskyldighet straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse i högst sex månader. Han vare ock skyldig att ersätta all kostnad som föranledes av förseelsen.

Den som underlåter att anmäla fornfynd enligt vad i 12 § sägs straffes såsom i första stycket stadgas och have förverkat all rätt på grund av fyndet. Samma lag vare, där någon eljest undandöljer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas kronan.

## 17 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

## 18 §.

Riksantikvariern äger i angelägenhet som avses i denna lag påkalla nödig handräckning hos överexekutor.

I fråga om handräckning som nu sagts gälla i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

## 19 §.

I ärende som enligt denna lag ankommer på länsstyrelsens prövning äge länsstyrelsen, om så finnes påkallat, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Över länsstyrelsens beslut må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som är stadgad för ekonomimål i allmänhet.

## 20 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöill del av beslutet.

21 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Konungen må ock förordna, att vad i denna lag sägs om riksantikvarien med avseende å vissa fornlämningar i stället skall gälla byggnadsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943, vid vilken tidpunkt förordningen den 29 november 1867 (nr 71 s. 1) angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande samt förordningen den 30 maj 1873 (nr 42 s. 1) angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skola upphöra att gälla.

**F ö r s l a g**

till

**L a g**

angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods.

Härigenom förordnas, att 9 § lagen den 22 april 1938 om hittegods skall erhålla följande ändrade lydelse samt att i lagen skall införas en ny paragraf, betecknad 11 §, av nedan angiven lydelse:

9 §.

Påträffas föremål, vartill ägare ej finnes, inmurat eller intimrat i hus eller nedgrävt i marken eller dolt på annat dylikt sätt, tillkomme fyndet upphittaren och husets eller markens ägare till hälften vardera, där det ej är fornfynd.

Underlåter upphittaren att tillkännagiva fyndet, straffes enligt vad i 22 kap. 8 § strafflagen stadgas.

11 §.

Om fornfynd och sjöfynd stadgas särskilt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

## Förslag

till

## Lag

angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet.

Härigenom förordnas, att 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 §<sup>1</sup> lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

## 10 KAP.

## 11 §.

Finnes inom skifteslaget fast fornlämning, skall, där det lämpligen kan ske, från skiftet undantagas så stort område, som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödigt utrymme däromkring, samt förefintligt behov av väg till fornlämningen tillgodoses genom avsättande av vägmark eller bildande av vägservitut. Innan områdets gränser bestämmas, skall tillfälle att yttra sig beredas riksantikvarien.

Har det område som hör till fornlämningen bestämts av länsstyrelsen, skall dess beslut lända till efterrättelse, såframt ej länsstyrelsen annorlunda förordnar.

## 19 KAP.

## 1 §.

Från fastighet — — — äga rum.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i den mån så prövas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finnes Konungens — — — lämnar tillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

<sup>1</sup> Senaste lydelse av 19 kap. 1 § se 1941: 618.



## F ö r s l a g

till

## L a g

angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269)  
om fastighetsbildning i stad.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8 a §<sup>1</sup> lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

5 KAP.

8 a §.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i den mån så prövas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finnes byggnadsnämnd — — — punkten sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

## F ö r s l a g

till

## L a g

om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Till skydd för kulturhistoriskt märklig byggnad jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme där-omkring, må särskilda föreskrifter (skydds föreskrifter) meddelas i enlighet med vad nedan stadgas.

<sup>1</sup> Senaste lydelse se 1941: 617.

## 2 §.

Ansökan om meddelande av skyddsföreskrifter göres hos länsstyrelsen. Sådan ansökan skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare, beskrivning av byggnaden samt förslag till bestämmelser som lämpligen böra meddelas.

Vid ansökan som göres av annan än fastighetens ägare skall fogas skriftligt medgivande av denne. Övergår fastigheten, sedan ansökningen ingivits, till ny ägare, vare det ej hinder för bifall. Är byggnaden ej att hänföra till fast egendom, skall med avseende därå i tillämpliga delar gälla vad i denna lag sägs om fastighet så länge byggnaden må bibehållas å platsen.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt skall vad i lagen sägs om fastighets ägare gälla innehavaren.

## 3 §.

Ansökan som i 2 § sägs må avse:

1. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivras eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras;

2. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller repareras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet och dylikt;

3. att till byggnaden hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring;

4. att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvariens må på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick, om detta kan ske;

5. att riksantikvariens, därest byggnaden ej underhålles, må vidtaga erforderlig åtgärd därför; och

6. att kostnaden för åtgärd som under 5 sägs skall gäldas av ägaren, om det ej med hänsyn till dennes villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt är oskäligt.

Sökanden är oförhindrad att begränsa ansökningen till att avse en eller flera av nämnda punkter.

## 4 §.

Om inkommen ansökan skall länsstyrelsen genast underrätta inskrivningsdomaren.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av inteckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, skydds-föreskrifterna medföra; och förfares därvid som om nämnda inskränkning

utgjorde servitut för vilket inteckning i fastigheten sökts å dagen för ansökningens ingivande. Å yrkande som nu sagts må ej fästas avseende, därest det ej framställts till auktionsförrättaren senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till skyddsföreskrifternas meddelande, må sådant yrkande ej framställas av fordringsägaren.

#### 5 §.

Ansökan som gjorts av annan än riksantikvarien må ej bifallas utan dennes tillstyrkan. Avser ansökningen byggnad å ort, där byggnadsnämnd finnes, skall tillfälle att yttra sig beredas nämnden.

Möter ej hinder för bifall till ansökningen, skall länsstyrelsen förordna, att för byggnaden jämte därtill hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs skola gälla de skyddsföreskrifter som avses med ansökningen, i den mån de överensstämmer med vad i 3 § angivits.

Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riksantikvarien och byggnadsnämnd, där sådan finnes. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

#### 6 §.

Riksantikvarien skall föra register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter enligt denna lag meddelats.

Å sådan byggnad skall på lämplig plats uppsättas anslag, att den åtnjuter skydd enligt denna lag. Anslaget må ej borttagas utan riksantikvariens samtycke.

#### 7 §.

Vill någon, sedan skyddsföreskrifter meddelats, vidtaga åtgärd, vartill riksantikvariens samtycke erfordras, skall ansökan därom ingivas till riksantikvarien eller ombud som han utsett och därvid fogas den utredning som sökanden kan förebringa utan att oskäligt betungas.

#### 8 §.

Riksantikvarien må ej vägra samtycke till sådan ändring som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad eller till annan åtgärd som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta.

I övrigt skall skälig hänsyn tagas till ändrade förhållanden som må hava inträtt sedan skyddsföreskrifterna meddelades, liksom till övriga omständigheter i ärendet. För utarbetande av ritningar till ändringsarbeten äger riksantikvarien, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, utan kostnad för denne erhålla biträde av byggnadsstyrelsen.

#### 9 §.

Meddelade skyddsföreskrifter skola av länsstyrelsen upphävas: om sådant påyrkas av någon som visar att han vid tiden för ansökningens

ingivande ägde bättre rätt till fastigheten eller andel därav än den vilken i ärendet antagits vara ägare;

om fastigheten utgör fideikommiss eller innehaves under därmed jämförliga förhållanden samt skyddsföreskrifternas upphävande påyrkas av innehavare som icke medgivit deras meddelande och därav lider intrång vilket icke är att anse såsom oväsentligt, dock att rätt att yrka upphävande icke tillkommer innehavare av fideikommiss, där Konungen medgivit att skyddsföreskrifterna må meddelas med bindande verkan även för kommande fideikommissarier; samt

om byggnadens bevarande är ändamålslost eller medför oskäligen kostnad.

Länsstyrelsen skall bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig i ärendet. Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riksantikvarien. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall ock inskrivningsdomaren underrättas.

#### 10 §.

Har vid exekutiv auktion fastigheten enligt vad i 4 § andra stycket sägs sålts frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, skyddsföreskrifterna medföra, äro dessa att anse såsom upphävda sedan auktionen vunnit laga kraft; och åligge det auktionsförrättaren att om förhållandet underrätta riksantikvarien, länsstyrelsen och inskrivningsdomaren.

#### 11 §.

Kungl. Maj:t äger upphäva meddelade skyddsföreskrifter:

om de hindra genomförandet av stadsplan, stomplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser;

om expropriation av byggnaden eller därtill hörande område beviljas;

om skyddsföreskrifterna eljest finnas hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta.

Om beslut som avses i denna paragraf skola riksantikvarien, länsstyrelsen och inskrivningsdomaren underrättas.

#### 12 §.

Finnes anledning till antagande att kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande område kommer att bliva föremål för åtgärd varigenom det kulturhistoriska värdet helt eller delvis går förlorat, äger länsstyrelsen på ansökan av riksantikvarien meddela förbud vid vite mot åtgärdens vidtagande.

Sådant förbud vare gällande högst sex månader, dock må länsstyrelsen förlänga giltighetstiden med ytterligare sex månader, om synnerliga skäl därtill äro.

Har till Konungen ingivits ansökan om tillstånd till expropriation av byggnaden eller området, äger Konungen stadga förbud som avses i första stycket att gälla till dess frågan om expropriation blivit av domstol slutligen avgjord.

13 §.

Inskrivningsdomaren har att, sedan underrättelse enligt 4, 5, 9, 10 eller 11 § inkommit till honom, ombesörja att erforderlig anteckning så snart ske kan å inskrivningsdag verkställas i in-tecknings- eller fastighetsboken.

14 §.

Överträder någon bestämmelse som avses i 3 § 1—3 eller borttager någon olovligen anslag varom i 6 § förmäles eller fördärvar någon sådant anslag, straffes med dagsböter.

15 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

16 §.

Riksantikvarien äger påkalla handräckning hos överexekutor, där till efterlevnad av denna lag så erfordras.

I fråga om handräckning som nu sagts gälle i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

17 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga som avses i denna lag må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som är stadgad för ekonomimål i allmänhet.

18 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöil del av beslutet.

19 §.

Konungen äger meddela erforderliga bestämmelser angående tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

**F ö r s l a g**

till

**L a g**

om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 1) angående naturminnesmärkens fredande.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

**3 §.**

Har ansökning — — — befallningshavande anmäla.

Kungörelse, som — — — förskottsvis erläggas.

Emot bestridande — — — såsom oväsentligt.

Underlåter rättsägare — — — ingen talan.

Bestrides ansökningen — — — ej beviljas.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av inteckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt den begärda fridlysningen må medföra; och förfares därvid som om nämnda inskränkning utgjorde servitut, för vilket inteckning i fastigheten sökts å dagen för ansökningens ingivande. Å yrkande, som nu sagts, må ej fästas avseende, därest det ej framställts till auktionsförrättaren senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till fridlysningen, må sådant yrkande ej framställas av fordringsägaren.

Tillhör till — — — icke nödig.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

## Förslag

till

## Lag

angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189)  
om expropriation.

Härigenom förordnas, att 1 och 108 §§<sup>1</sup> lagen den 12 maj 1917 om expropriation samt rubriken före 108 § skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

### 1 §.

Fastighet, som — — — sandflykt förebygges;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke;

12. för att bevara kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad eller synnerligen märklig fast fornlämning som ej kan tryggas på annat sätt eller bereda erforderligt utrymme däromkring;

13. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten; eller

14. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

### 11. Särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke, kulturhistoriskt märklig byggnad eller fornlämning.

### 108 §.

Fråga om — — — av vetenskapsakademien.

Fråga om expropriation för att bevara kulturhistoriskt märklig byggnad eller fast fornlämning eller om expropriation av mark omkring sådan byggnad eller fornlämning må väckas endast av riksantikvarien. Sådan expropriation må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

<sup>1</sup> Senaste lydelse av 1 § se 1937: 154 och av 108 § se 1941: 882.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 december 1941.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, fråga om *ny fornminneslagstiftning*.

Föredraganden anför:

Den 11 oktober 1930 och den 27 mars 1936 ha inom ecklesiastikdepartementet tillkallats sakkunniga för utredning angående kulturminnesvården. De sakkunniga,<sup>1</sup> som tidigare avlämnat förslag till omorganisation av de statliga kulturminnesvårdande centrala institutionerna samt till provinsmuseernas organisation och ställning till kulturminnesvården, ha den 31 december 1938 avlämnat slutbetänkande med förslag till reviderad fornminneslagstiftning (statens offentl. utredn. 1938:60). Sedan yttranden inhämtats över betänkandet samt ärendet överlämnats till justitiedepartementet, anhåller jag att få upptaga till behandling frågan om ny lagstiftning i ämnet.

### Gällande rätt.

De grundläggande bestämmelserna om fornminnesvården finnas i förordningen den 20 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

I denna författning behandlas först fasta fornlämningar. Vad med fornlämning förstås anges närmare genom en uppräknings i 2 §.

I förordningen stadgas förbud för jordens ägare eller annan person att förändra, rubba eller förstöra fast fornlämning under andra villkor än som stadgas i 3—5 §§ i förordningen. Av dessa handlar 3 § om sakkunnig undersökning och iståndsättande av fornminnen. Paragrafen tillerkänner vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien rätt att genom riksantikvarien eller särskilt utsedd person, efter tillsägelse åt jordens ägare eller innehavare, låta

<sup>1</sup> De sakkunniga voro landshövdingen *Sven Lübeck*, ordförande, riksantikvarien *Sigurd Curman*, länsantikvarien *Eric Festin*, intendenten *Sven T. Kjellberg*, ledamöterna av riksdagens andra kammare *Karl Magnusson* i Skövde och *Georg Nyblom* samt professorn *Otto Rydbeck*.



uppresa och iståndsätta kullfallna runstenar och andra forntida minnesmärken samt avteckna och medelst grävning eller på annat sätt undersöka fasta fornlämningar, under villkor att ägaren eller innehavaren av jorden erhåller ersättning för skada eller kostnad. Efter slutad undersökning skall fornlämningen såvitt möjligt till det yttre återställas i sitt förra skick.

I 4 § behandlas den enskildes möjlighet att nyttja mark som hör till fornminnet eller att förändra detta. 1 mom. stadgar sålunda, att fast fornlämning, som redan nyttjas till åker, äng eller betesplats, må fortfarande brukas för sådant ändamål, dock ej till större djup än förut skett. Enligt 2 mom. gäller att, om ägare eller innehavare av jord åstundar att i vidsträcktare mån bruka eller eljest begagna, förändra eller borttaga fast fornlämning, han skall tillkännagiva det med bilagd noggrann beskrivning över fornlämningen, å landet hos närmaste kronobetjänt och i stad hos magistrat, vilka det åligger att genast därom göra anmälan hos länsstyrelsen, som bör insända handlingarna till vitterhetsakademien. Akademien äger därefter avgöra, huruvida ansökningen må, med eller utan villkor, bifallas eller icke. Beslutet skall meddelas sökanden, som äger att anföra besvär hos Konungen. För den händelse bifall lämnas att förändra eller borttaga fornlämning äger akademien enligt 3 mom. låta närmare besiktiga och avteckna fornlämningen eller låta någon person å akademiens vägnar närvara vid förändringen eller borttagandet. Ägaren eller innehavaren av jorden må dock ej tillskyndas oskäligt uppehåll eller olägenhet därav.

Skulle vid anläggning av väg, järnbana eller kanal eller vid annat offentligt arbetsföretag någon märkligare fast fornlämning vara belägen i vägens eller kanalens riktning eller hinderlig för arbetets utförande och kan fornlämningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas, skall enligt 5 §, innan sådan rubbning sker, ritning av fornlämningen jämte beskrivning insändas till vitterhetsakademien och tillfälle beredas akademien att, om så anses behöfligt, genom därtill förordnad person undersöka densamma, utan att arbetet härigenom obehörigt uppehålles.

Härefter föreskrives i 6 §, att om skifte av jord skall företagas och därå finnes fast fornlämning, skiftesförrättaren skall uppmana delägarna att låta den mark, fornlämningen upptager, undantagas från skiftet. Kan sådan överenskommelse icke frivilligt uppgöras, gäller om fornlämningen vad rörande sådanaas vård är stadgat.

I 7 § stadgas straff för den som genom sprängning, nedrivning, grävning, plöjning eller på annat sätt olovligen rubbar, undanröjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlämning, om det befinnes att han känt eller bort känna att det var en fornlämning. Straffet är dagsböter. Den skyldige är även pliktig att, såvitt möjligt, återställa fornlämningen i dess förutvarande skick.

Slutligen kan nämnas att länsstyrelserna enligt 12 § äga fridlysa vissa bestämde eller viss ords fornlämningar. Sker ändock åverkan, skall det anses såsom försvårande omständighet.

I fråga om fornfynd stadgas i 7 § i förordningen, att lösa fornsaker som påträffas i fast fornlämning skola avlämnas till Statens historiska museum. Härjämte stadgas i förordning den 30 maj 1873, att nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skall tillfalla upphittaren, om det utgöres av forntida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker. Han är emellertid skyldig att, om fyndet är av guld, silver eller koppar, hembjuda det till staten. I andra fall tillfaller enligt förordningen fynd av föremål, vartill ägare ej finnes, jordägaren och upphittaren till hälften vardera. Anses fynd, som skall hembjudas kronan, böra inlösas, äger upphittaren för guld eller silver njuta fulla värdet med en åttondedels förhöjning samt för koppar vad utöver metallvärdet kan anses motsvara fyndets vetenskapliga värde.

Den som finner någon fornsak av guld, silver eller koppar skall enligt 8 § i fornminnesförordningen till fullgörande av skyldigheten att hembjuda fyndet till staten ofördröjligen inlämna föremålet, antingen till närmaste kronobetjänt eller omedelbart hos länsstyrelsen, med noggrann uppgift om fyndstället och andra omständigheter som kunna tjäna till upplysning. Länsstyrelsen skall ofördröjligen ombesörja fyndets insändande eller, om detta icke lämpligen kan ske med posten, avgiva skriftlig anmälan till akademien. Finner akademien hela fyndet eller någon del därav böra inlösas för statens samlingar, skall lösen erläggas enligt vad i 1873 års förordning är stadgat. Den som undandöljer, nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller föryttrar sådant fynd, som skall hembjudas, mister utan lösen vad han äger kvar av fyndet och skall böta dubbla värdet av vad han nedsmält, förskingrat, bortskänkt eller föryttrat därav.

Önskar innehavare av andra tillfälligtvis anträffade fornsaker av ringare materiellt värde hembjuda kronan dem, må det kunna ske genom länsstyrelsen. Akademien skall erlægga lösen för vad som anses böra behållas för statens museums räkning, i den mån fornsakerna äro väl bevarade och anses äga värde för nämnda museum och för vetenskapen.

Fornminnesförordningen innehåller även vissa bestämmelser om kyrka tillhörig lös egendom m. m. Till dessa bestämmelser ansluter en kungörelse den 4 juli 1913 angående avförande av föremål ur inventarium över sådan egendom.

I övrigt må nämnas, att i kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet finnas vissa bestämmelser som gälla staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader. Någon motsvarighet till dessa bestämmelser finnes icke beträffande enskilda byggnader av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet. Beträffande lösa kulturföremål gäller en kungörelse den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål.

### Äldre förslag.

I betänkande den 28 april 1921 framlade den s. k. fornninnesvårdskommittén förslag till lag angående kulturminnesvård. Förslaget avsåg följande grupper av föremål, nämligen a) fasta fornlämningar, b) fornfynd, c) kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål samt d) andra fasta eller lösa föremål av det kulturhistoriska värde att deras bevarande utgör ett allmänt intresse. Endast i fråga om de förstnämnda två grupperna anslöt sig förslaget till den bestående lagstiftningen och byggde i dessa delar på hävdvunna principer med vissa mindre ändringar. I fråga om övriga grupper byggde förslaget på ett registreringsförfarande, som dock icke skulle gälla staten tillhöriga minnesmärken. Registreringen förutsatte en inventering av landets bestånd av minnesmärken m. m. och innebar, att genom upptagande i särskilda register av de minnesmärken och kulturföremål, som av vetenskapliga eller andra grunder vore särskilt betydelsefulla, dessa skulle tillförsäkras skydd. Kommittén ansåg, att över registrerade minnesmärken borde föras fyra särskilda register, omfattande: *ett* fasta kyrkliga minnesmärken, *ett* lösa kyrkliga minnesmärken, *ett* fasta minnesmärken av profan natur och *ett* lösa minnesmärken av profan natur. För att ett minnesmärke skulle kunna registreras förutsattes i regel, att minnesmärket vore minst 50 år gammalt samt att det icke vore ett verk av levande person. Registreringens rättsverkningar skulle vara olika allt efter de registrerade föremålen art. I fråga om registrerad församlingskyrka eller till sådan kyrka hörande klockstapel, kyrkogårdsmur och kyrkogårdsport, gravkor, gravkapell, kyrkbod, kyrklada och andra dylika byggnader föreslogs principiellt, att sådan byggnad icke finge avyttras, lämnas öde, rivs, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd. För lösa kyrkliga minnesmärken skulle registreringen medföra garanti, att föremålen i fråga ej skulle lösobrytas ur den miljö, dit de hörde, samt att de ej finge skadas genom förändringar och reparationer.

Beträffande fasta kulturminnesmärken, tillhöriga kommun eller landsting, skulle registreringen enligt förslaget i regel medföra, att minnesmärke ej finge avyttras, rivs, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Kommun eller landsting tillhörigt, registrerat löst kulturföremål skulle icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd få föras ur riket eller avyttras till annan än museum, som av riksantikvariens godkändes, och skulle ej heller utan riksantikvariens tillstånd få förändras eller repareras. Registreringen av fasta eller lösa kulturminnesmärken, tillhöriga annan än kommun eller landsting, skulle kunna ske allenast då byggnad eller byggnadsdel eller visst föremål vore av synnerligen stort kulturhistoriskt värde och skulle innebära förbud för ägaren att utan riksantikvariens tillstånd vidtaga vissa åtgärder som kunde medföra minnesmärkenas undergång eller skadande, förrän viss tid förflutit från det anmälan gjorts hos riksantikvariens. Kommittén angav, att avsikten med dessa bestämmelser vore att sätta riksantikvariens i tillfälle att på övertygelsens väg påverka ägaren att antingen avstå från åtgärden eller vid-

taga den på ett sätt som icke äventyrade minnesmärkets kulturhistoriska värde.

Den registreringsprincip som upptogs i fornminnesvårdskommitténs lagförslag låg även till grund för det förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål som avgavs av k u l t u r s k y d d s s a k k u n n i g a i betänkande den 30 januari 1930. Detta förslag avsåg att i ett register upptaga föremål inom landets rörliga kulturminnesbestånd, vilka ur konstnärlig eller historisk synpunkt vore av sådant värde att deras bevarande åt riket vore av synnerlig vikt.

Varken fornminnesvårdskommitténs eller kulturskyddssakkunnigas förslag har genomförts.

### Nu föreliggande utredning.

#### Vitterhetsakademien.

Med skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 7 januari 1930 överlämnade vitterhetsakademien med tillstyrkan en den 2 januari 1930 dagtecknad skrivelse av riksantikvariern med hemställan om tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning om åtgärder för att bringa kulturminnesvården i närmare överensstämmelse med de förändrade förhållanden och krav, som utvecklingen i olika hänseenden medfört sedan gällande lagstiftning och organisation fingo sina dåvarande former. I skrivelsen behandlades även provinsmuseernas ställning i förhållande till Statens historiska museum, och en allsidig utredning av detta spörsmål begärdes.

#### Riksdagen.

I två likalydande motioner (I: 222 och II: 374) vid 1930 års riksdag framställdes yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande av sådan ändring av 1867 års förordning angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, att de grav- och boplatsfynd i Skåne, vilka anträffades vid grävningar och undersökningar som företoges av Lunds universitets historiska museum, finge förbliva inom nämnda museum, att fynd av guld, silver och koppar som gjordes inom nämnda landskap skulle av upphittaren eller vederbörande ortsmyndighet hembjudas sagda museum till lagstadgat inlösningsbelopp — med rätt dock för Statens historiska museum att i särskilda fall och efter inhämtande av Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva sådana föremål, som kunde anses oundgängligen nödvändiga för den totalbild av de olika landskapens kulturhistoria som detta museum borde kunna meddela — samt att samma bestämmelser angående avlåtande av kyrkliga inventarier inom Skåne skulle gälla för Lunds universitets historiska museum som för Statens historiska museum.

I anledning av motionerna avlät riksdagen i enlighet med hemställan av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 6) och andra kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 8) skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 187) med anhållan, att vid den utredning som kunde komma till stånd

med anledning av vitterhetsakademiens framställning den 7 januari 1930 måtte tagas under övervägande jämväl de i motionerna framförda synpunkterna. I samband därmed anförde riksdagen:

På kulturminnesvårdens område hade de senaste decennierna kunnat uppvisa en rik och omfattande utveckling. Intresset för gångna tiders kultur hade vidgats och fördjupats samtidigt som en livlig hembygds- och ortsforskning förbundit detta intresse med känslan för hembygdens historiska och kulturella egenart. En av frukterna av denna verksamhet vore de flerstädes upprättade provinsmuseerna, vilka vart på sin ort strävat efter att kunna lämna en samlad bild av ortens liv i forntid eller nutid.

Då den gällande förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande bure ett så tidigt datum som den 29 november 1867, vore det mot bakgrunden av nyss antydda utveckling uppenbart, att dess bestämmelser icke kunde vara på ett tillfredsställande sätt avpassade för förhållanden, som sedan dess tillkomst undergått så betydande förändringar. Särskilt framträdde detta, då det gällde förhållandet mellan Statens historiska museum och provinsmuseerna. Den monopolställning, som Statens historiska museum av ålder intagit, hade icke längre sitt ursprungligen självfallna berättigande. Provinsmuseernas krav på en decentralisation i viss utsträckning av landets forminnesvård kunde icke längre rimligen tillbakavisas. Den rikedom på fornminnen, som Statens historiska museum besatte, möjliggjorde också hänsyn till ortsintressen utan att riksintresset åsidosattes.

Förevarande motioner toge sikte på ett särskilt fall av det allmänna intresse, som provinsmuseerna på ifrågavarande område företrädde gentemot Statens historiska museum. Såsom i motionerna framhölls intogs dessutom Lunds universitets historiska museum i viss mån en särställning bland provinsmuseerna dels på grund av sin betydelse i vetenskapens och den vetenskapliga undervisningens tjänst, dels också på grund av sin ställning som ett staten tillhörigt museum. Riksdagen fäste därvid särskilt avseende vid dess ställning inom den arkeologiska undervisningen vid universitetet och de därav föranledda kraven på största möjliga fullständighet och utvecklingsduglighet. Dessa krav bleve, då det gällde Lunds universitet, av särskild betydelse på grund av det långa avståndet till Stockholm, som för de i Lund studerande försvårade eller omöjliggjorde begagnandet av det material, som Statens historiska museum hade att bjuda.

Riksdagen ansåge det vara av vikt, att de synpunkter, som nu framhållits i fråga om Lunds universitets historiska museum, vid en blivande utredning av förevarande spörsmål bleve beaktade.

#### **Chefen för ecklesiastikdepartementet.**

Chefen för ecklesiastikdepartementet upptog frågan om utredning i ämnet till behandling i statsrådet den 11 oktober 1930. Han anförde därvid bland annat:

En utredning rörande kulturminnesvården i landet borde komma till stånd. De ändrade förhållanden, som utvecklingen medfört sedan gällande lagstiftning och organisation erhöilo sina nuvarande former, vore så betydande, att avsaknaden av mot den moderna tidens krav svarande bestämmelser bleve alltmera kännbar. En utredning borde därför avse en allsidig prövning av de möjligheter till ordnande av kulturminnesvården, som vore betingade av utvecklingen på området. Därvid borde sålunda undersökas olika möjligheter att slutligt organisera den statliga kulturminnesvårdande centralmyndigheten med tillbörligt beaktande att kostnaderna för denna organisation hölles inom

skäligen gränser. Frågan om landsortsmuseernas uppgifter såsom kulturminnesvårdande organ borde ägnas en ingående undersökning, liksom spørsmålet om dessa museers möjligheter och förutsättningar därutinnan, varjämte uppmärksamhet borde riktas på samma museers ställning till de i de olika landsändarna i hembygdsvården arbetande sammanslutningarna av olika slag. Självfallet borde den blivande utredningen taga under noggrant övervägande den av riksdagen berörda frågan om och under vilka närmare betingelser dessa museer borde berättigas att förvärva de eljest Statens historiska museum förbehållna fornfynd.

Det syntes även vara nödvändigt att underkasta gällande fornminnesförordning en viss revision för ernående av en närmare överensstämmelse med de krav på skydd och vård av våra kulturminnen, vilka under de sista årtiondena arbetat sig fram i den allmänna uppfattningen, samt för att sådana luckor i densamma skulle fyllas, vilka under förordningens praktiska tillämpning visat sig förefinnas till förfång för de syften, densamma vore avsedd att fylla. Att därvid största varsamhet iakttoges med avseende å bestämmelsernas utvidgande utöver deras nuvarande omfattning vore nödvändigt icke minst med hänsyn till de intressen, som desamma vore avsedda att befordra.

Departementschefen föreslog på grund av det anförda tillkallande av särskilda sakkunniga, vartill Kungl. Maj:t lämnade sitt bemyndigande.

#### De sakkunniga.

I de sakkunnigas betänkande framhålles, att en ny fornminneslagstiftning borde såvitt möjligt bygga på de principer som sedan gammalt varit gällande på området. Med hänsyn till den långa tid fornminnesförordningen gällt vore det emellertid naturligt, att denna numera vore behäftad med vissa brister. Dessa brister kunde sägas framträda i tre särskilda avseenden. Förordningen skänkte ej i alla hänseenden den myndighet, som företrädesvis vore ansvarig för fornvården, nämligen riksantikvarieämbetet, de befogenheter som vore nödvändiga. Om än några större olägenheter icke härav framträtt, hade dock behov av bättre skydd för fornlämningarnas helgd yppats i flera hänseenden. Den nuvarande lagstiftningen saknade helt bestämmelser angående de grunder efter vilka ansökningar om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningar skulle bedömas. Sådana frågor kunde likvisst för den enskilde vara av stor betydelse — även om fasta fornlämningar i allmänhet borde betraktas såsom innebärande ett av ålder förefintligt servitut, som vederbörande vore skyldig tåla. Bestämmelser i detta avseende borde alltså meddelas. Frågan om statens rätt till sådana fynd som påträffats i fasta fornlämningar eller vore underkastade hembudsplikt, befunde sig numera i ett annat läge än vid tillkomsten av fornminnesförordningen. Såsom de sakkunniga anført i annat sammanhang berodde detta på provinsmuseernas organisatoriska och ekonomiska konsolidering. I och med att ett provinsmuseum erhöle ändamålsenliga lokaler och fackvetenskapligt utbildad ledning, borde det få bättre möjlighet att öka sina samlingar av föremål från äldre tid. Den Statens historiska museum hittills tillkommande ensamrätten till hembudspliktiga fynd hade icke längre sitt självfallna berättigande. Därest fynden komme att spridas mera å olika museer, komme visserligen överblicken över befintliga samlingar att

försvåras. Men det vore å andra sidan obestriddigt, att provinsmuseernas verksamhet för kulturminnesvårdande uppgifter i fältet med nödvändighet förutsatte de fördjupade kulturhistoriska kunskaper som endast kunde vinnas vid den vetenskapliga bearbetningen av ett museums föremålsbestånd. Ur denna synpunkt vore av vikt att undanröja onödiga begränsningar i provinsmuseernas möjligheter att berika sina samlingar.

I enlighet med de anförda synpunkterna ha de sakkunniga omarbetat fornminnesförordningens bestämmelser och förordat vissa tillägg. De sakkunniga ha ansett, att en reviderad författning i ämnet bör erhålla formen av lag, och ha utarbetat förslag till *lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider*.

I förslaget har till en början den nuvarande uppräknigen av vad som skall förstås med fasta fornlämningar i flera hänseenden kompletterats. Denna komplettering kan sägas innebära en försiktig jämkning i anslutning till nu rådande uppfattning och innebär i huvudsak ett fylligare angivande av olika slags minnesmärken från gången tid, samtidigt som ordalagen ändrats för att undvika den tolkningen att endast lämningar från den tid som brukat betecknas såsom den egentliga forntiden åsyftas. Under lagen ha hänförts jämväl fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller historiska minnen av märkelig beskaffenhet äro knutna. De sakkunniga ha vidare ansett det lämpligen böra uttryckligen angivas, att till fornlämning hör jämväl visst område å marken därtill, och ha föreslagit, att länsstyrelsen skall äga att bestämma detta område. Länsstyrelsen skall också enligt förslaget äga meddela särskilda föreskrifter till bevarande av viss fornlämnings helgd.

I syfte att tillgodose markägarens berättigade intressen ha de sakkunniga föreslagit, att om fornlämning finnes innebära hinder som ej står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse, tillstånd att rubba eller förändra den icke må vägras. Tillståndsprövningen, som nu tillkommer vitterhetsakademien, skall enligt förslaget tillkomma riksantikvariens. Finner riksantikvariens, att tillstånd till rubbning eller förändring av fast fornlämning icke kan medgivas, oaktat fastighetens ägare åsamkas betydande hinder vid nyttjandet av fastigheten, skall ägaren i visst fall vara berättigad fordra, att kronan exproprierar marken eller att ersättning för olägenheten gives. Detta gäller, då fornlämningen legat helt under jord och påträffats först vid grävning eller annat arbete som ägt rum efter det han förvärvat fastigheten.

För att skydda fornlämningar mot onödig förstörelse ha de sakkunniga bland annat föreslagit en bestämmelse, att den som ämnar låta utföra ofentligt arbetsföretag eller eljest är ansvarig för sådant företags planläggning bör i god tid inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, samt i så fall samråda med riksantikvariens. Föranleder arbetsföretaget, att särskild undersökning av fast fornlämning eller särskild åtgärd till dess bevarande vidtages, skall kostnaden därför åvila företaget. Nu nämnda föreskrifter skola även gälla enskilt arbetsföretag av större omfattning.

Beträffande fynd av lösa föremål ha de sakkunniga under lagstift-

ningen hänfört fynd av föremål från äldre tid, vartill ägare ej finnes. Någon bestämning av vad som avses med »äldre tid» har icke intagits i förslaget. I motiveringen ha de sakkunniga emellertid framhållit, att därmed i allmänhet borde förstås att föremålet vore minst 100 år gammalt. För att möjliggöra lämplig fyndfördelning föreslås, att riksantikvarien skall äga förordna om att kronans rätt till fornfynd skall överlåtas å museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om fyndet. Beträffande fynd av större betydelse skall dock fråga om överlåtelse hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Vad angår fyndfördelningen anföra de sakkunniga, att jämte universitetsmuseerna i Lund och Uppsala ett flertal provinsmuseer för närvarande måste anses skickade att omhändertaga ifrågavarande fynd. Förutsättning härför borde givetvis i första hand vara, att museet hade brandsäkra och i övrigt lämpliga lokaler. Härjämte måste krävas, att museet hade en i museivård kunnig och för sin uppgift i övrigt lämpad föreståndare. Därest dessa förutsättningar vore uppfyllda, vore det naturligt, att museet finge omhändertaga fynd från det område, som museet representerade. Emellertid kunde fynd vara av den beskaffenhet, att det måste anses ur vetenskaplig eller fornvårdssynpunkt lämpligare, att de omhändertoges av Statens historiska museum såsom den centrala institutionen i riket. Vid tillämpning av det sagda måste tagas hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Så kunde det t. ex. vara tydligt, att de fynd, som gjordes inom en stad, där ett historiskt museum finnes, i regel skulle gå till detta museum, för vilket fynden givetvis vore av särskilt intresse. Att i lag fastställa normer för en fördelning i enlighet med de synpunkter, som nu anförts, syntes icke vara möjligt. De sakkunniga förutsatte emellertid, att provinsmuseerna likväl vid fördelningen av hembjudna fynd komme att tillgodoses i en omfattning, som gjorde det möjligt för dessa museer att giva en fyllig bild av bygdens eller provinsens äldre kultur. Att detta vore möjligt utan att därför rikets centralmuseum behövde komma i en missgynnad undantagsställning framginge av erfarenheterna från samarbetet mellan de berörda institutionerna under senare år. Utan ett dylikt samarbete bleve i själva verket den av de sakkunniga föreslagna, hela riket omspannande museiorganisationen en död bokstav. De sakkunniga ha slutligen påpekat de möjligheter att berika ett museums samlingar, som stode till buds genom att därför lämpade museer erhöile föremål såsom deposition, och förmena, att en ökad frekvens av depositionsförfarandet de olika museerna emellan vore eftersträvansvärd.

De sakkunniga ha även utarbetat förslag till *lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet*. Detta förslag innehåller allenast föreskrift om undantag från skifte av mark för fast fornlämning.

Vissa bestämmelser i 10 och 11 §§ fornminnesförordningen ha med några ändringar upptagits i förslag till *kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.*

Förutom nu nämnda författningsförslag ha de sakkunniga upprättat förslag till *lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader*. Till mo-



tivering av detta förslag ha de sakkunniga framhållit, att det vore en mycket betydande brist ur kulturvårdssynpunkt att för närvarande icke funnes några som helst bestämmelser till bevarande av andra kulturhistoriskt märkliga byggnader än sådana som tillhörde staten, menighet eller allmän institution eller inrättning. Med avseende å principerna för en lagstiftning till avhjälpan av denna brist ha de sakkunniga uttalat, att frivillighetens väg borde anlitas. Då många ägare av kulturhistoriskt märkliga byggnader kunde antagas hysa intresse för att skydda dessa för framtiden, borde även på sådant sätt kunna vinnas beaktansvärda resultat. De sakkunniga ha erinrat om att lagstiftaren i fråga om naturminnesmärkens fredande använt det tillvägagångssätt som de sakkunniga nu ville förordade beträffande kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Förslaget avser närmast byggnader i enskild ägo. Såsom förut nämnts finnas beträffande staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader särskilda bestämmelser i 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet. Då förslaget utgår från att vederbörande ägares medverkan skall kunna vinnas, ha de sakkunniga låtit sig angeläget vara att utforma förslaget så, att det medger skäligt hänsynstagande till ändrade förhållanden och utvecklingens krav. Härigenom ha de sakkunniga velat förebygga, att en berättigad tveksamhet uppkomme om lämpligheten av att underkasta en byggnad inskränkningar i blivande ägares förfoganderätt. Även ur allmän synpunkt vore det enligt de sakkunnigas mening betänkligt att uppställa några alltför inskränkande bestämmelser för ägaren.

Frågan, huruvida en byggnad skall vara underkastad särskilda bestämmelser eller ej, skall enligt förslaget prövas av länsstyrelsen. Dess beslut må innehålla, att byggnaden jämte park eller trädgård eller annat erforderligt område därintill skall vara underkastad vissa bestämmelser av mer eller mindre omfattande innebörd i syfte att skydda byggnaden och området mot vandalisering. Den fortlöpande tillsynen över de byggnader som underkastas sådana bestämmelser skall tillkomma riksantikvarien i samarbete med byggnadsstyrelsen. Med avseende å denna tillsyn ha angivits vissa riktlinjer, av vilka framgår, att riksantikvarien vid prövning av frågor i vad mån en byggnad får ändras eller repareras m. m. skall taga skälig hänsyn till byggnadens användbarhet, kostnaderna för dess underhåll m. m. Möjlighet skall även stå öppen, att under vissa förutsättningar upphäva de särskilda bestämmelser som meddelats för en viss byggnad.

Det förslag, för vilket nu redogjorts, kompletteras av förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation*. Enligt detta förslag skall, bland annat, expropriation få äga rum av kulturhistoriskt märklig byggnad. Frågan om expropriation därav må väckas allenast av riksantikvarien.

Avslutningsvis ha de sakkunniga framhållit, att enbart med lagstiftning och organisation givetvis icke kunde skapas någon effektiv kulturminnesvård. Därtill krävdes också för ändamålet disponibla kontanta medel. De sakkunniga ansåge sig i detta sammanhang skyldiga att framhålla, att de

anslag som dittills av riksdagen hade beviljats den statliga centralinstitutionen för kulturminnesvårdande uppgifter i landet varit alltför knappt tilltagna. Tid efter annan uppstode dessutom för kulturminnesvården problem av ekonomisk art, vilka vore av den storleksordning att de icke rimligen kunde lösas med ordinarie anslagsmedel. Det kunde t. ex. bli nödvändigt att inköpa omgivningarna till ett viktigt fornminnesområde för att skydda detta från kringbyggande eller att inköpa en märklig byggnad, som ägaren eljest hade för avsikt att riva eller ombygga. Det kunde också vara fråga om att genom inköp rädda ett märkligt föremål eller en värdefull samling i privat ägo från att försäljas till utlandet eller eljest skingras, o. s. v. Starka skäl syntes tala för att skapa en *statens kulturminnesfond* som enligt Kungl. Maj:ts prövning kunde få användas för att möjliggöra räddandet av hotade kulturminnen av mera betydande värde ävensom för att i alldeles särskilda fall trygga inköp av värdefulla fynd och föremål till landets museer, varuti givetvis även provinsmuseerna inbegreps. En dylik fond syntes icke från början behöva uppgå till ett stort kapitalbelopp utan borde lämpligare efter hand erhålla tillskott i mån av vunnen erfarenhet. De sakkunniga dristade sig icke att anvisa vägen för bildande av en sådan fond men hade föreställt sig, att tillskott av lotteri- eller tipsmedel i någon form skulle kunna komma i fråga. Detta spörsmål hade stor betydelse såväl för den föreslagna lagstiftningens effektivitet som för museiorganisationens lyckliga genomförande.

### Yttranden.

Över de sakkunnigas förslag ha efter remiss avgivits yttranden av vitterhetsakademien, riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum, byggnadsstyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, lantmäteristyrelsen, kanslern för rikets universitet, överståthållarämbetet, länsstyrelserna, domkapitlen, Nordiska museets nämnd, kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund och Sveriges fastighetsägareförbund. Riksantikvarieämbetet har vid sitt yttrande fogat utlåtanden av, bland andra, åtskilliga hembygdsförbund och fornminnesföreningar. Kanslern för rikets universitet har bifogat utlåtanden från humanistiska sektionerna av filosofiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund. Länsstyrelserna ha i åtskilliga fall infordrat utlåtanden från vägstyrelser m. fl. Yttrande har jämväl inkommit från allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse.

I ett stort antal av de avgivna yttrandena har den föreslagna lagstiftningen helt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Även i övriga yttranden ha huvudgrunderna för lagstiftningen vunnit anslutning. Åtskilliga önskemål om jämkningar i olika hänseenden ha emellertid framställts. Därjämte har i några yttranden förordats en väsentligt strängare lagstiftning i fråga om kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Frånsett sistnämnda yrkanden har den försiktighet och hovsamhet som utmärker de sakkunnigas förslag gillats i remissvaren. *Vitterhetsakademien*

har, med instämmande av *riksantikvarieämbetet* och *Statens historiska museum*, anfört följande:

Akademien finner de sakkunnigas betänkande förtjänstfullt och väl ägnat att befordra fornminnesvårdens intressen. I stort sett försiktigt och byggande på den tidigare lagstiftningen kan det dock uppvisa flera viktiga och väl grundade nyheter.

En av dessa nya principer avser att åvägabringa en mindre sträng centralisation och möjlighet för landskapsmuseerna att erhålla ett för de lokala forntidskulturerna representativt material. Akademien finner denna strävan att, så långt det är görligt utan förfång för det centrala statsmuseet, tillmötesgå de provinsiella museala intressena, riktig och behjärtansvärd.

En annan nyhet är överflyttandet av rätten att avgöra frågor om förändring eller borttagande av fasta fornlämningar från akademien till riksantikvarien. Denna omläggning, som i verkligheten avskiljer den svenska fornminnesvården från akademiens verksamhetsfält, kan synas radikal men är i själva verket blott en konsekvens av redan nu föreliggande praxis, enär under senare år beslutanderätten i ärenden rörande fasta fornlämningar i betydande omfattning måst delegeras till riksantikvarien.

En tredje betydelsefull nyhet är förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader. Det är uppenbart, att ifrågavarande sida av kulturminnesskyddet varit på ett ödesdigert sätt försummad i tidigare lagstiftning, och det föreliggande förslaget till utfyllande av denna lucka bör hälsas med tillfredsställelse. Det skulle tilläventyrs kunna ifrågasättas om icke förslaget är alltför försiktigt, i det att det lagliga skyddet för en historiskt märklig byggnad gjorts beroende av ägarens medgivande. Akademien delar dock de sakkunnigas uppfattning, att ett dylikt hänsynstagande till ägarens intresse i längden länder till bättre resultat än en hårdare lagstiftning. Då det här gäller ett helt nytt institut inom den svenska fornminnesvården, torde det åtminstone till en början vara klokt att gå försiktigt prövande fram.

Om det framlagda förslaget till ny fornminneslagstiftning sålunda synes akademien betyda ett avgjort framsteg, vill akademien ej underlåta att kraftigt understryka, att denna lagstiftning ensam ej kan leda till för fornminnesvården betryggande resultat. Akademien vill hänvisa till vad de sakkunniga härutinnan anfört, särskilt beträffande önskvärdheten, för att icke säga nödvändigheten av att skapa en betydande och bärkraftig kulturminnesfond. Inget synes akademien angelägnare för den svenska fornminnesvården än den positiva hjälp från statsmakternas sida, som upprättandet av en dylik fond skulle innebära.

*Riksantikvarieämbetet* har till dessa uttalanden fogat den anmärkningen, att en översyn borde vidtagas jämväl med avseende å 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet, vartill emellertid initiativ syntes böra tagas av ämbetet och byggnadsstyrelsen.

*Kulturminnesrådet i Göteborgs och Bohus län*, som uttalat sitt gillande av förslagen i allt väsentligt, har därvid med instämmande av *Göteborgs och Bohus läns fornminnesförening* anfört:

De föreslagna ändringarna i bestämmelserna om vården och skyddet av de fasta fornlämningarna på redan i allo vara väl genomtänkta och lyckligt funna. I stort sett bygga de på nyas tillämpad praxis, vilken också torde ha ingått i det allmänna medvetandet, även om den hittills icke varit kodifierad. Detta gäller i synnerhet den gjorda utvidgningen av vad som bör innefattas

i begreppet fornminnen. Av betydelse äro även de föreslagna bestämmelserna avseende gottgörelse för sådana ekonomiska olägenheter, som kunna åsamkas ägare till markområde, på vilket fast fornlämning finnes. Med utbredd kännedom om dessa bestämmelser torde, i större utsträckning än hittills varit möjligt, om icke fornminnet såsom sådant, så åtminstone de vetenskapliga värden en undersökning ger kunna räddas. Mycken onödig förstörelse sker av — berättigad eller oberättigad — fruktan för de ekonomiska nackdelar en anmälan kan medföra.

Betydelsen av den stipulerade skyldigheten för ledning av offentligt arbetsföretag att före arbetets planläggning inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, förtjänar att särskilt understrykas. Ehuru denna skyldighet kan synas självfallen, har likväl mycket syndats i detta avseende. Det är oss dock angeläget framhålla, att under senare år vederbörande myndighet vid varje uppgörande av stadsplane- och utomplansbestämmelser från Göteborgs musei arkeologiska avdelning inhämtat upplysningar om förekomsten av fasta fornlämningar inom det berörda området.

*Kammarkollegiet* har med tillstyrkande av förslagets huvudgrunder uttalat följande:

Kollegiet finner för sin del icke något att erinra mot förändrad lagstiftning rörande fornminnesvården efter i huvudsak de grunder, de sakkunniga angivit. Visserligen skulle enligt lagförslaget riksantikvariens tillerkännas betydande befogenheter gentemot fastighetsägare, å vars mark finnes fast fornlämning, men med hänsyn till den rätt, som i berörda avseende redan för närvarande — enligt 1867 års fornminnesförordning — tillkommer vitterhetsakademien, samt med beaktande av förslagets bestämmelser rörande ersättning åt fastighetsägare och möjlighet för denne att fordra expropriation av fornminnesmark, synes fastighetsägaren knappast kunna anses genom de nya stadgandena hava kommit i försämrat läge. Den omständigheten, att i lagförslaget närmare angivits, hur avvägningen skall ske mellan, å ena sidan, fastighetsägarens intressen och, å andra sidan, fornminnesintresset, innebär i övrigt viss garanti för fastighetsägaren. Vad angår överlåtande i viss utsträckning av statens rätt till fornynd till provinsmuseum, synes icke vara något att erinra häremot, under förutsättning att vederbörande museum kan på ett betryggande sätt för framtiden taga vård om fynden.

Vad härefter angår det närmare innehållet i de sakkunnigas betänkande har i yttrandena med avseende å förslaget till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider bland annat uttalats delade meningar om hembudspliktens omfattning. I några yttranden förordas en inskränkning av hembudsplikten, i andra påyrkas en större eller mindre utvidgning därav. Önskemål ha också framställts om närmare bestämmelser angående fyndfördelningen mellan statliga och andra museer.

Med anledning av förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader har i flera yttranden uttalats, att det icke vore tillfyllest att lita till frivillig medverkan från vederbörande fastighetsägares sida.

*Nordiska museets nämnd* anför i denna del:

För Nordiska museet knyter sig huvudintresset till förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader. Nämnden finner det vara av största vikt att en skyddslagstiftning på detta område utan uppskov genomföres. Den snabba samhällsutvecklingen medför snart sagt dagligen bevis för hur hotade dessa minnesmärken numera äro. Av de utvägar som

erfarenheten visat vara här framkomliga ha de sakkunniga avvisat obligatorisk registrering av byggnaderna efter danskt och norskt mönster. I stället föreslås ett skyddande av byggnaderna i samförstånd med dessas ägare, varvid emellertid genom utvidgning av lagen om expropriation möjlighet skulle beredas staten att även utan ägarens medgivande förvärva viktigare monument. På denna punkt hyser nämnden emellertid en avvikande mening. Det synes nämligen som om tiden nu vore i hög grad mogen för att genomföra en med erforderliga rättsverkningar förbunden obligatorisk registrering av hithörande byggnadsminnesmärken. Nämndens uppfattning ansluter sig sålunda till vad fornminnesvårdskommittén uttalade i sitt betänkande redan år 1919. Ett ingripande i den enskilda förfoganderätten av den art som en dylik registrering skulle innebära torde i själva verket utgöra en lindrigare form av statlig kontroll än många andra nyare lagbestämmelser, t. ex. inom stadsplanelagstiftningen. Att såsom de sakkunniga föreslagit bygga registreringen uteslutande på frivillighetens grund skulle medföra att det i alltför hög grad bleve beroende av en slump, om för nationen dyrbara byggnadsmonument komme att med lagens hjälp skyddas. I alla händelser skulle så bliva fallet under ett relativt långt övergångsskede, under vilket ett stort antal hithörande minnesmärken kunde väntas skatta åt förgängelsen.

Skulle emellertid förslaget i ämnet anses böra i sin av de sakkunniga givna gestaltning läggas till grund för lagstiftning, finner sig nämnden böra bestämt påyrka, att med hänsyn till den förstörelse, som hotar många värdefulla minnesmärken, lagen kompletteras med en bestämmelse, genom vilken en utväg beredes den kulturminnesvårdande myndigheten att i fall av synnerlig betydelse vinna tid för åtgärders vidtagande — genom uppgörelse under hand eller eventuellt expropriation — till förhindrande av förstörelse eller svårartad skada. Det har nämligen i ett flertal fall — däribland några som inträffat helt nyligen — visat sig att demolering ägt rum av värdefulla monument, vilka, därest riksantikvarieämbetet för sitt ingripande kunnat erhålla en respit på en eller annan månad, med all sannolikhet hade kunnat räddas. Nämnden föreslår, att den åsyftade tilläggsbestämmelsen gives det innehåll, att i fall av synnerlig betydelse sådan förklaring, som i lagen avses, skall för viss begränsad tid, förslagsvis sex månader, meddelas efter framställning av riksantikvarien, oberoende av att fastighetsägarens medgivande ej erhållits.

*Svenska museimannaföreningen* har likaledes uttalat sig för en skärpning av lagstiftningen. Föreningen anför:

Det initiativ, som av sakkunniga i förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader tagits för skydd av i enskild ägo befintliga märkliga byggnader, hälsas givetvis med den största tillfredsställelse. Det torde dock kunna ifrågasättas, om tiden icke nu varit mogen att, i likhet med vad som redan för två decennier sedan skett i Norge och Danmark, i vårt land skapa mera effektiva lagliga möjligheter att skydda och bevara de ur historisk synpunkt verkligt värdefulla byggnader, som befinna sig i enskild ägo. De av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna synas nämligen föreningen i alltför hög grad lämna åt slumpen möjligheten att med lagens hjälp skydda sådana byggnader. Det torde också kunna befaras, att med det förfaringssätt, som föreslagits, ett betydligt antal byggnader av mindre märklighet komme att förklaras underkastade särskilda bestämmelser, ett förhållande, som givetvis måste menligt inverka på effektiviteten i de åtgärder, som kunna vidtagas för skyddandet av de märkligaste byggnaderna. Det förefaller sålunda föreningen som om lagen rörande naturminnesmärkens fredande knappast med fördel kunde lagas till förebild i fråga

om lagstiftning för skydd och bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Hur än denna lagstiftning utformas, synes det vara ett ofrånkomligt önskemål, att redan nu genom riksantikvarieämbetets försorg en systematisk förteckning upprättas över det i enskild ägo varande byggnadsbestånd, som i första hand borde bli föremål för särskilda skyddsåtgärder. I detta sammanhang kan föreningen slutligen icke underlåta att framhålla önskvärdheten av att den i 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet anbefallda av Kungl. Maj:t den 25 januari 1935 fastställda förteckningen över byggnadsminnesmärken, som tillhöra staten eller stå under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende, borde kompletteras med en förteckning över byggnadsminnesmärken, som stå under allmän institutions eller inrättnings förvaltning, såsom städers och kommuners förvaltningsbyggnader av olika slag, prästgårdar, sockenstugor och tingshus m. fl. byggnader.

Även länsstyrelsen i Västernorrlands län har uttalat tvekan, huruvida det i förevarande hänseende kunde vara tillfyllest att lita till frivillighetens väg.

Antikvarien E. Lundberg vid riksantikvarieämbetet har såsom föreståndare för ämbetets avdelning för byggnadsminnesvård förordat vissa tilläggsbestämmelser i syfte att öka skyddet för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Han anför härom:

Beträffande förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader må anföras, att avdelningen skulle hälsa en dylik lag med allra största tillfredsställelse såsom en första åtgärd i riktning mot effektivt skydd av kulturhistoriskt värdefulla byggnader i enskild ägo. Avdelningen har den övertygelsen, att denna lag redan från första stund kommer att leda till inregistrering av ett visst antal synnerligen värdefulla byggnader. Förfrågningar angående möjligheterna till dylik inregistrering ha nämligen ingått till avdelningen. Dock torde lagen likvisst komma att få ganska begränsad räckvidd. Avdelningen skulle dock icke vilja påyrka någon längre gående lagstiftning av samma art som den danska byggnadsfredningen, då denna i sista hand är helt beroende på anskaffandet av medel för inlösen och ersättning. Möjligheterna torde hos oss f. ö. vara ungefär lika stora som i Danmark, därest erforderliga medel kunna anskaffas.

Byggnadsnämnderna i städerna ha numera fått goda befogenheter att hindra skadegörelse genom ombyggnad, och avdelningen har i åtskilliga av de äldre städerna uppnått god kontakt och samarbete med dessa nämnder. En svaghet behåftar emellertid ur kulturhistorisk synpunkt gällande byggnadsstadga, nämligen att byggnadsnämnden icke äger befogenhet att vägra rivningstillstånd. Avdelningen finner en ändring av byggnadsstadgan i syfte att giva byggnadsnämnderna befogenhet att vägra rivning av kulturhistoriskt märkliga byggnader vara ett trängande önskemål och har i detta sammanhang icke velat underlåta att beröra denna sak.

Det synes avdelningen knappast befogat, att kulturhistoriskt märkliga profana byggnader i kommunal ägo skola vara mindre väl skyddade än kyrkobyggnader (jfr §§ 16, 18 etc. i Föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet den 26 november 1920 med § 28 ff sammastädes). Det vore enligt avdelningens mening i allra högsta grad önskvärt, att de i § 20 sammastädes stadgade föreskrifterna rörande förteckning över staten tillhöriga byggnadsminnesmärken kompletterades med föreskrifter om motsvarande förteckning över dylika byggnader, som stå under menighets, allmän institutions eller inrättnings förvaltning. Härigenom skulle avlägsnas den svårig-

het, som otvivelaktigt nu föreligger ifråga om tillämpning på byggnader i kommunal förvaltning av de bestämmelser, vilka i själva verket äro avsedda att i lika grad gälla statliga och kommunala byggnader. Avdelningen skulle med allra största tillfredsställelse hälsa ett initiativ till upprättande av en förteckning över här ifrågavarande monumentgrupp.

Beträffande byggnader i enskild ägo, vilka icke äro belägna inom stadsplanebelagt område och sålunda icke stå under byggnadsnämndernas tillsyn, synes det avdelningen nödvändigt att snarast genom snabbinventering söka vinna en överblick över vad som kan och bör skyddas. Innan en dylik överblick är möjlig, torde någon lagstiftning av större omfång än den föreslagna icke kunna planläggas, ehuru otvivelaktigt rådande förhållanden göra en sådan lagstiftning till ett trängande behov.

De kommunala byggnaderna ha särskilt uppmärksammats även i vissa andra yttranden. Sålunda har *Blekinge musei- och hembygdsförbund* ifrågasatt, huruvida icke förslaget borde kompletteras med erforderliga bestämmelser för att utan ägarens medgivande effektivt skydda alla kommunala byggnader av kulturhistoriskt värde. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har uttalat, att den funne riktigt att söka bevara enskilda märkliga byggnader genom frivillig medverkan från ägarnas sida. Beträffande församlingar och kommuner tillhöriga byggnader av profan karaktär, såsom exempelvis de kulturhistoriskt ofta särdeles värdefulla ecklesiastika boställena, har länsstyrelsen däremot ansett önskvärt, att de skulle kunna underkastas lagen även utan ägarens samtycke.

I detta sammanhang må anmärkas, att *byggnadsstyrelsen* ansett, att de befohigheter som enligt förslaget skulle tillkomma riksantikvarien i stället borde ankomma på styrelsen. Å andra sidan har *länsstyrelsen i Stockholms län* uttalat, att den beslutanderätt som de sakkunniga tillagt länsstyrelsen borde överflyttas på riksantikvarien.

De sakkunnigas förslag om ändring i lagen om expropriation har föranlett ett uttalande av *Sveriges fastighetsägareförbund*. Förbundet har framhållit, att principiella erinringar kunde framställas mot en utvidgning av expropriationsmöjligheten till att avse jämväl kulturhistoriskt märkliga byggnader. Då man finge utgå från att i tillämpningen, som skulle ledas av riksantikvarien, komme att tagas tillbörlig hänsyn till ägarnas intressen, hade förbundet likväl ej ansett sig böra avstyrka förslaget.

Behovet av ny lagstiftning om fornminnen och andra kulturminnesmärken har bestyrkts i de avgivna yttrandena. Den enighet som där kommit till uttryck bär vittne om en allmän önskan att tillvarataga historiska och kulturella minnesmärken från gången tid. Alla torde numera vara ense om att den förstörelse som dessvärre skett hotat att medföra beklaglig utarmning. Förstörelsen innebär förlust ur många synpunkter. Desto viktigare är det att i görlig mån tillvarataga vad som återstår. Bevaras ej gamla minnesmärken, försvinner en viktig förutsättning för att hålla vid liv känslan av samhörighet med gångna generationer. Därmed avtrubbas också känslan av ansvar för andra oförytterliga värden som lämnats i arv av förfädren.

Departements-  
chefen.

Möjligheten att i fornminnes- och kulturminnesvården uppnå positiva resultat beror givetvis av de ekonomiska förhållandena men även i hög grad på de vårdande organens sätt att handha sitt värv. Befolkningens intresse bör väckas samtidigt som tillmötesgående måste visas, när det är av nöden. Eljest förbytes vördnaden för minnesmärkena i missnöje med de band som deras helgd emellanåt måste lägga på den enskilde.

I arbetet å fornminnes- och kulturminnesvården är lagstiftningen ett viktigt hjälpmedel. Det är uppenbarligen nödvändigt, att denna innehåller bestämmelser till fornminnenas skydd. Nu gällande föreskrifter äro ålderdomliga och ofullständiga. Klart är emellertid, att en ny lagstiftning icke ensidigt kan tillgodose alla önskemål som göra sig gällande i arbetet på att berika eftervärlden genom att bevara så mycket som möjligt av det gamla. De sakkunniga ha vid utformningen av sina förslag visat full insikt om betydelsen av att icke obehörigen träda i vägen för andra viktiga intressen.

Förslagen innehålla flera betydelsefulla nyheter. I fråga om de fasta forn lämningarna vill jag framhålla — utom den rikare exemplifieringen — bestämmelserna om att samråd på ett tidigt stadium skall äga rum med riksantikvarien vid planerandet av vägar och andra företag som lätt kunna spolia fornminnen. Genom lämpligt samarbete torde förstörelse i många fall kunna undvikas. Av de föreslagna bestämmelserna om fynd av föremål från äldre tider har särskilt föreskriften om rätt för riksantikvarien att överlåta fynd å andra museer än statens centralmuseum livligt uppskattats, ehuru i vissa yttranden tydligare anvisningar om fyndfördelningen förordats. Ur jordägarens synpunkt bör framhållas, att bestämmelser meddelats i syfte att närmare avgränsa hans skyldigheter i avseende å fornminnen.

Förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader har av hörda myndigheter och sammanslutningar ansetts innebära ett betydelsefullt steg i rätt riktning. Det synes dock icke saknas fog för de uttalanden som gjorts i flera yttranden, att denna lagstiftning för att kunna leda till resultat behöver skärpas. Huvudlinjen i förslaget, enligt vilken ägarens frivilliga medverkan skall sökas, torde visserligen böra bibehållas. Men möjlighet till vissa interimistiska tvångsingripanden synes nödvändig för att rädda värden som eljest hastigt kunna gå till spillo.

Vad särskilt angår ecklesiastika boställen, vilka ofta äro av stort kulturhistoriskt värde, vill jag erinra om att på senare tid meddelats bestämmelser om byggnadsföretag å prästgård, nämligen genom kungörelse den 23 juli 1940 (nr 734). Ehuru denna icke ger något fullständigt skydd, synas dock de kontrollbestämmelser som därigenom meddelats vara av stor betydelse.

De sakkunnigas hemställan om inrättande av en särskild kulturminnesfond synes böra ankomma på chefens för ecklesiastikdepartementet handläggning.



## De särskilda bestämmelserna i förslagen.

Förslaget till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider.

1 och 2 §§ samt 3 § första och andra styckena.

Förslaget inledes av en allmänt hållen bestämmelse i 1 §, enligt vilken fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i äldre tider, skola vara ställda under lagens hägn. I 2 § följer en uppräknig av de minnesmärken som anses höra till fasta fornlämningar. Därtill hänföres för närvarande i fornminnesförordningen: under forntiden uppförda högar av jord eller sten, gravbyggnader av stenar med deras hölje av jord eller stenar, andra forntida gravar och gravplatser, lagda eller resta stenar, stenar och bergytter med inskrifter och bilder, stenkors och andra vårdar, lämningar av forntida och sedan äldre tider övergivna bostäder samt sådana bildningar som i forntiden genom mänskligt åtgörande uppkommit å eller i närheten av boplatser, lämningar av fordom övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, bönehus samt andra offentliga byggnader och anläggningar, ävensom andra likartade minnesmärken av den ålder att de numera icke kunna anses tillhöra enskild ägare. I förslaget nämns ytterligare tings-, kult- och offerplatser, offergropar (älvkvarnar), sliprännor (svärdslipningsstenar), skansar, vallar, vallgravar, märkliga äldre färdevägar, milstenar och andra vägmärken, broar samt fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller historiska minnen av märklig beskaffenhet äro knutna. Härjämte märkes, att uttrycken »forntiden» utbyttis mot »äldre tider» eller »avlägsen tid». Uttrycken »från äldre tider» har av de sakkunniga använts även i fråga om de fynd av lösa föremål som skola falla under lagstiftningen. Enligt vad de sakkunniga uttalat i motiveringen är detta uttryck avsett att i huvudsak anknyta till rådande praxis. Det borde anses innebära, att föremålet i fråga i regel skall vara minst 100 år gammalt.

I 3 § förklaras, att tillsyn över fasta fornlämningar utövas av riksantikvarien. I samma paragraf stadgas förbud mot att utan dennes tillstånd rubba, överhölja, medelst grävning undersöka eller genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra fast fornlämning.

Överståthållarämbetet, Nordiska museets nämnd och Svenska museimannaföreningen ha uttalat, att ett förtydligande av uttrycken »äldre tider» och »avlägsen tid» i 2 § vore behöfligt. Stockholms stadsmuseum har ansett, att i lagen borde stadgas en bestämd åldersgräns av 100 år.

I några yttranden ha därjämte framställts önskemål om vissa tillägg till uppräknigen i 2 §. Länsstyrelsen i Jönköpings län har sålunda föreslagit, att till fast fornlämning skall räknas jämväl fyndplats för s. k. slutna fynd (offer- och depåfynd m. fl.). I ett annat yttrande har förordats, att ödekyrkogårdar måtte erhålla lagstadgat skydd, och i ytterligare ett yttrande hemställles, att även vårdkasar måtte nämnas i paragrafen.

*Vägingenjören i Värmlands län* har ifrågasatt lämpligheten av de sakkunnigas förslag i fråga om vägmärken och broar. Han anför härom:

I lagförslaget har bland fasta fornlämningar inrymmts märkliga äldre färdevägar, milstenar och andra vägmärken, ävensom broar, allt i den mån desamma härröra från äldre tider. Innebörden av sistnämnda uttryck klarlägges i samband med frågan om fynd av lösa föremål, varest angives, att föremålet skall vara minst 100 år gammalt för att falla under lagens bestämmelser. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida icke vid nyssnämnda definition och i varje fall vid dess tillämpning på fasta föremål de sakkunniga valt en väl snäv tidsmarginal. Man torde kunna framhålla att åtskilliga järnvägsbroar i en nära framtid komma att uppnå en ålder av 100 år, åtminstone vad underbyggnaden beträffar, utan att dessa därför enligt vanligt språkbruk kunna betecknas som fasta fornlämningar, och samma torde vara förhållandet med landsvägsbroarna, i den mån desamma allt fortfarande betjäna den allmänna vägtrafiken. I fråga om milstenarna torde kunna framhållas att vad Värmlands län beträffar samtliga kvarvarande märken för omkring 15 år sedan på länsstyrelsens initiativ och genom vägstyrelsernas försorg restaurerades och sedan nämnda tidpunkt underhållits av vägstyrelserna.

Inga fördelar lära kunna erhållas genom att överflytta ansvaret (tillsynen) för vägmärkena från vägväsendet till riksantikvarien men väl nackdelar, i det att vid vägomläggningar äldre märken utmed gammal väg snabbt komma att förstöras, därest underhållet upphör, vilket med all sannolikhet blir händelsen i många fall, därest märkena ej kunna flyttas till nya väglinjen utan särskilt tillstånd.

Med anledning av stadgandet i 3 § i sakkunnigförslaget har *byggnadsstyrelsen* anmärkt, att enligt definitionen i 2 § av begreppet »fasta fornlämningar» dit kunde hänföras även lämningar av sådana övergivna borgar och slott m. m., som vore eller bleve föremål för mer eller mindre omfattande restaureringsarbeten, vilkas utförande enligt Kungl. Maj:ts särskilda beslut uppdragits åt byggnadsstyrelsen såsom statens centrala myndighet i byggnadsfrågor. I dylika fall syntes av praktiska och organisatoriska skäl åt byggnadsstyrelsen böra som hittills uppdragas att handhåva vården och förvaltningen samt därmed även tillsynen över vederbörande byggnad, givetvis i samråd med riksantikvarien på sätt författningsenligt nu gällde.

*Departements-  
chefen.*

Det kan synas ligga nära till hands att bestämma vad med fornlämning skall förstås genom att angiva en viss tidsgräns. I fråga om fynd av lösa saker ha de sakkunniga uttalat, att föremålet i regel måste vara minst 100 år gammalt för att falla under lagens bestämmelser. En sådan gräns passar emellertid mindre väl för fasta fornlämningar. Det är ju tydligt, att byggnader och andra fasta anläggningar i regel mista sin användbarhet först långt senare än lösa saker. Under det att flertalet lösa bruksföremål jämförelsevis snart förslitas, bliva omoderna eller eljest komma ur bruk, kan en byggnad genom århundraden förbli användbar, även om den tid efter annan behövs repareras eller moderniseras. Så torde t. ex. redskap från början av 1800-talet ofta för såväl forskaren som menige man framstå såsom tillhörande en svunnen epok, medan en byggnad från sagda tid endast mera un-

dantagsvis betraktas med samma ögon. Det är visserligen sant, att en skillnad här framträder ej blott mellan lösa och fasta saker utan även inom dessa grupper med hänsyn till varje saks art och beskaffenhet. Föremål av ädel metall kunna länge bibehålla sin användbarhet, under det att enklare material icke har samma livslängd. Byggnader av sten eller tegel bliva helt naturligt ofta mycket äldre än trähus, innan de anses ha tjänat ut. En industriell inrättning kan på jämförelsevis kort tid förvandlas till ett minnesmärke, medan däremot ett vanligt bostadshus av samma ålder icke erhåller denna karaktär. Man torde emellertid kunna fastställa, att dylika differenser äro större i fråga om fasta minnesmärken än i fråga om lösa saker.

Nuvarande fornminnesförordning anger icke någon bestämd ålder hos de minnesmärken som avses därmed. Några kännbara olägenheter härav torde ej ha yppats i tillämpningen. Det skulle säkerligen illa passa till livets skiftande former att till fornlämningar hänföra endast minnesmärken från tiden före visst årtal, som då måste sättas jämförelsevis långt tillbaka, och från lagens tillämpning utesluta alla lämningar av byggnadsverk m. m. från tiden därefter. En sådan gräns måste utelämna många minnesmärken som bort medtagas men kunde likväl icke undgå att inbegripa sådana som enligt naturlig uppfattning ej höra hit. En mera allmänt hållen bestämning, som bygger på den gängse uppfattningen, lär vara att föredraga. Det må framhållas, att allmänhetens uppfattning i dessa frågor tagit intryck av de kulturvårdande myndigheternas strävanden. Detta inflytande synes även i framtiden böra få göra sig gällande inom de gränser som allmänna språkbruket uppdrager. Emellertid är det önskvärt att vid beskrivningen av fornlämningarna använda mera enhetliga ordalag än i förslaget. Uttrycken »äldre tider» och »avlägsen tid» torde lämpligen kunna utbytas mot »forna tider» och »fordom». Genom en sådan ändring vinnes bland annat bättre språklig överensstämmelse med uttrycket »fornlämningar». Att därmed icke avses endast minnesmärken från den s. k. forntiden är uppenbart. Lämningar från långt senare tid anses av allmänheten härröra från forna tider.

Den bestämning som här förordats torde icke för allmänheten medföra större risk för åtal med anledning av överträdelse av lagens bestämmelser än en fix gräns. Tydligt är nämligen, att — hur än 2 § utformas — ursäktliga misstag icke böra bestraffas.

Med anledning av önskemål som framställts i ett par yttranden torde uppräkningsen av fornlämningar i 2 § böra utökas med övergivna kyrkogårdar och lämningar av vårdkasar. Däremot synes man ej, såsom en länsstyrelse yrkat, kunna bland fornlämningar upptaga alla platser för s. k. slutna fynd. I viss utsträckning falla dessa platser, t. ex. offerkällor, redan under den i betänkandet givna uppräkningsen, men i övrigt torde sådana platser svårigen kunna betecknas såsom fornlämningar.

Vad angår förslaget om att till fornlämningar hänföra märkliga gamla vägmärken och broar bör framhållas, att dessa för närvarande icke åtnjuta lagstadgat skydd. En ändring i denna del synes behöfvlig. Någon betungande

omgång torde icke därav behöva befaras, då större ändring av vägars sträckning eller ombyggnad av broar icke försiggår utan mer eller mindre omfattande förberedelser och då med nutida förbindelser samarbete synnerligen lätt bör kunna ordnas med riksantikvariern eller hans ombud.

Med anledning av vad byggnadsstyrelsen anfört torde i lagen böra införas en undantagsbestämmelse som ger Kungl. Maj:t befogenhet att överflytta tillsynen över vissa fornlämningar å byggnadsstyrelsen. Denna bestämmelse kan lämpligen intagas under 21 §.

I redaktionellt hänseende bör vidtagas en omflyttning inom nu ifrågavarande paragrafer.

### 3 § tredje stycket och 4 §.

De sakkunniga ha framhållit, att ändamålet med bevarandet av fasta fornlämningar kräver, att jämväl ett visst område i en fornlämnings omedelbara närhet får förbliva i orubbat skick. Detta områdes storlek måste tydligen variera med hänsyn till fornlämningens betydelse. Gällande fornminnesförordning hade ansetts innebära skydd även för sådant område som nyss nämnts. För att uttryckligen fastslå detta i lag ha de sakkunniga föreslagit, att i 3 § tredje stycket upptages stadgande, att till fast fornlämning skall anses höra så stort område å marken därintill som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt. Under 4 § ha de sakkunniga såsom första stycke upptagit bestämmelse om fastställande av nyssnämnda områdes gränser. Enligt förslaget skall det tillkomma länsstyrelsen såsom opartisk myndighet att på framställning av riksantikvariern eller någon, vars rätt därav beröres, fastställa, hur stort område omkring fornlämningen som skall anses höra till denna.

Gällande fornminnesförordning stadgar bland annat straff för »ofredande» av fornlämning, oavsett om det innebär någon rubbning eller förändring därav. De sakkunniga ha ansett detta uttryck så svävande att det icke lämpligen borde bibehållas. I stället har länsstyrelsen enligt 4 § andra stycket i förslaget erhållit befogenhet att, där det finnes påkallat, meddela föreskrift om vad till bevarande av fornlämnings helgd skall iakttagas och stadga erforderligt vite. Stadgandet gäller i första rummet område som enligt 3 § skall anses höra till fornlämningen. I denna del har icke någon annan inskränkning i länsstyrelsens befogenhet ansetts påkallad än den som följer av att föreskriften skall erfordras för bevarande av fornlämningens helgd. Enligt de sakkunnigas förslag skall bestämmelsen emellertid gälla ett större område än nyss nämnts. Det har sålunda syntts önskvärt att kunna förbjuda t. ex. anordnandet av dansbana invid en betydande fornlämning. Genom ett sådant förbud kunde, även om det skulle gälla ett område som ej kunde anses höra till fornlämningen, markens ägare ej anses lida något obehörigt intrång, när det måste anses överensstämma med den allmänna rättssuppfattningen att hänsyn borde tagas till vördnadsbjudande lämningar från gångna tider. Då emellertid särskild försiktighet borde iakttagas med avse-

ende å sådant område, som ej hörde till fornlämningen, ha de sakkunniga föreslagit, att länsstyrelsen i vad rör område, som ej kan anses höra till fornlämningen, må meddela föreskrift, varom nu är fråga, allenast såframt ej jordägaren eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse. Enligt uttalande i motiveringen borde länsstyrelsens beslut kungöras genom anslag på platsen.

Avskrift av länsstyrelsens beslut enligt 4 § skall enligt tredje stycket i paragrafen utan dröjsmål översändas till riksantikvarien.

I några yttranden ha framställts anmärkningar beträffande 4 § i de sakkunnigas förslag. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har uttalat, att enligt dess mening bestämmelsen i 4 § andra stycket om särskilda föreskrifter till bevarande av fornlämnings helgd, vilka syntes gå utanför en fornminneslagstiftnings syfte, borde utbytas mot en bestämmelse som innehölle förbud mot att genom nedskräpning eller annorledes försätta till fornlämning hörande område i ett skick som störde fornlämningens helgd. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har anmärkt, att i fall som avses i 4 § borde utgå ersättning enligt de grunder som stadgades i 5 § av förslaget, d. v. s. att den som åsamkades kostnad eller skada skulle vara berättigad till ersättning. Av *kammarkollegiet* har uttalats, att i paragrafen borde intagas föreskrift om att jordägaren och annan, vars rätt berördes, skulle höras. Även *länsstyrelsen i Kronobergs län* har ansett, att lagrummet borde innehålla föreskrift om vilka yttranden som länsstyrelsen hade att inhämta.

De sakkunnigas förslag, att i lagen skall uttryckligen angivas att till fornlämning hör jämväl visst område på marken, synes lämpligt. Detta innebär icke annat än att området åtnjuter samma skydd som själva minnesmärket. Däremot frångår äganderätten till marken givetvis icke fastighetens ägare. Den föreslagna bestämmelsen torde böra jämkas så att därav framgår, att syftet är att dels skydda den mark som erfordras för att bevara fornlämningen och dels bereda nödigt utrymme däromkring. Till bestämmelsen torde vidare böra fogas ett undantagsstadgande för de fall då mark för fornlämning undantagits från delning vid lantmåteriförrättning eller tagits i anspråk genom expropriation. I båda dessa fall ha redan vissa gränser bestämts vilka ansetts innesluta det område som borde skyddas jämte fornlämningen.

Enligt förslaget skall det ankomma på länsstyrelsen att såsom opartisk myndighet fastställa, hur stort område som hör till en fornlämning. Denna bestämmelse bör i anslutning till vad nyss sagts ej gälla, därest området bestämts genom lantmåteriförrättning eller i samband med expropriation. I detta sammanhang må anmärkas, att om länsstyrelsen en gång fastställt gränserna, länsstyrelsens beslut bör läggas till grund, därest fråga sedermera uppkommer om att undantaga fornlämningen från delning vid lantmåteriförrättning, såvida ej länsstyrelsen medger ändring. Stadgande härom bör intagas i förslaget om ändring i jorddelningslagen.

*Departements-  
chefen.*

Beträffande länsstyrelsens handläggning av ärende som nu sagts synes böra stadgas att, om riksantikvarien gör framställning att området skall bestämmas, denna skall genom länsstyrelsens försorg delgivas markens ägare på sätt om stämning är stadgat. Göres framställningen av ägaren, bör länsstyrelsen bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig. I övrigt bör länsstyrelsen åläggas att sörja för fullständig utredning.

I anslutning till dessa stadganden synes även böra meddelas föreskrift, att med avseende å fideikommiss eller fastighet, som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt, vad i lagen sägs om markens ägare skall gälla innehavaren.

Enligt de sakkunnigas förslag skall länsstyrelsen äga att jämväl meddela särskilda föreskrifter till bevarande av fornlämnings helgd. Denna befogenhet torde vara väsentligt mera verksam än en sådan straffbestämmelse mot nedskräpning och dylikt som i ett yttrande ifrågasatts. Vad som erfordras är att kunna skydda mera betydande fornminnen ej blott mot osnygghet utan även mot mera stadigvarande störande företeelser i deras närhet. Det lär för detta ändamål krävas ett ingripande anpassat efter omständigheterna i varje särskilt fall. Förslaget utgår från den förutsättningen, att ej blott det område, som direkt hör till fornlämningen, är inbegripet i dess helgd utan att enligt allmänna rättsuppfattningen viss hänsyn bör tagas även vid utnyttjandet av ett ytterområde. Då länsstyrelsen enligt förslaget ej skall äga att meddela föreskrift som går utöver vad markägaren eller annan rättsintressent ansetts skyldig tåla, torde ersättning med anledning av länsstyrelsens beslut ej böra utgå.

Stadgande synes böra intagas i lagen, att länsstyrelsens föreskrift skall kungöras genom anslag på lämplig plats i fornlämningsens närhet.

Bestämmelser om underrättelser från länsstyrelsen till riksantikvarien torde böra meddelas i en administrativ följdförfattning.

#### 5—7 §§.

Enligt 5 § i förslaget äger riksantikvarien att låta undersöka, iståndsätta och inhägnat fast fornlämning ävensom verkställa röjning eller annan åtgärd som prövas nödig till fornlämningsens skydd och vård. Paragrafen ersätter 3 § fornminnesförordningen som nu ger vitterhetsakademien vissa befogenheter i nämnda hänseenden. 5 § i förslaget innehåller vidare bestämmelse om rätt för riksantikvarien att omhändertaga fornlämning för dess uppställande och vård å annan plats. Denna bestämmelse skall vara tillämplig även å föremål som inmurats eller intimerats i hus, bro eller annat byggnadsverk som alltjämt användes för sitt ändamål. I sin motivering till bestämmelserna ha de sakkunniga framhållit, att fornlämning icke bör flyttas i andra fall än där det befinner nödvändigt för att den icke skall förstöras eller eljest bliva föremål för skadegörelse eller vanvård. Måste flyttning ske av sådan anledning, borde fornlämningen i allt fall helst uppställas så nära som möjligt den plats där den av ålder funnits.

Före vidtagandet av åtgärd som avses i 5 § skall enligt förslaget underrättelse såvitt möjligt givas ägaren av den fastighet där fornlämningen finnes

eller hans ställföreträdare. Kan ej åtgärden vidtagas utan att fastighetens ägare eller annan därigenom åsamkas kostnad eller skada, skall denne vara berättigad till skälig ersättning.

I 6 § regleras det fall att ägaren av fastighet, där fast fornlämning finnes, vill erhålla tillstånd att rubba eller förändra den. Ansökan härom skall ingivas till riksantikvarien och åtföljas av noggrann beskrivning av fornlämningen. Finnes fornlämningen innebära hinder som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse, må enligt förslaget tillstånd ej vägras. Riksantikvarien skall emellertid äga att meddela föreskrift som prövas erforderlig för att fornlämningen ej skall undergå större förändring än nödigt. Vägras tillstånd, blir följden i allmänhet endast att vederbörande såsom förut får finna sig i att fornlämningen förblir på sin plats. Därest fornlämningen (t. ex. ett förut okänt fält av s. k. markgravar) legat helt under jord och påträffats först vid grävning eller annat arbete som ägt rum efter det nuvarande ägaren förvärvat fastigheten, har skyldigheten att respektera fornlämningen ansetts kunna bli oskäligt betungande. De sakkunniga ha därför föreslagit, att i sistnämnda fall jordägaren, såframt fornlämningens bibehållande medför betydande hinder vid nyttjande av fastigheten, skall äga fordra, att kronan exproprierar den mark, där fornlämningen finnes, eller att ersättning för olägenheten gives.

Under 7 § i sakkunnigförslaget meddelas bestämmelser för det fall att annan än fastighetsägaren vill göra ansökan om tillstånd att rubba eller förändra fast fornlämning. Här åsyftas t. ex. sådana fall då ett större arbetsföretag berör fornlämning. I förslaget stadgas bland annat, att fastighetens ägare skall såvitt möjligt erhålla tillfälle att yttra sig över ansökan som nu avses. Beträffande prövningen av ansökningen skall gälla samma regel som för ansökan av fastighetens ägare, dock med den inskränkningen att tillstånd ej mot bestridande av ägaren skall få meddelas den som innehar fastigheten allenast på grund av upplåtelse av ägaren.

De sakkunniga ha icke ansett erforderligt att meddela några särskilda bestämmelser om vad som skall iakttas vid vetenskaplig undersökning av fast fornlämning. Förslagets allmänna bestämmelser giva emellertid riksantikvarien möjlighet att vid tillstånd därtill uppställa de villkor han finner behöfliga. Bland annat syntes, enligt vad de sakkunniga uttalat, i regel böra föreskrivas, att fornlämningen efter utförd undersökning skulle såvitt möjligt återställas i samma skick som förut.

I de yttranden som avgivits av *kammarkollegiet* och *länsstyrelsen i Jönköpings län* har uttalats, att markägaren alltid borde underrättas i fall som avses i 5 § i förslaget, därvid länsstyrelsen tillagt att detta borde ske i den ordning som är stadgad för stämning. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har ifrågasatt, huruvida bestämmelserna i 5 § om ersättning m. m. behörigen tillgodosåge markägarens intressen. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har förordat, att i 5 § — liksom i 6 § — måtte angivas vilken myndighet som skall bestämma där nämnd ersättning.

Beträffande 6 § har *vitterhetsakademien* med instämmande av *riksantikva-*

rieämbetet och Statens historiska museum hemställt, att ur 6 § måtte utslutas bestämmelsen om att tillstånd ej må vägras, om fornlämning finnes innebära hinder som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse. Bestämmelsen syntes onödig och inbjöde till tvist. I stället borde riksantikvarien tillerkännas befogenhet att avgöra, huruvida ansökningen kunde bifallas med eller utan villkor. *Antikvarien K. A. Gustawsson* vid riksantikvarieämbetet har befarat, att nämnda bestämmelse i förslaget kunde medföra att flertalet fornlämningar belägna på grusåsar eller grusryggar icke skulle kunna bevaras. Han har även ansett, att fornlämningar i vissa fall icke borde få borttagas utan Kungl. Maj:ts tillstånd.

Å andra sidan har *kammarkollegiet* uttalat, att paragrafen ej i tillräcklig grad tillvaratoge enskild rätt, i det att inteckningshavarnas intressen ej beaktats. Kollegiet anför, att därest, efter intecknings meddelande i viss fastighet, inom denna påträffades fast fornlämning som medförde betydande hinder för fastighetens nyttjande, kunde fastigheten nedgå så i värde att inteckningshavare kunde komma att lida förlust. En bestämmelse som för angivet fall tillgodosåge inteckningshavarens intresse syntes motiverad.

*Statskontoret* har anmärkt, att tillämpningen av 6 § kunde komma att åsamka statsverket icke obetydliga utgifter. Beslutanderätten i fall som där avsåges borde fördenskull tillerkännas Kungl. Maj:t.

Vad slutligen angår 7 § har *kammarkollegiet* uttalat, att fastighetsägaren alltid borde höras över ansökan som där avsåges, åtminstone därest han skulle vara berättigad motsätta sig tillstånds meddelande. Huruvida ägaren borde ha en dylik vetorätt för samtliga fall, syntes emellertid tveksamt. Därest en upplåtelse av mera konstant natur ägt rum, t. ex. med vägrätt, syntes det mindre lämpligt att jordägaren skulle kunna motsätta sig varje förändring av fornlämningen. Kollegiet har föreslagit, att stadgandet skulle innehålla att vid upplåtelse utan den tidsbegränsning, som avsåges i 1 kap. 1 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom, fastighetsägaren ej skulle äga att motsätta sig tillstånd till förändring av fast fornlämning. *Överståthållarämbetet* har anført, att för de i 7 § angivna fall jämväl fastighetens brukare borde beredas tillfälle till yttrande över ansökan av annan och att det ej syntes vara anledning att särskilt kräva ägarens samtycke, då brukaren gjorde ansökan om rubbning eller förändring av fast fornlämning.

*Departements-  
chefen.*

Till förslagets bestämmelse i 5 § om rätt för riksantikvarien att låta undersöka fast fornlämning torde böra fogas en uttrycklig föreskrift om att han må medgiva annan att under villkor som riksantikvarien bestämmer företaga undersökning av fast fornlämning. Vidare synes böra stadgas, att före vidtagandet av åtgärd som avses i paragrafen markens eller, om åtgärden rör byggnad å ofri grund, byggnadens ägare städse skall underrättas. Frågan om ersättning för kostnad eller skada torde, på sätt följer av förslaget, i händelse av tvist böra prövas av domstol.

De stadganden som i 6 och 7 §§ i förslaget meddelats angående ansökan om rubbning eller förändring av fast fornlämning torde böra sammanföras så, att samma bestämmelser komma att gälla för ansökan av fastighetsäga-



ren och ansökan av annan. Göres ansökan av annan än markens ägare, bör dock denne beredas tillfälle att yttra sig. Om markens ägare motsätter sig ansökan av annan, bör denna icke bifallas annat än om synnerliga skäl därtill föreligga.

Enligt förslaget må tillstånd ej vägras, om fornlämningen finnes innebära hinder som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse. Denna bestämmelse har väckt farhåga, att svårighet i många fall skulle uppkomma att skydda fornlämningar som vore belägna t. ex. å grusmark eller att bestämmelsen i allt fall kunde inbjuda till tvist. Bestämmelsen torde fördens skull böra jämkas i den riktning som vitterhetsakademien och riksantikvarieämbetet föreslagit.

Den föreslagna bestämmelsen om ersättning i vissa fall, då tillstånd vägras, synes böra omarbetas. Därvid läres böra iakttagas, att ersättning bör kunna utgå ej blott till jordägaren utan även till annan sakägare som gjort ansökan om tillstånd till fornlämnings rubbning eller förändring. Såsom förutsättning för rätt till ersättning bör gälla, att tillstånd till rubbning eller förändring av fornlämning, som varit helt okänd och utan synligt märke ovan jord, vägras, oaktat fornlämningen vållar sökanden betydande hinder. Med »synligt märke ovan jord» bör förstås sådant märke som även för en lekman skäligen kan giva anledning till antagande att en fornlämning förefinnes. I förslaget har uppställts den inskränkningen, att ersättning skulle utgå allenast såframt fornlämningen påträffats först vid grävning eller annat arbete som ägt rum efter det den som gör anspråk på ersättning blev ägare av fastigheten. Denna regel kan leda till ojämnhet i tillämpningen och torde lämpligen böra utbytas mot en bestämmelse, enligt vilken ersättning skall utgå allenast därest ansökningen om rubbning eller förändring av fornlämningen inkommit inom två år från det fornlämningen påträffats genom grävning eller annat arbete. Ersättningsanspråk synes ej böra få framställas senare än ett år från det sökanden erhållit del av avslagsbeslutet och detta blivit gällande. Sådant anspråk bör — om överenskommelse ej träffas — framställas hos domstol.

Ersättningsbestämmelsen bör uppenbarligen ej äga tillämpning, om marken exproprieras. Någon rätt för jordägaren att fordra expropriation synes icke böra stadgas.

Då ersättning kan tänkas uppgå till avsevärt belopp i förhållande till fastighetens värde, synes i anslutning till vad kammarkollegiet anfört en bestämmelse böra meddelas till in-teckningshavares skydd. Denna bestämmelse torde böra innehålla, att ersättningsbeloppet i regel skall nedsättas hos länsstyrelsen för att fördelas och utbetalas enligt vad om expropriationsersättning stadgas.

Någon ändring i förslagets bestämmelser om riksantikvariens beslutande-rätt synes icke påkallad.

8 och 9 §§.

Under 8 § ha de sakkunniga föreslagit, att om fornlämning, som ej förut varit känd, anträffas under grävning eller annat arbete, arbetet skall ome-

delbart avbrytas i vad det rör fornlämningen samt anmälan om förhållandet ske hos riksantikvarien. Fråga om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningen skall därefter skyndsamt prövas enligt de regler som föreslagits under 6 och 7 §§.

De sakkunniga ha framhållit, att det är av stor vikt att särskilt vid mera betydande arbetsföretag riksantikvarien blir i tillfälle att på ett tidigt stadium yttra sig angående möjligheten att bevara fasta fornlämningar å platser som beröras av företaget. Härigenom kunde mången gång förebyggas förstörelse som, därest riksantikvarien hördes först på ett senare stadium, syntes oundviklig, varjämte icke obetydliga kostnader kunde besparas. De sakkunniga ha nämnt, att ett vägföretag, som utfördes under åren 1933—1934, berörde ett gravfält om cirka 200 forntida gravar, vilkas undersökning vållade en kostnad av omkring 2,000 kronor enbart i rese- och traktamentsersättningar. En jämförelsevis obetydlig ändring av vägsträckan, som icke fördyrat vägarbetet, skulle ha medfört, att gravfältet kunnat helt skonas utan att därigenom vägtekniska intressen blivit åsidosatta, och en sådan ändring hade med säkerhet blivit genomförd, därest den centrala fornminnesvårdande myndigheten fått tillfälle att yttra sig över vägförslaget innan det blivit fastställt och bindande dispositioner för arbetet vidtagits. Av nu anförda skäl ha de sakkunniga i 9 § föreslagit, att vid planerande av offentligt arbetsföretag den som ämnar låta utföra arbetet eller eljest är ansvarig för företagets planläggning bör i god tid inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, samt, där så finnes vara förhållandet, med överlämnande av erforderliga handlingar så snart ske kan samråda med riksantikvarien. Vad nu sagts vore närmast att anse såsom ett råd till vederbörande. Tydligen kunde det emellertid tänkas, att den, som åsidosatte föreskriften, komme att straffas för tjänstefel. De sakkunniga anförä vidare, att därest med anledning av arbetsföretag, som nu nämnts, erfordrades, att särskild undersökning av fast fornlämning eller särskild åtgärd till dess bevarande vidtoges, kostnaden därför borde åvila företaget. En sådan kostnad syntes nämligen närmast vara att uppfatta såsom hörande till de omkostnader, som vid företagets planerande borde tagas i beräkning, och den föreslagna regeln kunde antagas i sin mån bidra till att tillbörlig hänsyn till fasta fornlämningar toges. Uppenbarligen vore av vikt, att ett arbetsföretag såvitt möjligt ej fördröjdes genom undersökning av eller åtgärd till skydd för fornlämning. Med hänsyn härtill har i förslaget intagits stadgande, att sådan undersökning och åtgärd skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

De bestämmelser för vilka nu redogjorts skola även gälla enskilda arbetsföretag av större omfattning.

De bestämmelser som de sakkunniga föreslagit under nu ifrågavarande paragrafer ha i allmänhet vunnit anslutning i de avgivna yttrandena. *Länsstyrelsen i Hallands län*, som särskilt framhållit betydelsen av 9 § med hänsyn till den pågående omdaning av vägnätet, betonar önskvärdheten av att bestämmelserna praktiskt omsättas i noggranna och för hela landet ensartade regler att gälla vid uppgörandet av planer på nyanläggning och om-

läggning av väg. Riksantikvarieämbetet syntes böra erhålla i uppdrag att i samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utarbета bestämmelser som beträffande väganläggningarna säkerställde lagbudets iakttagande.

Å andra sidan har i vissa yttranden gjorts gällande, att bestämmelsen i 9 § om efterforskande av fornlämningar komme att bliva alltför betungande för de företag som där avsåges. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har framhållit, att stadgandet väl skulle innebära att t. ex. beträffande alla vägföretag uppgift om fornlämningar skulle inhämtas genom företeende av vägplanen för vederbörande fornvårdsinstitution, varigenom vägärendena i alltför många fall skulle bliva i onödan fördröjda. Bättre syntes vara att, då vid planerande av offentligt arbetsföretag funnes anledning till antagande att företaget komme att beröra fast fornlämning, den som förordnats att uppgöra planen för företaget skulle lämna särskilt meddelande därom till den för företagets planläggning ansvarige, vilken skulle hava att samråda med riksantikvarien eller den som av denne bemyndigats att lämna upplysningar i ämnet. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har ifrågasatt, huruvida icke paragrafen kunde modifieras så att i möjligaste mån endast sådana fall fölle därunder, då särskild anledning till undersökning funnes. *Vägstyrelserna i Stockholms läns södra och östra vägdistrikt* ha uttalat, att bestämmelsen komme att medföra onödigt arbete och i vissa fall ett fördröjande av förslags uppgörande. Det syntes lämpligare att riksantikvarien till samtliga vägstyrelser, inom vilkas område kända fornlämningar funnes, utsände kopior av förefintliga kartor.

*Östergötlands fornminnes- och museiförening* samt *Stockholms stadsmuseum* ha ifrågasatt, huruvida icke länsstyrelserna i frågor rörande vägförslag borde kunna samarbeta direkt med landsantikvarien.

I några fall ha erinringar även anförts mot stadgandet, att undersökning eller åtgärd som föranledes av sådant företag som avses i 9 § skall åvila företaget. *Länsstyrelsen i Örebro län* anser, att sådan kostnad borde gäldas av särskilt anslag. Även *vägstyrelserna i Stockholms läns södra och östra vägdistrikt* ha framställt invändning mot nämnda ersättningsskyldighet. *Länsstyrelserna i Kristianstads och Norrbottens län* ha ifrågasatt, huruvida icke nyssnämnda kostnader borde stanna å statsverket, då fråga vore om enskilda företag. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har icke funnit rimligt, att kostnaden för »särskild undersökning» skulle påvila vederbörande arbetsföretag.

I detta sammanhang må anmärkas, att *länsstyrelsen i Kristianstads län* förordat, att bland annat i fall som avsåges i 8 och 9 §§ erforderliga ansökningar och hänvändelser borde få ske till ombud för riksantikvarien.

Vägföretag och andra större arbeten kunna ej sällan beröra fornlämning-  
ar. Det är nödvändigt att i sådana fall en prövning sker av fornlämning-  
ens betydelse och möjligheten att undvika skadan. I företagets planlägg-  
ning bör fördenskull ingå att undersöka, huruvida någon fornlämning  
kan beröras av företaget. Förslaget överlämnar enligt 9 § åt den som  
ämnar låta utföra arbetet eller eljest är ansvarig för dess planläggning  
att på lämpligaste sätt verkställa sådan undersökning som nyss nämnts.  
Detta kan ske t. ex. genom besiktning å marken och förfrågan hos riks-

Departements-  
chefen.

antikvariens ombud i orten. Något dröjsmål torde icke därigenom behöva uppkomma. Det må anmärkas, att tillgängligt kartmaterial över fornlämningar ännu icke är ens tillnärmelsevis fullständigt.

Bestämmelsen synes betydelsefull och torde böra i huvudsak godtagas. För att giva utrymme åt ett så smidigt tillvägagångssätt som möjligt synes dock kunna medgivas, att hänvändelse för samråd i saken icke behöver ske direkt till riksantikvariern utan må ske till ombud som denne utsett, t. ex. landsantikvariern.

Stadgandet, som jämväl i övrigt bör jämkas något, kan lämpligen upptagas som första stycke i 8 §. Såsom andra stycke i samma paragraf bör intagas bestämmelsen under 8 § i sakkunnigförslaget, att om under grävning eller annat arbete anträffas fast fornlämning som ej förut varit känd, arbetet i vad det rör fornlämningen skall omedelbart avbrytas samt anmälan ske till riksantikvariern. Även i denna bestämmelse läser emellertid böra vidtagas den modifikation att anmälan i stället må ske hos ombud som riksantikvariern utsett. I paragrafen torde till sist böra intagas bestämmelse, att ansökan om tillstånd att rubba, förändra eller borttaga fornlämning som beröres av arbetet skall skyndsamt prövas.

Kostnaden för »särskild undersökning» av fast fornlämning eller »särskild åtgärd» till bevarande därav skall enligt sakkunnigförslaget åvila offentligt arbetsföretag eller enskilt arbetsföretag av större omfattning som vållat kostnaden. Regeln vilar på den tanken att dylik kostnad bör tagas i beräkning såsom en omkostnad för företaget. I huvudsak synes denna omfattning riktig. Det kan visserligen sägas, att undersökning kanske i allt fall bort ske vid lämpligt tillfälle. Häremot måste invändas, att det varken är önskvärt eller möjligt att genom utgrävning eller dylikt genomforska samtliga fornlämningar i landet. Det är ur skilda synpunkter bäst, att huvudparten av dessa få ligga orörda. Utforskandet av fornlämningar genom utgrävning bör ske enbart för att lösa vissa bestämda vetenskapliga problem och måste utföras efter en viss plan. Det är icke rimligt, att denna plan, för att tillgängliga anslag ej skola överskridas, skall behöva övergivas, därför att ett visst företag hotar ett fornminne. Vad åter angår kostnad för särskild åtgärd till bevarande av fornlämning synes det helt naturligt, att den i regel bör ersättas av det företag som vållat kostnaden. Å andra sidan bör erkännas, att förhållandena kunna vara synnerligen skiftande. Det kan sålunda t. ex. tänkas fall, då undersökning av fornlämning redan varit planerad, liksom då fornlämningen är av så ringa betydelse att det ej synes påkallat att vidtaga någon särskild åtgärd för dess bevarande. Om fornlämningen ej förut varit känd, kan det också verka betungande att ålägga företaget kostnaden i fråga. Man torde därför böra göra undantag från ersättningsskyldigheten, om det på grund av särskilda förhållanden skulle framstå såsom obilligt att låta företaget betala kostnaden.

10—15 §§.

Under 10 § i förslaget stadgas, att föremål, som påträffas vid undersökning av fast fornlämning eller annan åtgärd som berör sådan fornlämning, skall tillfalla kronan.

I paragrafen har vidare upptagits bestämmelse, att riksantikvarien må tillerkänna den, som vid undersökning av fast fornlämning påträffat föremål som nyss sagts, skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förenat arbete. Har eljest föremål påträffats i fast fornlämning, skall riksantikvarien pröva, huruvida med hänsyn till omständigheterna hittelön bör utgå.

Beträffande andra fynd av föremål från äldre tid, vartill ägare ej finnes, stadgar 11 § i förslaget, att om föremålet är av guld, silver eller koppar, upphittaren skall vara skyldig att avstå föremålet till kronan mot lösen med belopp motsvarande penningvärdet efter vikt jämte förhöjning med en åttendedel av nämnda värde.

Såsom förut nämnts faller enligt gällande fornminnesförordning under hembudspflicht fynd av »forntida mynt, vapen, redskap, prydnader, kärl eller andra fornsaker av guld, silver eller koppar». Vid tillämpning av stadgandet har enligt vad de sakkunniga uppgiva vitterhetsakademien enligt långvarig och obruten praxis ansett, att till fornsaker böra hänföras föremål från tiden intill omkring 1700-talets slut. Den förut nämnda fornminnesvårdskommittén föreslog, att i en ny lag i ämnet borde uttryckligen anngivas, att till fornfynd skulle hänföras fynd av föremål från tiden intill 1700-talets slut. Enligt de sakkunnigas mening vore det icke lämpligt att i lag fastställa någon viss tidpunkt, som skulle utgöra skiljelinje. Det låge nämligen i sakens natur, att tidsgränsen borde kunna undan för undan förskjutas framåt i tiden. Å andra sidan syntes icke lämpligt att bibehålla uttrycket forntida, vilket kunde givas en för snäv tolkning. De sakkunniga ha såsom förut nämnts föreslagit, att uttrycket forntida utbytes mot uttrycket »från äldre tid». Häremot kunde riktas den anmärkningen, att detta uttryck likaväl som uttrycket forntida vore i viss mån svävande till sin innebörd. Men denna olägenhet borde icke tillmätas för stor betydelse. För den centrala fornminnesvårdande myndigheten, som främst komme att handha lagen, syntes sålunda icke några svårigheter kunna uppstå. Enligt de sakkunnigas mening borde uttrycket anses innebära, att det föremål, varom vore fråga, i regel skulle vara minst 100 år gammalt.

Rörande frågan, vilka föremål av denna ålder som skulle hembjudas till kronan, ha de sakkunniga framhållit, att delade meningar länge rått rörande den omfattning, som borde givas åt hembudspikten. Å ena sidan hade röster höjts för betydande skärpning av skyldigheten att hembjuda fornfynd. Vid de sakkunnigas överläggningar hade länsantikvarien *Festin* förordat en praktiskt taget allmän hembudsskyldighet och därvid åberopat, att de nuvarande bestämmelserna innebure ett avsteg från äldre svensk rätt samt att t. ex. i mera fyndfattiga trakter eller i turistcentra vetenskapligt betydelsefulla fynd lätt kunde komma att undandragas forskningen. Bland sådana fynd hade särskilt framhållits depå-, moss- och boplatsfynd, som ofta kunde lämna viktiga nya rön beträffande vår äldre bebyggelsehistoria. Beträffande dessa kategorier av fynd hade även riksantikvarien *Curman* ansett hembudspflicht önskvärd. Å andra sidan hade övriga sakkunniga som sin mening uttalat, att den allmänna förståelsen för museernas uppgift på hit-

hörande områden gått stadigt framåt och att erfarenheten i vårt land för närvarande icke med nödvändighet krävde en skärpning av hembudsplikten. Det hade till och med gjorts gällande, att en mildring kunde ifrågakomma. En viss risk kunde föreligga, att provinsmuseernas möjligheter till förvärv av fornfynd genom en skärpt hembudsplikt kunde försämrast, något som med hänsyn till dessa museers växande medverkan i kulturminnesvården syntes tala mot en skärpning. Under angivna förhållanden och då något påfallande behov av ändrade bestämmelser icke gjort sig gällande, hade de sakkunnigas flertal funnit sig nu böra förordna, att hembudsplikten fortfarande begränsades till föremål av guld, silver eller koppär.

Beslutanderätt i frågan, huruvida ett föremål skall inlösas eller ej, skall enligt förslaget tillkomma riksantikvarien. Denne skall även, när skäl därtill föreligga, äga förordna, att utöver lösen skall utgå särskild hittelön med skäligt belopp.

Om fynd, som avses i 10 och 11 §§, skall upphittaren enligt 12 § i förslaget utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud för denne eller polismyndighet. Han skall tillika på anmaning noggrant uppgiva omständigheterna vid fyndet och platsen för detsamma ävensom utlämna föremålet mot bevis. De sakkunniga ha föreslagit, att riksantikvarien må bemyndiga föreståndare för museum i orten eller annan lämplig person att å hans vägnar mottaga anmälan om fynd, som nu sagts, samt att omhändertaga föremålet i fråga. Härigenom skulle bildas naturliga uppsamlingsställen, där föremålen lämpligen kunde förvaras och i många fall, efter medgivande av riksantikvarien enligt 13 §, för framtiden förbli. Ombud eller polismyndighet, som mottagit anmälan om fynd som här avses, skall enligt förslaget utan dröjsmål underrätta riksantikvarien därom.

Enligt 13 § i förslaget må kronans rätt med avseende å fynd av riksantikvarien överlåtas på museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om föremålet. I fråga om fynd av större betydelse må dock sådan överlåtelse ej ske utan Konungens medgivande. Såsom förut nämnts ha de sakkunniga ansett, att jämte universitetsmuseerna i Lund och Uppsala ett flertal provinsmuseer måste anses skickade att omhändertaga här ifrågavarande fynd. Förutsättning härför borde i första hand vara att museet hade brandsäkra och i övrigt lämpliga lokaler och för sin uppgift lämpad föreståndare. Därest dessa förutsättningar vore uppfyllda, vore det naturligt, att museet finge omhändertaga fynd från det område som museet representerade. Fynd kunde dock vara av den beskaffenhet att det måste anses ur vetenskaplig eller fornvårdssynpunkt lämpligare att de omhändertoges av Statens historiska museum såsom den centrala institutionen i riket. De sakkunniga ha förutsatt, att vid tillämpning av de föreslagna bestämmelserna provinsmuseerna komme att tillgodoses i en omfattning som gjorde det möjligt för dessa museer att ge en fyllig bild av bygdens eller provinsens äldre kultur.

I 14 § meddelas bestämmelser om förfarandet vid anmälan av fynd som icke äro underkastade hembudsplikt och i 15 § stadgas rätt för riksantikvarien att låta undersöka plats där föremål från äldre tid påträffas. Å sådan un-

dersökning skall vad förut stadgats om undersökning av fast fornlämning äga motsvarande tillämpning.

I ett par yttranden har förordats, att i lagen införes en bestämd åldersgräns som skall vara avgörande för frågan om fynd skall tillfalla eller hembjudas kronan. Detta gäller bland annat det yttrande som avgivits av *Nordiska museets nämnd*, vilken förordat att den av de sakkunniga i motiveringens nämnda gränsen, att föremålet skall vara minst 100 år gammalt, lagstadgas. Samma ståndpunkt har intagits av *Stockholms stadsmuseum*. *Svenska museimannaföreningen* har uttalat sig för en tydlig gränsbestämning i lag, utan att ange vilken ålder som borde väljas.

Beträffande 10 § i förslaget har *överståthållarämbetet* anmärkt, att den vore så avfattad att föremål som påträffas vid undersökning av fast fornlämning skulle komma att tillfalla kronan även om de helt nyligen tappats. Detta vore tydligen icke rimligt. Även *kammarkollegiet* har krävt ett förtydligande på denna punkt. *Museidirektören Nerman* har beträffande bestämmelsen om hittelön i nämnda paragraf anmärkt, att den kunde leda till skattgrävning och fördenskull borde utgå ur förslaget. *Kammarkollegiet* har ansett, att bestämmelserna om ersättning och hittelön i 10 § andra stycket borde helt utgå ur förslaget och ersättas med administrativa bestämmelser.

Den i 11 § behandlade frågan om hembudsplikt har i yttrandena varit föremål för delade meningar. I flera yttranden ha väckts förslag om en utvidgning av hembudsplikten, i andra förordas en inskränkning av denna.

*Vitterhetsakademien* samt *riksantikvarieämbetet* och *Statens historiska museum* ha utan att närmare uttala sig ifrågasatt, huruvida icke till de föremålsgrupper som skulle hembjudas borde hänföras även föremål av metalllegeringar (främst brons) samt depå-, moss- och boplatsfynd. *Museidirektören Nerman* har uttalat, att även föremål av tenn eller bly borde hembjudas, enär i jordfynd stundom förekomme föremål av så märklig art som dryckeskannor av tenn och pilgrimsmärken, varuplomber m. m. av bly. Även legeringar borde medtagas. Av utomordentlig vikt vore, att bronsföremålen medtoges, då ju nästan hela föremålsbeståndet från bronsåldern, en stor del av järnålderns smyckevärld och viktiga föremålskategorier från medeltiden vore av brons. Vidare borde det vara tillfyllest, att fyndet »delvis» vore av den metall eller legering som nämnes i lagen. En fyndkategori som t. ex. under yngre bronsåldern innehölle de vetenskapligt mest betydelsefulla föremålen utgjordes av depåfynden. De borde med nödvändighet i sin helhet falla under hembudsplikten. Detsamma gällde fynd i torvmark. Klarhet borde slutligen skapas i fråga om fynd under golvet i kyrka eller i kyrkas murar. *Norra Smålands fornminnes- och Jönköpings läns hembygdsförbund* har uttalat sig för en utvidgad hembudsplikt, omfattande jämväl boplats-, depå- och mossfynd, varjämte förbundet ansett att klarhet borde skapas i fråga om bronsfynd. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har ansett, att jämväl bronsfynd borde hembjudas till kronan. I övrigt har en utvidgning av hembudsplikten förordats jämväl av *Värmlands fornminnes- och museiförening* samt *Jämt-*

*lands läns museiförening. Humanistiska sektionen av filosofiska fakulteten i Lund* har funnit det vara ur vetenskaplig synpunkt av största betydelse, att hembudsplikt stadgas för alla runristade och därmed jämförliga föremål av vad slag det vara må.

I motsatt riktning går det yttrande som avgivits av *Kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige*. Föreningen har framhållit sin stora betänksamhet beträffande upprätthållandet överhuvudtaget av hembudsplikt för lösa föremål från äldre tid och anför, att dess erfarenhet från ett museum, vars övervägande samlingsområde icke skyddades av några lagar, talade för att frihet från bindande bestämmelser icke utgjort något hinder för samlandet eller studiet utan snarare verkat befrämjande för dessa. *Skånes hembygdsförbund* har uttalat, att hembudsplikt ej borde föreligga beträffande i jorden funna föremål av koppar, såvitt de ej utgjordes av mynt. I huvudsaklig överensstämmelse med denna ståndpunkt har *kulturminnesrådet i Göteborgs och Bohus län* med instämmande av *länsstyrelsen* föreslagit, att hembudsplikten inskränkes till föremål av guld eller silver. Till stöd härför anför kulturminnesrådet följande:

Såsom hembudspliktiga räknas i det nya förslaget liksom i ännu gällande fornminneslag, förutom fynd från fasta fornlämningar, föremål av guld, silver eller koppar. Denna begränsning har inom musei- och arkeologkretsar länge ansetts dels för snäv, dels ologisk och föråldrad. Det senare omdömet gäller bestämmelsen om kopparföremål. Att en utvidgning av hembudsplikten till att omfatta även föremål av brons ej ansetts erforderlig är synbarligen en eftergift åt provinsmuseernas rätt till förvärv av fornfynd och torde få stor betydelse i synnerhet för de sydsvenska museerna. Konsekvensen hade emellertid fordrat, att, då kopparföremål anses hembudspliktiga, även föremål av brons upptagits såsom sådana eller att, då enligt de sakkunniga »erfarenheten i vårt land icke med nödvändighet krävde en skärpning av hembudsplikten», även kopparföremålen lämnats utanför denna. Någon praktisk olägenhet ur fornvårdssynpunkt torde härigenom ej uppkomma; lekmannen som finner ett ärgigt kopparföremål, hembjuder lika gärna det som ett bronsföremål. För en icke sakkunnig hittare föreligger ingen skillnad. Faran för att någon undanhåller ett kopparföremål av vinningslystnad torde ej vara stor, då dess antikvitetsvärde är betydligt större än metallvärdet.

En ytterligare anledning till att för koppar lika bestämmelser böra gälla som för kopparhaltiga legeringar — de sakkunniga liksom gällande fornminnesstadga förutsätta närmast brons — ge bl. a. de gränsfall, där tennhalten är så låg att man kan ställa frågan: är det koppar eller brons? är blandningen avsiktlig eller icke? Frågan om vid vilken procentsats inblandning av främmande metall gränsen skall sättas är icke avgjord. Naturlig tenninblandning i kopparmalmen kan uppgå ända till 5 à 6 0/0. En legering med t. ex. 2 0/0 och därunder tenn, där tennet med all sannolikhet är oavsiktligt, räknas enligt gängse arkeologiskt språkbruk till tennfattig brons, alltså icke koppar, och faller icke under fornminneslagens bestämmelser ehuru den rätteligen borde göra det. Avsikten med dessa är ju icke att bevara metallen som sådan utan typen, i det man vid lagtextens formulering utgått ifrån den uppfattningen, att bronzen skulle uppfunnits på experimentell väg genom att man först tillsatte råkopparn en ringa mängd tenn som sedan så småningom ökades tills man kom fram till det procentförhållande, som är det



normala för bronsen, d. v. s. cirka 90 % koppar och 10 % tenn. Härav har dragits slutsatsen, att ju tennfattigare ett föremål är desto äldre är det och föremål av praktiskt taget ren koppar skulle vara de allra äldsta. Och det var dessa som tillmättes så stort vetenskapligt värde att de borde hembjudas kronan. Då icke varje brons- resp. kopparföremål kunde analyseras, vilket tidigare, innan spektralanalysen använts för metallföremål, var en både omständlig och kostbar procedur, har den praktiska tillämpningen blivit, att stadgandet om hembudsskyldighet tillämpats på vissa typer, av vilka ett eller annat exemplar vid analys befunnits bestå av i det närmaste ren koppar. Men allteftersom antalet analyserade föremål växer visar det sig att olika exemplar av samma typ kunna uppvisa betydande skillnad i tennhalt. Ett exempel må anföras. De s. k. dolkstavarna från äldsta bronsåldern (1:a per.) påstås av Montelius vara av brons, vilket han bl. a. stöder på en analys av en dolkstav ur ett depåfynd från Mellantyskland som innehöll 15 % tenn. Fyndet utgjordes av bl. a. 10 dolkstavar. Olyckan ville, att det analyserade exemplaret utgör ett undantag; 7 av de 10 dolkstavarna innehöllo icke tenn utan i stället upp till 5 % arsenik. En nyligen företagen analys av ett mycket stort antal dolkstavar har givit ungefär samma resultat: ett ringa fåtal exemplar innehålla tenn, ända upp till 14 %, flertalet saknar tenn fullständigt eller uppvisar ytterst små, knappast vägbara mängder, d. v. s. äro praktiskt taget fria från denna metall. Som ersättning för tennet — i mängder över 2 % — förekommer silver, nickel, arsenik, antimon och någon gång bly; dolkstavar, hos vilka ingen främmande metall uppgår till 1 %, ha även påträffats. Hur skall i ett fall som detta stadgandet tillämpas? Med stöd av Montelius' auktoritet och väl också av gängse praxis beröras icke dolkstavarna såsom fornsakstyp av detta. Eller skall varje enskilt föremål analyseras? En analys kan medföra att av ett större depåfynd, såsom det nämnda dolkstavfyndet, de av ren koppar tillföras statsmuseet resp. andra av riksantikvariens godkända museer, de andra icke. Fyndet skingras och blir till stor del berövat sitt vetenskapliga värde. Men det är det vetenskapliga värdet och icke kopparn, som stadgandet avser att bevara. Och vidare, även med en mycket liten tenninblandning, 1 till 2 %, betecknas legeringen som brons — tennfattig brons — och bronsföremål beröras icke av hembudsskyldigheten. Men om inblandningen utgöres av en annan metall — silver, nickel, arsenik, antimon, bly, zink — men icke tenn, hur skall då förfaras? Konsekvensen skulle bjuda att föremål av detta slag behandlas på samma sätt som de av brons. Men här har språkbruket silverhaltig *koppar* o. s. v. (med undantag för legeringen koppar + zink, som benämnes mässing), även om blandningen uppgår till 4—5 %, men dessa legeringar äro icke mer koppar än bronsen vid lika procentuell inblandning av främmande metall. Skall språkbruket eller legeringen vara avgörande? Och om någon vill ge språkbruket företräde, varför skall den ena kopparlegeringen vara vetenskapligt värdefullare än den andra? Den är det icke heller. Frågan gäller icke längre ren eller icke ren koppar utan i stället: var har den malmen funnits som givit den eller den legeringen? Svaret på den fråga upplyser bl. a. om vilka kopparförekomster som utnyttjades under förhistorisk tid. Detta är f. n. av större betydelse att få veta, icke minst därför att vi härigenom komma in på spörsmål som ge större kulturhistoriska perspektiv.

Av vad sålunda anförts framgår att kopparföremålens särställning icke längre är berättigad och att ett strikt genomförande av hembudspikten för dessa i vissa fall skulle leda till konsekvenser, som äro direkt motsatta lagens syfte. Vi få därför föreslå, att hembudspikten begränsas till föremål av guld och silver. Trots att den allmänna förståelsen för dessas kulturhistoriska värde gått stadigt framåt föreligger fara för nedsmältning. Be-

träffande guld och silver ger heller icke språkbruket anledning till olika tydningar. Guld är guld och silver är silver även med en inblandning av upp till 25 % eller däröver (18-karatigt guld, 12-lödigt silver).

I fråga om den ersättning som skall utgå vid inlösen av fynd har *för-eningen Gotlands fornvänner* uttalat, att i fråga om silver och koppar borde tillämpas en annan beräkningsgrund än enbart efter metallvärdet jämte en åttondels förhöjning. *Länsstyrelsen i Gotlands län* har instämt i detta uttalande.

Med anledning av stadgandet i 13 § om fyndfördelningen har *humanistiska sektionen av filosofiska fakulteten i Lund* uttalat, att den särställning och särskilda betydelse som Lunds universitets historiska museum ägde i nu förevarande avseende icke kommit till uttryck i förslaget. Riksantikvarien hade däri erhållit praktiskt taget obetingad makt att utan direktiv ombesörja fyndfördelningen. Det kunde enligt sektionens mening icke förnekas, att detta skett på bekostnad av vitala statliga intressen. Sektionen ansåge uppenbart, att den självklara förmånsställning, på vilken de statliga museerna måste anses kunna göra anspråk, borde angivas klart i lagtexten. Icke blott Statens historiska museum utan också universitetsmuseerna i Lund och Uppsala, som bland annat omhänderhade den grundläggande undervisningen i arkeologi, borde medgivnas lagstadgad rätt att tillförsäkra sig ett så allsidigt belysande och fullständigt forsknings- och åskådningsmaterial som möjligt. Paragrafen syntes böra innehålla, att kronans rätt till fynd skulle efter riksantikvariens bestämmande överlåtas å staten tillhörigt museum eller, därest så lämpligen kunde ske, till annat museum som kunde taga erforderlig vård om fyndet.

*Länsstyrelsen i Jönköpings län* har uttalat, att i paragrafen borde angivas, att fornfynd som icke vore av synnerlig betydelse ur vetenskaplig synpunkt skulle förbehållas museum inom den bygd där föremålet påträffats, och *Skånes hembygdsförbund* har uttalat sig för en bestämmelse att alla fynd inom det egentliga bebyggelseområdet i städer med auktoriserat museum skulle införlivas med detta. *Kulturminnesrådet i Göteborgs och Bohus län* har med instämmande av *länsstyrelsen* understrukit önskvärdheten av att konflikthanledningar såvitt möjligt undvikas samt har för sin del anfört följande:

Tidigare stadganden angående fynd som påträffats vid undersökning av fast fornlämning samt om hembudsplikt av i andra fall påträffade föremål från äldre tid av guld, silver och koppar ha bibehållits i förslaget. En för provinsmuseerna värdefull modifiering har dock blivit gjord. I 13 § föreslås stadgat att riksantikvariern äger förordna, att kronans ovan nämnda rätt till fynd skall överlåtas på museum, som för framtiden kan taga erforderlig vård om fyndet. I motiveringen (sid. 35) understrykes detta ytterligare: »... de sakkunniga avse att Statens historiska museum... icke skall äga någon ovillkorlig företrädesrätt... utan att fynden skola fördelas även på andra museer.» Detta medgivande, som i viss utsträckning redan praktiskt tillämpats, skall säkert hälsas med tillfredsställelse. Önskvärt hade dock varit, att det i formuleringen kunnat ges en mera reell innebörd. Sådan formuleringen nu är kan värdet av stadgandet lätt bli illusoriskt och be-

roende av riksantikvariens, museidirektörens eller t. o. m. resp. avdelningsföreståndares vid statens historiska museum subjektiva omdömen om vad som ur vetenskaplig och fornvårdssynpunkt lämpligare bör tillföras de statliga samlingarna än resp. provinsmuseum. Jämte provinsmuseerna i Uppsala och Lund finnes i landet åtminstone ett provinsmuseum — i Göteborg, möjligen på någon annan ort — där vetenskaplig arkeologisk forskning bedrivs och som — i detta fall torde Göteborgs museum stå ensamt bland provinsmuseerna — har en självständig arkeologisk avdelning med specialutbildad föreståndare. Göteborgs museums arkeologiska avdelning fyller dessutom, i likhet med universitetsmuseerna, om än icke i samma utsträckning, funktionen av vetenskaplig institution vid akademisk undervisning i nordisk fornrunskap. Emellan statsmuseet och dessa tre institutioner — i första hand — kunna lätt motsatta meningar göra sig gällande om det vetenskapligt betydelsefulla. Det synes rimligt, att även det materiella resultatet av undersökningar, utförda på initiativ och bekostnad av vetenskapligt arbetande museer och på deras egen risk, böra tillfalla dessa, detta desto mer, som ju ingen undersökning får företagas utan riksantikvariens på förhand givna tillstånd. Enligt nu gällande bestämmelser, vilka bibehållits i det nya förslaget, har riksantikvariens rätt att, visserligen mot »skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förenat arbete», tilldöma Statens historiska museum antingen hela fyndet eller en del därav. Härigenom kunna utanför statsmuseet vetenskapligt arbetande institutioner komma i missgynnad ställning gentemot detta, som får möjlighet att berika sina samlingar på de senares bekostnad. Det bör emellertid framhållas, att av Göteborgs museum under senare år vunnen erfarenhet av redan tillämpad praxis icke ger anledning till farhågor i berörda avseende. Men även den teoretiska möjligheten bör undanröjas.

Beträffande andra hembudspliktiga fynd än dem, som göras vid systematisk utgrävning — föremål av guld, silver och koppar samt från fasta fornlämningar (§§ 10 och 11) — och vilka ett provinsmuseum har tillfälle och önskan att förvärva, men som riksantikvariens anser böra tillföras statsamlingarna, vore det även önskvärt, att innan riksantikvariens fattar sitt beslut, möjlighet beredes resp. provinsmuseum att ta del av och yttra sig över de synpunkter, som från statsmuseets sida anförts för dess införlivande med statsamlingarna. De sakkunniga ha i motiveringen (sid. 36) framhållit: »Att i lag fastställa normer för en fördelning . . . . . torde icke vara möjligt», men då här berörda fråga för provinsmuseerna ofta är mycket känslig och kan ge anledning till misshällighet i samarbetet mellan statsmuseet och dessa, vore det lyckligt, om en, låt vara endast formell, ömsesidig överenskommelse kunde läggas till grund för det slutliga avgörandet. Rätten att hos Konungen överklaga riksantikvariens beslut är visserligen provinsmuseerna liksom andra av fornminnesvården berörda parter förbehållen (§ 21), men kunde anledningar att tillgripa sådan rätt på förhand undanröjas vore säkert mycket vunnet.

*Svenska museimannaföreningen* har förordat tillsättandet av en nämnd för slitande av tvister rörande fyndfördelningen.

De sakkunnigas förslag bygger i fråga om hembudsplikten på gällande rätts ståndpunkt. Anmärkningar kunna helt visst med fog riktas mot den begränsning som där skett till föremål av guld, silver eller koppar. Det kan icke förnekas, att gränsen mellan koppar och brons är flytande. Denna gräns har dock länge gällt, och det synes vara förenat med betänkligheter att göra

*Departements-  
chefen.*

en så betydande utvidgning som att utsträcka hembudsplikten till bronsfynd. En sådan utvidgning av hembudsplikten skulle för övrigt sannolikt vålla irritation bland provinsmuseernas företrädare och på så sätt motverka lagstiftningens syfte.

Jämväl beträffande depå-, moss- och boplatsfynd föreligga vissa skäl för att de skola omfattas av hembudsplikt. Det torde emellertid knappast låta sig göra att beskriva dessa fynd så att det för allmänheten framstår klart vad som avses. En rent vetenskaplig beteckning kan icke vara lämplig att användas för att i lag ålägga allmänheten skyldighet att hembjuda fyndet. Att denna skulle kunna avgöra vad som är att hänföra till depå- eller boplatsfynd synes icke antagligt. För såväl dessa båda slag av fynd som mossfynd gäller dessutom, att det för lekmannen, som ej känner de vetenskapliga skälen, måste synas godtyckligt, att föremål av ett och samma material ena gången skall hembjudas och andra gången icke. På grund härav torde övervägande skäl tala för att nu nämnda fyndgrupp alltjämt lämnas utanför.

Varken i gällande fornminnesförordning eller i de sakkunnigas förslag har angivits någon bestämd åldersgräns för de föremål som avses med författningen. En sådan gräns är givetvis ägnad att skapa större klarhet men kan dock å andra sidan icke så väl ansluta till vad som i varje fall förefaller naturligt. Sistnämnda olägenhet synes dock vara av mindre betydelse, när det gäller fynd av lösa föremål, än i fråga om fasta fornlämningar. Även om föremålet icke är äldre än 100 år, ter sig ett fynd därav enligt den allmänna uppfattningen såsom en intresseväckande erinran om gången tid, detta oaktat föremål av samma ålder kunna alltjämt vara i bruk utan att det väcker någon uppmärksamhet. Nämnda åldersgräns synes därför lämpligen kunna stadgas beträffande hembudspliktiga fynd. Det är emellertid att märka, att undantag enligt förslaget gäller för det fall, att ägare finnes till det funna föremålet. Frågan, huruvida äganderätten är bevarad, skall bedömas enligt allmänna regler.<sup>1</sup>

Beträffande storleken av det lösenbelopp som skall utgå vid inlösen av hembjudna föremål är det särskilt svårt att finna en lämplig regel för kopparfynden, enär metallvärdet ofta är alltför lågt i jämförelse med fyndets vetenskapliga värde. Det senare kan återigen icke skattas i penningar. Den föreslagna regeln om lösen med värdet efter vikt jämte en åttendedels förhöjning synes emellertid kunna godtagas även för kopparfyndens del. Enär förslaget förutsätter, att riksantikvarien skall äga att tillika tillerkänna vederbörande skäligen hittelön, kan rättelse äga rum, om ersättningen eljest skulle bli för låg.

Bestämmelserna om befogenhet för riksantikvarien att efter skälighet förordna om särskild ersättning i vissa fall skulle på sätt kammarkollegiet anmärkt kunna undvaras i själva lagen. Det synes dock lämpligt, att denna innehåller anvisning om möjligheten att bekomma en gottgörelse som med fog kan påräknas, om anslag finnes till riksantikvarieämbetets förfogande.

Vad härefter angår frågan om fyndfördelningen synes det tydligt, att detta

<sup>1</sup> Jfr N. J. A. I 1940 s. 413.

spörsmål såsom de sakkunniga framhållit icke lämpar sig för en mera ingående reglering i lag. Det torde utan särskilt stadgande vara klart, att, jämte Statens historiska museum, universitetsmuseerna i Lund och Uppsala samt Göteborgs museum intaga en särställning. Den ändring som humanistiska sektionen av filosofiska fakulteten i Lund föreslagit i 13 § synes icke i nämnvärd mån förtydliga förslaget. Den lydelse åter som föreslagits av en länsstyrelse ger väl uttryck åt en huvudprincip vid fyndfördelningen, nämligen att synnerligen viktiga fynd samlas till centralmuseet, men denna princip kan komma att tillmätas alltför stor betydelse om den ensam får komma till uttryck i lagen. Andra omständigheter — såsom behovet av undervisningsmaterial vid universitetsmuseerna — kunna föranleda avsteg. Även betydelsefulla fynd böra för övrigt kunna få tillföras provinsmuseerna, om de äro av känd typ. För min del finner jag det med trygghet kunna överlämnas åt riksantikvarieämbetet att — fränsett de viktigaste fynden — verkställa fyndfördelningen efter vad som finnes bäst överensstämmande med fornminnesvårdens och forskningens intressen, därvid i fornminnesvård innefattas omsorgen om att intresset därför hålles vid makt i rikets olika delar bland annat genom att provinsmuseerna tillgodoses. Skulle stridigheter uppkomma, kunna erforderliga anvisningar efter intresserades hörande meddelas av Kungl. Maj:t. Såsom de sakkunniga anmärkt står också möjligheten att överklaga riksantikvariens beslut öppen.

I 15 § av förslaget, som stadgar rätt för riksantikvariens att undersöka plats där föremål från äldre tid påträffats, torde, förutom vissa smärre jämkningar, böra införas stadgande om befogenhet för länsstyrelsen att fridlysa fyndplatsen intill dess den kunnat undersökas, såframt ej väsentlig olägenhet uppkommer därav. På detta sätt skulle bland annat kunna vinnas temporärt skydd för depå-, moss- och boplatstynd.

Stadgande om skyldighet för riksantikvariens ombud och polismyndighet att giva rapport till riksantikvariens, när fynd anmäls hos dem, bör meddelas i administrativ ordning.

#### 16—23 §§.

Dessa paragrafer i de sakkunnigas förslag innehålla bestämmelser om straff, handräckning, besvär m. m.

I 16 § stadgas sålunda straff för den som utan tillstånd av riksantikvariens rubbar eller förändrar fast fornlämning eller underlåter att göra anmälan om fast fornlämning som påträffats vid grävning eller annat arbete. Straff skall dock enligt förslaget ej inträda, om förseelsen beror av ursäktligt förbi-seende. Den föreslagna straffsatsen är dagsböter eller vid synnerligen försvärande omständigheter fängelse i högst sex månader. Den skyldige skall även vara pliktig att ersätta all kostnad eller skada som föranledes av förseelsen.

Nyssnämnda straffbestämmelse skall enligt förslaget även gälla den som underlåter att tillkännagiva eller undandöljer, förskingrar eller fördärvar fornfynd som skall tillfalla eller hembjudas kronan, eller som, med vetskap

om att fyndet ej anmälts, mottager, döljer, köper, föryttrar eller ombesörjer omarbetning eller förändring därav.

Enligt 20 § andra stycket i förslaget skall länsstyrelsen äga förordna, att av länsstyrelsen meddelat beslut skall utan hinder av besvär omedelbart lända till efterrättelse intill dess annorlunda varder förordnat.

Med anledning av denna bestämmelse har *överståthållarämbetet* anmärkt, att administrativa myndigheters beslut av ålder ansågs skola, oberoende av besvärs anförande, omedelbart träda i tillämpning, såvida icke tillämpningen av beslutet gjorde bifall till besvären onyttigt. Med hänsyn härtill borde stadgandet utgå.

Departement-  
chefen

De föreslagna straffbestämmelserna torde böra jämkas. I fråga om fasta fornlämningar synes därvid böra stadgas, att den som vidtager otillåten åtgärd i fråga om fornlämning eller underlåter att göra anmälan om fornlämning, som påträffas vid grävning eller annat arbete, skall straffas med dagsböter eller med fängelse i högst sex månader, därest omständigheterna äro synnerligen försvårande. Han bör även vara skyldig att ersätta kostnad som föranledes av förseelsen. De sakkunniga ha föreslagit ett uttryckligt undantag från straffbestämmelsen för det fall att förseelsen skett av ursäktligt förbiseende. Det lär emellertid redan av allmänna straffrättsliga regler följa, att en handling som begåtts genom ursäktligt misstag icke kan bestraffas enligt ett sådant straffbud som här föreslagits.

I förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen, som den 30 maj 1941 remitterats till lagrådet, har bland annat under 22 kap. 8 § upptagits bestämmelse om att den som ej fullgör vad i lag är föreskrivet om skyldighet att tillkännagiva fynd, vartill ägare ej finnes, skulle straffas med dagsböter. Lagrådet har den 5 november 1941 avgivit yttrande i detta ämne, därvid lagrådet uttalat, att en straffram som endast omfattade böter icke kunde anses utgöra tillräckligt skydd för de kulturella värden som stode på spel i fråga om fornfynd, samt föreslagit, att straffet skulle bestämmas till böter eller fängelse. Vid överarbetningen av nu föreliggande förslag om fornminnen har funnits lämpligare att i fornminneslagen intaga bestämmelsen om straff för underlåtenhet att tillkännagiva fornfynd. Straffsatsen torde böra vara densamma som för rubbning, förändring eller borttagande av fast fornlämning. I fornminneslagen synes vidare böra stadgas straff för den som eljest undandöljer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar fornfynd som skall tillfalla eller hembjudas kronan. Om denna väg väljes, torde bliva fullt tydligt, att vissa bestämmelser om häleri i nyssnämnda strafflagsförslag icke skola tillämpas i fråga om fornfynd. Förverkandepåföljd synes även böra stadgas.

Bestämmelsen i 20 § andra stycket angående omedelbar tillämpning av länsstyrelses beslut lär, ehuru principen icke utan särskilt stadgande torde gälla alla beslut som avses i förslaget, vara obehövligen. I stället synes lämpligt att tillerkänna länsstyrelsen befogenhet att meddela provisoriska föreskrifter i avbidan på slutligt avgörande av ärenden som ankomma på länsstyrelsens prövning.

En del jämkningar av nu ifrågavarande stadganden synas jämväl i övrigt erforderliga. Bestämmelserna torde böra upptagas såsom 16—21 §§ i lagen.

#### Slutstadgandet.

Enligt slutstadgandet till förslaget skola med den nya lagens ikraftträdande fornminnesförordningen och 1873 års förordning angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, upphöra att gälla. Härigenom skulle bland annat jordägarandelen av skattfynd, som ej utgöra fornfynd, komma att upphävas.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har ifrågasatt, huruvida icke jordägarandelen till skattfynd borde bibehållas. Av kammarkollegiet har uttalats, att innan 1873 års förordning upphävdes, bestämmelser borde meddelas om sådana i förordningen avsedda föremål som ej hade karaktären av fornfynd, lämpligen genom komplettering av lagen om hittegods.

De framställda anmärkningarna torde böra beaktas. I fråga om vanligt hittegods stadgas i lag den 22 april 1938, att om ägaren ej anmäler sig, egendomen tillfaller upphittaren. Och beträffande fornfynd skall enligt förslaget gälla, att fynd i fornlämningar tillfalla kronan samt att andra fornfynd tillfalla upphittaren, dock med skyldighet i vissa fall att hembjuda dem till kronan. Återstående fynd äro helt naturligt tämligen sällsynta men synas dock påkalla en lagregel.

En bestämmelse i ämnet synes böra intagas under 9 § i lagen om hittegods. Stadgandet torde i huvudsaklig anslutning till 1873 års förordning böra innehålla, att om föremål, vartill ägare ej finnes, påträffas inmurat eller intimrat i hus eller nedgrävt i marken eller dolt på annat dylikt sätt, det skall tillfalla upphittaren och husets eller markens ägare till hälften vardera. I överensstämmelse med nu gällande lag skall stadgandet dock icke gälla fornfynd. Med fornfynd åsyftas härvid föremål vartill ägare ej finnes, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna eller som är minst 100 år gammalt, när det påträffas.

#### Förslaget till lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § Jorddelningslagen.

Detta förslag innehåller, att om fast fornlämning finnes inom ett skifteslag, skall, där det lämpligen kan ske, från skifte undantagas den mark som upptager fornlämningen jämte så stort område därintill som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt. Innan områdets gränser bestämmas, skall riksantikvarien beredas tillfälle att yttra sig.

Lagförslaget har icke föranlett någon erinran i de avgivna yttrandena. I flera av dessa framhålles emellertid som en brist att bestämmelser saknas om att vid andra jorddelningsförrättningar än skifte hänsyn skall tagas till fasta fornlämningar. Antikvarien Gustawsson har uttalat, att riksantikvarieämbetet kände till flera fall under senare år, då dylika lantmåteriförrättningar skett utan att fornminnesvårdens berättigade krav beaktats. Läns-

arkitekterna i Stockholms samt Kronobergs och Blekinge län ha förordat en bestämmelse om att den som uppgör avstyckningsplan skall beakta fasta fornlämningar. Sistnämnde länsarkitekt har vidare anfört följande:

Bedömandet av fasta fornlämningar kan anses i många fall vara en vanskelig sak, såväl med hänsyn till fornlämningarnas i många fall obestämda form som med tanke på de fornlämningar, som finnas under markens yta. Ofta kunna också fornlämningarna vara övervuxna med vegetation, så att vid en okulärbesiktning desamma kunna förbises. Förväxling av gravhögar och odlingsrösen kunna jämväl ske. Vid planens utläggande kan genom förbiseende i dessa avseenden planen erhålla en olämplig utarbetning, som på ett senare stadium kan vålla obehag för markägaren och försvåra fornlämningarnas lämpliga bevarande. Det skulle för den skull vara av största betydelse, att redan på ett tidigt stadium av planarbetet erhålla auktoritativa uttalanden om fornminnen inom det område, som vore avsett att planläggas. Visserligen torde för närvarande uttalanden kunna erhållas från riksantikvarieämbetet och från inom olika län stationerade landsantikvarier angående förefintligheten av fornlämningarna och kunna i dessa fall upplysningar erhållas antingen omedelbart, om området tidigare varit inventerat eller också efter visst dröjsmål om så ej varit fallet. Även om dessa inventeringar måste skjutas till lämplig årstid, torde dock i de flesta fall ett sådant uttalande kunna erhållas, utan att planfrågans genomförande i tiden avsevärt förskjutes. Jag ifrågasätter, huruvida icke § 86 i byggnadsstadgan skulle kunna kompletteras med en bestämmelse, att riksantikvarieämbetet sedan länsstyrelsen fastställt visst byggnadsplaneområde, skall underrättas om att så har skett, och om icke § 90 beträffande utställning av byggnadsplan och underrättande av kommun och vägstyrelse, sedan byggnadsplaneförslag utarbetats, bör kompletteras med en föreskrift, att riksantikvarieämbetet eller eventuellt landsantikvarie, där så finnes, bör underrättas om planens utarbetande.

Länsarkitekten i Värmlands och Örebro län har ansett behöfligt att meddela föreskrift om att fast fornlämning skall utmärkas å karta över trakt som kunde komma att beröras av planläggning eller byggnadskontroll.

Departements-  
chefen.

Förslaget om ändring i 10 kap. 11 § jorddelningslagen synes böra jämkas i anslutning till vad jag förut förordat beträffande lagförslaget om fornlämningar m. m. Härjämte synes böra stadgas, att även väg till fornminnet bör undantagas, om det lämpligen kan ske. Av 18 kap. 1 § jorddelningslagen följer, att om skiftesdelägarna vid bestämmande av undantag från skifte ej iakttaga nu ifrågavarande bestämmelser, förrättningsmännen skola besluta i frågan. I förstnämnda lagrum bör på sätt förut framhållits intagas föreskrift, att om det område som hör till fornlämningen bestämts av länsstyrelsen, dess beslut skall lända till efterrättelse. Skulle beslutet av någon särskild anledning behöva jämkas, lär det böra ske efter ansökan hos länsstyrelsen.

Med anledning av de erinringar som framställts i yttrandena torde i 5 kap. 8 a § fastighetsbildningslagen och 19 kap. 1 § jorddelningslagen böra införas föreskrift i syfte att vid upprättande av avstyckningsplan bereda erforderligt skydd åt fornlämning. Denna föreskrift synes böra innehålla, att område som hör till fast fornlämning skall i planen såvitt möjligt avsättas



till öppen plats. I administrativ väg torde ytterligare böra meddelas bestämmelse, att vid avstyckning skall såvitt möjligt tillses att bevarandet av fast fornlämning ej försvåras genom olämplig gränsdragning samt att fornlämning vid jorddelningsförrättning utmärkes å kartan.

**Förslaget till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader.**

1—4 §§.

Enligt 1 § i de sakkunnigas förslag må byggnad av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet, jämte därtill hörande park eller trädgård eller område som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt, förklaras underkastad sådana särskilda bestämmelser som angivas i 3 §. Bestämmelsen avser närmast byggnader i enskild ägo. Det har emellertid icke ansetts påkallat att uttryckligen begränsa förslaget till enskilda byggnader, då det icke vore otänkbart att den föreslagna lagen kunde erhålla betydelse även i fråga om vissa offentliga byggnader.

Den som vill erhålla förklaring som avses i 1 § skall ingiva ansökan där- om till länsstyrelsen som enligt förslaget är den beslutande myndigheten i denna fråga. Ansökan kan göras jämväl av annan än fastighetens ägare men skall i så fall åtföljas av skriftligt medgivande från denne. Vidare stadgas, bland annat, att med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehas under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittnings- rätt skall vad i lagen sägs om fastighetens ägare i stället gälla innehavaren.

I 3 § ha angivits vissa typer av bestämmelser som må fastställas att gälla. Ansökning må enligt paragrafen avse, 1) att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivas, ombyggas eller eljest till sitt yttre förändras, 2) att det inre av byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke ombyggas, förändras eller repareras, 3) att till byggnaden hörande park, trädgård eller område som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring, 4) att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvarien må, där så ske kan, på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick, samt 5) att riksantikvarien, därest byggnaden ej underhålles, må på ägarens bekostnad låta utföra erforderlig reparation. De sakkunniga ha framhållit, att därest vederbörande ägare eller innehavare vill underkasta byggnaden allenast bestämmelser enligt viss eller vissa av angivna punkter, skall det stå honom fritt att göra en sådan begränsning.

Om ansökan enligt 2 § skall länsstyrelsen underrätta inskrivningsdomaren. Stadgande härom har upptagits i 4 § som jämväl innehåller bestämmelser till skydd för inteckningshavare och vissa andra rättsägare.

Beträffande 1 § i förslaget har *kammarkollegiet* uttalat, att det syntes mindre lämpligt att låta lagen erhålla tillämplighet även å offentliga byggnader. Därest bestämmelserna i 1920 års kungörelse om offentliga byggnader icke ansåges tillfyllest, borde i stället komplettering av denna vidtagas.

Kollegiet ville alltså föreslå, att i 1 § uttryckligen undantoges byggnader som avsåges i 1920 års kungörelse.

Med avseende å rätten att göra ansökan enligt 2 § har *kammarkollegiet* ansett, att en inskränkning borde ske till riksantikvariern och fastighetsägaren samt med denne jämställd person. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har uttalat att endast riksantikvariern borde ha initiativrätt. I yttrande som avgivits av *kontraktsposten Gunnar Lundh* har däremot påpekats, att t. ex. hembygdsföreningar borde kunna taga initiativ som här avses. *Samfundet för hembygdsvård* har uttalat önskemål, att skydd för en byggnads miljö borde kunna vinnas även i vad anginge grannfastighet.

Såsom förut nämnts har *Nordiska museets nämnd* förordat, att om kravet på fastighetsägarens samtycke upprätthålles, i allt fall borde medgivas möjlighet till provisoriska ingripanden.

*Kammarkollegiet* har jämväl framställt erinran med anledning av punkt 5) i 3 § av förslaget. Kollegiet anför:

För bifall till ansökning om lagens tillämplighet å viss byggnad kräves medgivande av byggnadens ägare. Med hänsyn härtill samt vad i 7 § stadgas rörande rätt för fastighetsägare att under vissa förutsättningar verkställa ändringsarbeten å byggnaden, vill kollegiet icke motsätta sig de bestämmelser, som upptagits i 1, 2 och 3 punkterna av 3 §, även om desamma understundom torde kunna medföra avsevärda olägenheter för fastighetsägaren. Icke heller vill kollegiet motsätta sig bestämmelsen i 3 §, punkt 4, avseende det fall att fastighetsägare utan vederbörligt tillstånd förändrat byggnaden; sådan förändring läser ägaren knappast kunna antagas hava vidtagit i god tro. Vad åter angår det i 3 §, punkt 5, upptagna stadgandet, att riksantikvariern skall äga att, därest byggnad ej underhålles, på ägarens bekostnad låta utföra erforderlig reparation, synes detta stadgande kunna bliva alltför betungande för ägaren. Byggnadens vidmakthållande är, såsom ovan framhållits, ett intresse ur allmän kulturhistorisk synpunkt, och det må synas obilligt, att ägaren av fastigheten ensam skall kunna åläggas ovissa reparationskostnader. Dessa torde understundom kunna belöpa sig till ansevärd belopp. I 8 § stadgas visserligen, att riksantikvariern icke äger påfordra, att byggnadens ägare skall gälda kostnad, som med hänsyn till ägarens villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt kan anses oskäligen. Det förefaller emellertid mindre lämpligt, om riksantikvariern skulle äga ingå i närmare bedömande av vederbörliga fastighetsägares ekonomiska förhållanden samt av dennes förutsättningar att kunna bekosta reparationsarbetena. Att åter låta staten svara för reparationskostnaderna torde kunna medföra mindre önskvärda konsekvenser. Kostnaderna för reparationsarbetet skulle möjligen kunna efter prövning fördelas mellan staten och fastighetsägaren. Frågan härom synes böra göras till föremål för ytterligare utredning.

Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* har ifrågasatt, huruvida det vore berättigat att enskilda betungades med de skyldigheter som avsåges i 3 § 5). *Länsstyrelsen i Örebro län* har anmärkt, att 3 § 4) och 5) borde omarbetas så att det i första hand skulle åligga ägaren att efter anvisning och under tillsyn återställa byggnaden eller området i förutvarande skick. Först vid tredskå härutinnan borde rättelse ske genom det allmännas ingripande.

*Länsstyrelsen i Stockholms län* har såsom förut anmärkts ifrågasatt, huruvida icke ansökan enligt 2 § utan olägenhet borde kunna prövas av riksantik-

varien i stället för av länsstyrelsen, när den förre komme att i allt väsentligt erhålla bestämmanderätten i hithörande angelägenheter.

*Byggnadsstyrelsen* har med avseende å nu föreliggande förslag uttalat, att styrelsen borde vara beslutande myndighet i de frågor som enligt förslaget ankomma på riksantikvariens prövning. Styrelsen anför härom följande:

Styrelsen vill till en början livligt vitsorda behovet av att jämväl sådana kulturhistoriskt märkliga byggnader, som befinna sig i enskild ägo, underkastas den kontroll från det allmännas sida, som för närvarande endast tillkommer det i allmän ägo varande kulturhistoriskt värdefulla byggnadsbeståndet i landet.

Styrelsen anser sig böra erinra om vilka byggnadsverk av nämnda karaktär för närvarande äro underställda tillsyn av det allmänna. I första hand äro sålunda beträffande landets kyrkliga byggnader utfärdade detaljerade bestämmelser i 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet, gående i huvudsak ut på att varje dylik byggnad (kyrka, kapell, begravningskapell, klockstapel, församlingshus o. s. v.) icke må på något sätt förändras utan tillstånd i fråga om med nybyggnad jämförlig förändring av kyrka och kapell av Kungl. Maj:t och eljest av byggnadsstyrelsen efter samråd, där ärendets beskaffenhet därtill föranleder, med riksantikvariern.

Enligt samma kungörelse (med viss ändring i kungörelsen den 18 oktober 1935, nr 531) äro vidare föreskrifter lämnade beträffande värden av byggnadsverk, som på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde äro att betrakta såsom byggnadsminnesmärken. Sålunda åtnjuta under statens eller menighets eller allmän institutions eller inrättnings förvaltning stående byggnader av nämnda slag ett visst skydd, i det att den förvaltande myndigheten, menigheten eller annan under vars förvaltning dylikt byggnadsverk står, har att vid värden av detsamma taga särskild hänsyn till dess egenskap av byggnadsminnesmärke. Närmare föreskrifter och anvisningar rörande värden av dylika byggnadsminnesmärken utfärdas av byggnadsstyrelsen och riksantikvariern gemensamt, varjämte inseendet över att dessa lämpligen underhållas och vårdas utövas av byggnadsstyrelsen, såvitt avser minnesmärken av kulturhistoriskt värde i samarbete med riksantikvariern.

Beträffande staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende stående byggnadsminnesmärken äro särskilda föreskrifter meddelade. Sålunda bestämmer Kungl. Maj:t, på förslag av byggnadsstyrelsen och efter vederbörande myndigheters hörande, vilka nu avsedda byggnadsverk skola, med hänsyn till egenskap av minnesmärke, åtnjuta särskild därefter lämpad omvårdnad, över vilka byggnadsminnesmärken byggnadsstyrelsen har att föra fullständig förteckning. Dylikt minnesmärke eller dess inredning må icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd rivras, flyttas eller användas till ändamål, varigenom dess kulturhistoriska eller konstnärliga värde förminskas. Ej heller må sådan byggnad ändras eller repareras, innan förslag därtill gillats, då frågan är om åtgärd jämförlig med nybyggnad, av Kungl. Maj:t och i övriga fall av byggnadsstyrelsen efter samråd med riksantikvariern. Vanligt underhållsarbete eller brådska reparaitionsåtgärd må dock, efter anmälan hos byggnadsstyrelsen, utföras.

Förslaget att icke blott de nu angivna byggnadsverken av kulturhistorisk betydelse skola vara föremål för särskild vård och tillsyn från det allmännas sida utan att till denna kategori av byggnader skola i detta avseende hänföras även i enskild ägo varande byggnadsminnesmärken, måste, såsom styrelsen redan framhållit, hälsas med tillfredsställelse.

Enligt de sakkunniga skulle sålunda riksantikvariern ensam vara den förvande och avgörande myndigheten, då det gäller vidtagande av i lagförslaget

angivna åtgärder beträffande byggnader, som här avses. Byggnadsstyrelsen vill emellertid erinra, att styrelsen såsom av det ovan anförda framgår, enligt sin instruktion har att i avseende å den kultur- och konsthistoriska byggnadsvården och därmed sammanhängande ämnen taga den befattning med byggnadsminnesmärken och kyrkliga byggnader, varom särskilt stadgas, och i övrigt vidtaga de åtgärder, som omförmålas i § 8 i instruktionen. Enligt § 9 skall denna styrelsens verksamhet för den kulturhistoriska byggnadsvården och därmed sammanhängande ämnen utövas i samarbete med riksantikvarien.

En omfattande verksamhet för den allmänna kontrollen över byggnadsminnesmärken och andra offentliga byggnadsverk är alltså redan förlagd hos byggnadsstyrelsen, och det torde icke finnas någon anledning, varför annorledes skulle förfaras beträffande de i enskild ägo befintliga byggnader av samma art, som i förevarande lagförslag avses. Det kan icke av omständigheterna vara motiverat, att tillsynsmyndigheten beträffande denna grupp av byggnadsverk skulle förläggas till riksantikvarien och icke till byggnadsstyrelsen, och de sakkunniga hava ej heller anfört något skäl härför. En dylik omläggning och avvikelse från nu gällande lagstiftning synes styrelsen för övrigt så mycket mindre motiverad som, enligt vad de sakkunniga anfört, den åsyftade lagen väntas komma att få betydelse även i fråga om vissa offentliga byggnader. De sakkunniga framhålla själva, att samarbetet i dessa frågor mellan riksantikvarien och byggnadsstyrelsen varit fruktbärande, en uppfattning, som styrelsen gärna vitsordar under framhållande att detta samarbete icke tillfälligt etablerats utan grundar sig på sedan länge gällande författningsföreskrifter.

För utövande av ifrågavarande verksamhet inrättades i och med förutvarande överintendentsämbetets omorganisation fr. o. m. år 1918 en särskild byrå inom byggnadsstyrelsen, den kulturhistoriska byrån. Om åt riksantikvarieämbetet skulle uppdragas att utöva vården och tillsynen m. m. över de i enskild ägo befintliga kulturhistoriska byggnader, måste följderna därav bliva en dubbelorganisation, varjämte anordningen komme att medföra en dualism i behandlingen av de kulturhistoriska byggnadsfrågorna, som helt visst icke vore lämplig.

Byggnadsstyrelsen vill således av nu anförda skäl föreslå, att ifrågavarande lagförslag måtte, jämte vederbörande följdörfattningar, bringas i närmare överensstämmelse med på detta område redan gällande föreskrifter.

Departements-  
chefen.

Såsom de sakkunniga framhållit är förslaget närmast avsett att tillämpas å kulturhistoriskt märkliga byggnader i enskild ägo. Det torde icke föreligga något praktiskt skäl att uttryckligen begränsa det till sådana byggnader som ej avses med 1920 års kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet.

Byggnadsstyrelsen har såsom nämnts framställt anmärkning mot att riksantikvarien enligt förslaget skall vara den myndighet som ger tillstånd till åtgärd som avses i 3 § samt gör där angivna ingripanden. Enligt styrelsens mening hör denna uppgift samman med de arbetsuppgifter som förut anförtrotts styrelsen. Denna samhörighet är obestridlig och det kan därför synas naturligt att förlägga handläggningen av förstnämnda ärenden till styrelsen. Ett närmare övervägande av denna fråga synes dock visa, att viktiga skäl tala i motsatt riktning. Främst torde böra framhållas, att ett mera betydande resultat av lagstiftningen icke lär kunna vinnas utan en livlig initiativverksamhet från intresserades sida. Riksantikvarieämbetet har ge-

nom sina underordnade sådana förgreningar i landsorten att ämbetet kan sägas stå i ständig kontakt med ortsbefolkningen. Om kulturvården angelägna personer torde vara vana att hos ämbetet, landsantikvarierna eller ortsombuden göra påpekanden, när förstörelse hotar kulturella värden. Riksantikvarien torde också vara i tillfälle att på ett lämpligt sätt komma i förbindelse med dem som böra intresseras för att bevara egendomen. Det gäller ej endast att söka förmå ägaren att ej riva eller eljest förvanska t. ex. ett byggnadsminnesmärke, utan det kan även bli fråga om att anskaffa medel för att inköpa byggnaden eller bidra till dess restaurering eller underhåll. För denna verksamhet, som ligger helt naturligt till för riksantikvarieämbetet, synes ett ämbetsverk sådant som byggnadsstyrelsen mindre väl lämpat. Det kunde likväl naturligtvis komma i fråga, att sedan initiativ kommit till stånd och en byggnad efter överenskommelse med ägaren blivit skyddad enligt den nu föreslagna lagen, låta styrelsen omhändervärdningen av de frågor som med anledning därav uppkomma. Häremot kan emellertid invändas, att den som burit ansvaret för överenskommelsen om byggnadens bevarande synes böra handha tillämpningen av de bestämmelser som byggnaden underkastats. Skulle denna tillkomma annan myndighet, kan lätt uppstå den farhågan att andra synpunkter komma att anläggas än de som lågo bakom överenskommelsen. På grund härav finner jag mig böra biträda de sakkunnigas förslag i denna del. Det bör emellertid erinras att förslaget förutsätter ett samarbete med byggnadsstyrelsen vilket lämpligen kan närmare regleras i administrativ ordning. Tillämpningen av lagen torde därför icke bli betungande för riksantikvarieämbetet.

Vad de sakkunniga i övrigt föreslagit under 1—3 §§ synes i huvudsak böra godtagas. I redaktionellt hänseende synes lämpligen böra vidtagas den ändringen, att den åtgärd, varigenom byggnaden i fråga underkastas erforderliga bestämmelser, benämnes »registrering» i stället för »förklaring». I 2 § torde vidare böra beaktas det fall, att byggnaden ej är att hänföra till fast egendom. Uppenbarligen bör registrering av sådan byggnad icke medföra bättre rätt att nyttja marken än byggnadens ägare förut haft. Detta synes för tydlighetens skull böra utsägas i paragrafen.

Till 3 § synes böra flyttas den av de sakkunniga under 8 § intagna bestämmelsen, att byggnads ägare ej skall vara pliktig att vidkännas kostnad för dess underhåll som med hänsyn till hans villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt kan anses oskäligen. Vissa andra jämkningar torde jämväl böra vidtagas.

Såsom förut nämnts synes det behöfligt att, utan ägarens samtycke, provisoriska föreskrifter må kunna meddelas till skydd för märkligen byggnader. Ett stadgande i denna riktning kan lämpligen innehålla, att om anledning finnes till antagande att kulturhistoriskt märkligen byggnad eller därtill hörande område kommer att bli föremål för åtgärd varigenom det kulturhistoriska värdet helt eller delvis går förlorat, länsstyrelsen skall äga meddela förbud vid vite mot åtgärdens vidtagande. Ansökan av riksantikvarien synes dock böra vara en förutsättning för meddelande av dylikt beslut. För-

budet torde böra gälla högst sex månader, dock med rätt för länsstyrelsen att förlänga giltighetstiden med ytterligare sex månader, om synnerliga skäl därtill föreligga.

Ett fall, när det särskilt kan tänkas vara av praktisk betydelse att erhålla provisoriskt skydd är, då fråga uppkommit om expropriation av märklig byggnad eller område därtill. För att effektivt skydda mot förstörelse i detta fall synes Kungl. Maj:t böra äga att, oavsett om någon fara synes hota i det särskilda fallet, stadga förbud som nyss nämnts att gälla till dess frågan om expropriation blivit av domstol slutligen avgjord.

Dessa stadganden torde böra intagas såsom 13 § i förslaget.

5 och 6 §§.

I 5 § av förslaget stadgas, att ansökan av annan än riksantikvarien ej må bifallas utan dennes tillstyrkan. Möter eljest icke laga hinder mot ansökningen, skall länsstyrelsen förklara, att byggnaden jämte därtill hörande område skall vara underkastad de bestämmelser som avses med ansökningen, i den mån de överensstämmer med 3 §. Om länsstyrelsens beslut skall uppsättas anslag å byggnaden vilket ej må borttagas utan riksantikvariens tillstånd. Under 6 § meddelas bestämmelser om översändande av länsstyrelsens beslut till riksantikvarien och inskrivningsdomaren.

*Byggnadsstyrelsen* har anmärkt, att då sådan ansökan som avsåges i lagen kunde fordra prövning ur stadsplanesynpunkt, syntes i 5 § böra införas föreskrift, att länsstyrelsens beslut skulle underställas Kungl. Maj:t i sådana fall då byggnaden vore belägen å område med av Kungl. Maj:t fastställd stadsplan. Därest beslut som avsåges i 6 § — liksom beslut enligt 10 § — gällde byggnad inom stad eller stadsliknande område eller annat område, där författningen enligt hänsyn skulle tagas till markens ändamålsenliga bebyggande, borde därtill länsstyrelsens beslut delgivas byggnadsstyrelsen.

*Departements-  
chefen.*

Det är tydligt, att beslut som avses i denna lag icke må stå i strid mot stadsplan eller eljest gällande byggnadsbestämmelser. Den föreslagna lagen upphäver ju icke föreskrifter som skola gälla enligt annan lagstiftning utan lägger allenast på byggnaden i fråga, jämte därtill hörande område, vissa nya bestämmelser. Det synes vid sådant förhållande icke vara behöfligt att i de fall som byggnadsstyrelsen nämnt ålägga länsstyrelsen att underställa sitt beslut Kungl. Maj:ts prövning. Det torde emellertid böra stadgas, att länsstyrelsen, om byggnadsnämnd finnes i orten, bör höra nämnden samt giva den meddelande om sitt beslut.

Riksantikvarien synes böra på lämpligt sätt giva byggnadsstyrelsen del av det register som enligt 6 § skall föras över byggnadsminnesmärkena i fråga.

7 och 8 §§.

I 7 § regleras förfarandet, då någon, sedan byggnad förklarats underkastad särskilda bestämmelser enligt den föreslagna lagen, vill erhålla tillstånd till viss åtgärd. Ansökan skall ingivas till riksantikvarien och vara åtföljd av utredning som, utan att sökanden oskäligt betungas, erfordras för ären-

dets prövning. Beträffande riksantikvariens prövning stadgas, att han ej må vägra samtycke till sådan ändring som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad eller till annan åtgärd som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta. I övrigt skall riksantikvariens iakttaga skäligen hänsyn till ändrade förhållanden och övriga omständigheter. För utarbetande av erforderliga ritningar till ändringsarbeten skall riksantikvariens, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, äga att utan kostnad för denne anlita biträde av byggnadsstyrelsen.

Av de bestämmelser, som enligt 3 § må meddelas beträffande kulturhistoriskt märklig byggnad, har bestämmelse, som avses under punkt 5) i paragrafen, av de sakkunniga ansetts kunna understundom bliva betungande. De ha fördenskull, som förut nämnts, under 8 § föreslagit en särskild föreskrift för detta fall, enligt vilken riksantikvariens icke äger fordra att byggnadens ägare skall gälda kostnad som med hänsyn till ägarens villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt kan anses oskäligen.

*Nordiska museets nämnd* har ansett bestämmelserna i 7 § alltför milda och anført, att om vissa vägledande bestämmelser icke kunde helt undvaras, borde de innebära, att sökt tillstånd icke finge meddelas med mindre det vore uppenbart att skadan vore obetydlig såväl i och för sig som i förhållande till storleken av fastighetsägarens intresse av den sökta åtgärden. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har föreslagit att beslutanderätten skulle tillkomma länsstyrelsen.

De bestämmelser som föreslagits under 7 § torde böra godtagas. 8 § torde såsom förut nämnts böra inarbetas i 3 §. I stället synes 7 § i förslaget böra uppdelas på två paragrafer. *Departements-  
chefen.*

#### 9—12 §§.

I dessa bestämmelser regleras upphävandet av sådana bestämmelser som enligt lagen lagts å viss märklig byggnad. Enligt 9 § skall beslut därom av länsstyrelsen upphävas dels i vissa fall, då misstag förekommit vid ärendets behandling, dels ock om byggnaden till sin beskaffenhet undergått sådan förändring att dess bevarande synes ändamålslost eller skulle medföra oskäligen kostnader. Länsstyrelsen må ock häva beslutet, såframt och i den mån bestämmelserna i fråga finnas hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta. 10 § innehåller bestämmelser om att länsstyrelsens beslut skall tillställas riksantikvariens och inskrivningsdomaren.

När expropriation medgivits av kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande område, skola enligt 11 § de särskilda bestämmelser som byggnaden underkastats gälla allenast i den mån Konungen förordnat därom. Bestämmelserna skola ej vara hinder för genomförande av fastställd stadsplan. I 12 § meddelas bestämmelse för det fall att den fastighet, vartill byggnaden hör, sålts å exekutiv auktion.

Med anledning av 9 § i förslaget har *Nordiska museets nämnd* hemställt, att rätten att upphäva länsstyrelsens beslut om att pålägga en byggnad vis-

sa bestämmelser måtte tillerkännas Kungl. Maj:t och att vissa särskilda bestämmelser om fideikommiss måtte utgå. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län och Dalshands fornminnes- och hembygdsförbund* anse, att större frihet borde beredas att häva länsstyrelsens beslut om det förefölle onyttigt. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har likaledes påyrkat större möjligheter att häva »servitutet» samt föreslagit att prövningen skulle tillkomma Kungl. Maj:t.

*Departements-  
chefen.*

Befogenhet att häva registrering av anledning som nämnes i 9 § i förslaget synes böra tillkomma Kungl. Maj:t, såvitt angår frågan huruvida registreringen innebär hinder för företag av större allmän eller enskild nytta. Kungl. Maj:t bör även äga att häva registrering, om den hindrar genomförandet av stadsplan, stomplan, byggnadsplan eller utomplansbestämmelser. Innan hävandet sker i fall som sist sagts bör helt naturligt undersökas, om icke lämpligen planbestämmelserna i stället böra ändras. I övrigt torde bestämmelsen om rätt för länsstyrelsen att upphäva föregående beslut, därest byggnaden undergått sådan förändring att dess bevarande synes ändamålslost eller skulle medföra oskäligen kostnader, böra utvidgas så att upphävande alltid kan äga rum, när byggnadens bevarande är ändamålslost eller medför oskäligen kostnad, oavsett om byggnaden undergått förändring. Ytterligare några jämkningar torde böra vidtagas i de föreslagna bestämmelserna, som lämpligen kunna upptagas såsom 9—11 §§.

13—16 §§.

Dessa paragrafer innehålla föreskrifter om straff, handräckning och besvär.

*Departements-  
chefen.*

Bestämmelserna torde, med viss komplettering, böra godtagas. En ändring av paragrafnumreringen är nödvändig. Under 13 § bör därvid, såsom förut nämnts, inskjutas bestämmelser om vissa beslut angående interimistiskt skydd för märkliga byggnader.

#### Förslaget angående ändring i lagen om expropriation.

Då den föreslagna lagen om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader ej upptog möjlighet att tvinga en fastighetsägare att underkasta sig lagens bestämmelser, och lagen ej heller gäve något fullständigt skydd för byggnader som underkastats dessa bestämmelser, ha de sakkunniga ansett, att rätt till expropriation av kulturhistoriskt märkligen byggnad och mark omkring sådan byggnad borde införas. 1 § i lagen om expropriation har av de sakkunniga kompletterats i enlighet härmed. Vidare har föreslagits en bestämmelse i 75 §, att fråga om expropriation för bevarande av fornminne eller märkligen byggnad må väckas allenast av riksantikvarien. Paragrafen upptager för närvarande bestämmelse, att fråga om expropriation av fornminne må väckas allenast av vitterhetsakademien.

I yttrandena har understrukits behovet av expropriation för ändamål som avses med förslaget. *Hallands hembygdsförbund* har anfört följande:



År 1936 anhöll hembygdsförbundet i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning angående behovet i Sverige av skydd för landsbygdens kulturhistoriskt värdefulla äldre byggnader. Samtidigt företeddes en utredning om behovet av sådant byggnadsskydd i Halland, varvid befanns utrett att kostnaden för inköp av de viktigaste husen uppgick till omkring 16,000 kronor. Sedan dess har en av dessa byggnader, som förbundet ställt i första linjen, rivits, och ytterligare en kommer snart att rivas, ty medel ha icke stått till förfogande för byggnadernas räddande.

Vid studiet av föreliggande lagförslag finner man ett värdefullt positivt förslag, nämligen expropriationsförfarandets utsträckning till att omfatta även kulturhistoriskt märklig byggnad. Med utgångspunkt från erfarenheterna i Halland torde man kunna beräkna kostnaderna för även övriga delar av landet vid ev. expropriation av de allra viktigaste byggnaderna, under förutsättning av en lika sträng sovring av materialet som här. Överförandet av de viktigaste monumenten i allmän ägo ev. genom expropriation är det f. n. mest trängande. Den punkten i förslaget kan därför hälsas med den största tillfredsställelse. Det är emellertid, såsom erfarenheterna i Halland visat, fara i dröjsmål, ty monumenten försvinna med stor snabbhet utan att något positivt kan göras från de kulturminnesvårdande myndigheternas sida.

Vitterhetsakademien och riksantikvarieämbetet ha uttalat, att expropriation borde få äga rum även för att överföra byggnad eller fornlämning i kommuns eller kulturhistorisk förenings ägo. Av *Samfundet för hembygdsvård* har ansetts nödvändigt med en tilläggsbestämmelse, att byggnads ideella värde ej skulle få inverka på ersättningen vid expropriation.

Å andra sidan har *Sveriges fastighetsägareförbund* framhållit såsom angeläget, att lagen gives det innehåll att expropriation ej må äga rum, där ägaren till kulturhistoriskt märklig byggnad kan gentemot expropriationsanspråket åberopa synnerliga skäl, såsom att byggnaden under långa tider funnits i samma släkt.

Det synes lämpligt att införa rätt till expropriation av kulturhistoriskt syn-Departements-  
chefen. nerligen märklig byggnad liksom av mark för att bevara den. Även mark som erfordras för att bereda utrymme omkring dylik byggnad eller omkring fast fornlämning bör få exproprieras.

I fråga om förutsättningarna för expropriation av fast fornlämning eller märklig byggnad torde böra gälla, att egendomen ej kan tryggas på annat sätt. Att ytterligare föreskriva något sådant villkor som fastighetsägareförbundet ifrågasatt förefaller icke erforderligt.

I enlighet med de sakkunnigas förslag bör initiativ till expropriation i fall som här avses få tagas allenast av riksantikvarien. Expropriation synes böra få äga rum till förmån för kronan, kommun eller förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Något särskilt stadgande om ersättningens bestämmande torde icke böra meddelas.

I enlighet med vad sålunda anförts har inom justitiedepartementet upp-  
rättats förslag till

- 1) lag om fornminnen;
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad;
- 5) lag om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader; och
- 6) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Bestämmelser angående vården av kyrka tillhörig lös egendom torde böra meddelas i administrativ ordning, därvid böra beaktas vissa invändningar mot de sakkunnigas förslag som framstälts av domkapitlen.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över de inom justitiedepartementet upprättade lagförslagen, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:  
Stefan Stiernstedt.

**F ö r s l a g**  
till  
**L a g**  
om fornminnen.

Härigenom förordnas som följer:

**Om fasta fornlämningar.**

**1 §.**

Fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets tidigare inbyggare, äro ställda under lagens hägn.

Ej må någon utan tillstånd enligt denna lag utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller borttaga fast fornlämning.

Tillsyn över fasta fornlämningar utövas av riksantikvarien.

**2 §.**

Fasta fornlämningar äro:

högar av jord och sten som uppförts av människor under forna tider (gravhögar, gravrösen, tingshögar och dylikt);

gravbyggnader av sten jämte hölje, andra gravar och gravfält från forna tider;

domarringar, skeppssättningar och andra fordom lagda eller resta stenar; stenar och bergytor med inskrifter, bilder, andra ristningar eller målningar, sliprännor (svärdslipningsstenar), offergropar (älvkvarnar), offerkällor och andra kultplatser ävensom tingsplatser från forna tider;

stenkors och andra vårdar som under forna tider upprests för andaktsövningar eller till minne av någon person eller tilldragelse och likartade minnesmärken;

lämningar av fordom övergivna bostäder, boplatser eller arbetsplatser samt bildningar som uppkommit vid bruket av dylika bostäder eller platser;

övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, kyrkogårdar, skansar, vallar, vallgravar och andra märkliga byggnader som uppförts eller anlagts under forna tider eller lämningar därav;

lämningar av vårdkasar ävensom märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider; samt

fasta naturföremål till vilka åldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna.

## 3 §.

Till fast fornlämning hör så stort område på marken som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till dess art och betydelse nödigt utrymme däromkring. Har mark för fornlämning undantagits från delning vid lantmåteriförrättning eller tagits i anspråk genom expropriation, gälle de gränser som därvid bestämts.

Är ej området bestämt genom lantmåteriförrättning eller expropriation, äger länsstyrelsen att på framställning av riksantikvarien eller markens ägare fastställa gränserna för området. Gör riksantikvarien framställning härom, skall framställningen genom länsstyrelsens försorg delgivas ägaren på sätt om stämning är stadgat. Göres sådan framställning av ägaren, skall länsstyrelsen bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig. Länsstyrelsen skall i övrigt sörja för fullständig utredning i ärendet.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt skall vad i denna lag sägs om markens ägare gälla innehavaren.

## 4 §.

Länsstyrelsen äger att meddela särskild föreskrift, som finnes påkallad för att bevara fast fornlämnings helgd, så ock stadga för ändamålet erforderligt vite. Sådan föreskrift må jämväl avse område som icke enligt 3 § hör till fornlämningen, såvitt ej markens ägare eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse.

Länsstyrelsens beslut skall kungöras genom anslag på lämplig plats i fornlämnings närhet.

## 5 §.

Riksantikvarien äger att låta undersöka, iståndsätta och inhägna fast fornlämning ävensom å därtill hörande mark verkställa röjning eller vidtaga annan åtgärd som prövas erforderlig för fornlämnings skydd och vård. Riksantikvarien må ock medgiva annan att under villkor som riksantikvarien bestämmer företaga undersökning av fast fornlämning.

Om det finnes nödvändigt, må riksantikvarien låta omhändertaga fornlämning eller del därav för dess uppställande eller vård på annan plats. Vad nu sagts äger jämväl tillämpning å fornlämning eller del därav som inmurats eller intimerats i hus, bro eller annan byggnad.

Före vidtagandet av åtgärd som i denna paragraf sägs skall markens eller byggnadens ägare underrättas. Medför åtgärden att kostnad eller skada åsamkas ägaren eller annan, skall skäligen ersättning därför givas.

## 6 §.

Vill någon erhålla tillstånd att rubba, förändra eller borttaga fast fornlämning, göre skriftlig ansökan därom hos riksantikvarien och foga därvid noggrann beskrivning av fornlämningen.

Göres ansökan som nu sagts av annan än markens ägare, skall tillfälle beredas denne att yttra sig. Ej må ansökningen bifallas mot hans bestridande utan att synnerliga skäl därtill äro.

#### 7 §.

Finner riksantikvarien att tillstånd som avses i 6 § ej rimligen bör vägras, äge han därtill foga de villkor som finnas skäligen erforderliga.

Vägras tillstånd med avseende å fornlämning som varit helt okänd och utan synligt märke ovan jord, oaktat den vållar sökanden betydande hinder, vare denne berättigad till skäligen ersättning därför av allmänna medel, såframt ansökningen ingivits inom två år från det fornlämningen påträffats genom grävning eller annat arbete. Talan om ersättning skall anhängiggöras inom ett år från det sökanden erhållit del av riksantikvariens beslut och detta blivit gällande. Vad nu sagts om ersättning äger ej tillämpning, därest marken exproprieras.

Ersättning för hinder som i andra stycket sägs skall nedsättas hos länsstyrelsen, och gälle om fördelning och utbetalande av nedsatt belopp samt verkan därav i tillämpliga delar vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes; dock att beloppet må utan hinder av vad nu sagts utbetalas direkt till sakägaren, där det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende å fastigheten.

#### 8 §.

Vid planerande av väganläggning eller annat arbetsföretag bör i god tid inhämtas, huruvida fast fornlämning kan beröras av företaget, samt, där detta finnes vara förhållandet, samråd så snart ske kan äga rum med riksantikvarien eller ombud som denne utsett därtill.

Anträffas under grävning eller annat arbete fast fornlämning som ej förut varit känd, skall arbetet i vad det rör fornlämningen omedelbart avbrytas och den som leder arbetet utan dröjsmål göra anmälan om förhållandet hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett.

Ansökan om tillstånd att rubba, förändra eller borttaga fornlämning som beröres av arbetet skall skyndsamt prövas enligt vad i 6 och 7 §§ stadgas.

#### 9 §.

Erfordras med anledning av allmänt eller större enskilt företag som i 8 § sägs, att särskild undersökning av fast fornlämning företages eller att särskild åtgärd vidtages för att bevara fast fornlämning, skall kostnaden därför åvila företaget, såvitt det icke på grund av särskilda förhållanden finnes obilligt.

Undersökning eller åtgärd som avses i första stycket skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

## Om fornfynd.

## 10 §.

Föremål, som påträffas i fast fornlämning och har samband med denna, skall tillfalla kronan.

Skedde fyndet vid vetenskaplig undersökning vartill riksantikvarien givit sitt tillstånd, må riksantikvarien tillerkänna den som låtit utföra undersökningen skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förordat arbete. Påträffades föremålet utan samband med sådan undersökning, äge riksantikvarien förordna att hittelön skall utgå, om det finnes skäligt.

## 11 §.

Hittar någon i annat fall än i 10 § avses föremål, vartill ägare ej finnes, och är det helt eller delvis av guld, silver eller koppar, vare han pliktig att mot lösen hembjuda föremålet till kronan, där det kan antagas vara minst etthundra år gammalt.

Fråga om inlösen prövas av riksantikvarien.

Sker inlösen, skall ersättning utgå med belopp motsvarande föremålets metallvärde efter vikt jämte en åttondedels förhöjning. Riksantikvarien äger förordna, att utöver sagda ersättning skall utgå särskild hittelön, om det finnes skäligt.

## 12 §.

Om fynd av föremål som enligt vad ovan sagts skall tillfalla eller hembjudas kronan skall den som hittat föremålet utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud som denne utsett eller hos polismyndighet. Han vare ock pliktig att på anmaning utlämna föremålet mot bevis samt noggrant uppgiva platsen för fyndet och omständigheterna därvid.

## 13 §.

Kronans rätt med avseende å fynd som ovan nämnts må av riksantikvarien överlåtas på museum som för framtiden kan taga erforderlig vård om föremålet. I fråga om fynd av större betydelse må dock sådan överlåtelse ej ske utan Konungens medgivande.

## 14 §.

Vill den som påträffat annat föremål, vartill ägare ej finnes, av sådan ålder som ovan nämnts hembjuda det åt kronan, göra anmälan om fyndet hos riksantikvarien eller dennes ombud eller hos polismyndighet.

## 15 §.

Riksantikvarien äger att låta undersöka eller medgiva annan att under villkor, som riksantikvarien bestämmer, undersöka plats för fornfynd, ändå att den ej är att hänföra till fast fornlämning.

Å sådan undersökning skall vad i 5 § sista stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Länsstyrelsen äger att vid vite fridlysa platsen intill dess undersökningen utförts, om det kan ske utan att därigenom vållas väsentlig olägenhet.

Om straff m. m.

16 §.

Den som olovligen företager sådan åtgärd med avseende å fast fornlämning som i 1 § andra stycket sägs eller uraktlåter i 8 § andra stycket stadgad anmälningskyldighet straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse i högst sex månader. Han vare ock skyldig att ersätta all kostnad som föranledes av förseelsen.

Den som underlåter att anmäla fornfynd enligt vad i 12 § sägs straffes såsom i första stycket stadgas och have förverkat all rätt på grund av fyndet. Samma lag vare, där någon eljest undandöljer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas kronan.

17 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

18 §.

Riksantikvarien äger i angelägenhet som avses i denna lag påkalla nödig handräckning hos överexekutor.

I fråga om handräckning som nu sagts gälle i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

19 §.

I ärende som enligt denna lag ankommer på länsstyrelsens prövning äge länsstyrelsen, om så finnes påkallat, meddela lämplig föreskrift att gälla tills vidare i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Över länsstyrelsens beslut må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

20 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet.

21 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Konungen må ock förordna, att vad i denna lag sägs om riksantikvarien med avseende å vissa fornlämningar i stället skall gälla byggnadsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943, vid vilken tidpunkt förordningen den 29 november 1867 (nr 71 s. 1) angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande samt förordningen den 30 maj 1873 (nr 42 s. 1) angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skola upphöra att gälla.

## Förslag

till

## Lag

angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods.

Härigenom förordnas, att 9 § lagen den 22 april 1938 om hittegods skall erhålla följande ändrade lydelse samt att i lagen skall införas en ny paragraf, betecknad 11 §, av nedan angiven lydelse:

### 9 §.

Påträffas föremål, vartill ägare ej finnes, inmurat eller intimrat i hus eller nedgrävt i marken eller dolt på annat dylikt sätt, tillkomme fyndet upphittaren och husets eller markens ägare till hälften vardera, där det ej är fornfynd.

Underlåter upphittaren att tillkännagiva fyndet, straffes enligt vad i 22 kap. 8 § strafflagen stadgas.

### 11 §.

Om fornfynd och sjöfynd stadgas särskilt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.



## F ö r s l a g

till

## L a g

angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet.

Härigenom förordnas, att 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 §<sup>1</sup> lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

### 10 KAP.

#### 11 §.

Finnes inom skifteslaget fast fornlämning, skall, där det lämpligen kan ske, från skiftet undantagas så stort område, som tarvas för att bevara fornlämningen och bereda med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödigt utrymme däromkring, så ock väg till fornlämningen. Innan områdets gränser bestämmas, skall riksantikvariens beredas tillfälle att yttra sig.

Har det område som hör till fornlämningen bestämts av länsstyrelsen, skall dess beslut lända till efterrättelse, såframt ej länsstyrelsen annorlunda förordnar.

### 19 KAP.

#### 1 §.

Från fastighet — — — äga rum.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i den mån så prövas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finner Konungens — — — lämnar tillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

<sup>1</sup> Senaste lydelse av 19 kap. 1 § se 1941: 618.

**Förslag**  
till  
**Lag**  
angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269)  
om fastighetsbildning i stad.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8 a §<sup>1</sup> lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

5 KAP.

8 a §.

Avstyckning av — — — inom området.

Vid uppgörande av plan, varom nu sagts, skall iakttagas, att möjlighet beredes till anordnande ej mindre av lämpliga trafikleder samt öppna platser inom och utfartsvägar från det till avskiljande avsedda området än även, i den mån så prövas erforderligt, av ledningar för belysning, för tillförsel av vatten och för avlopp jämte reningsanordningar. Finnes fast fornlämning, skall därtill hörande område såvitt möjligt avsättas till öppen plats.

Finner byggnadsnämnd — — — punkten sägs.

—————

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

—————

**Förslag**  
till  
**Lag**  
om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Kulturhistoriskt märklig byggnad må jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme däromkring, genom registrering underkastas bestämmelser som nedan angivas.

<sup>1</sup> Senaste lydelse se 1941: 617.

## 2 §.

Ansökan om registrering göres hos länsstyrelsen. Sådan ansökan skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare, beskrivning av byggnaden samt förslag till bestämmelser som lämpligen böra meddelas.

Vid ansökan som göres av annan än fastighetens ägare skall fogas skriftligt medgivande av denne. Övergår fastigheten, sedan ansökningen ingivits, till ny ägare, vare det ej hinder för bifall. Är byggnaden ej att hänföra till fast egendom, skall med avseende därå i tillämpliga delar gälla vad i denna lag sägs om fastighet så länge byggnaden må bibehållas å platsen.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet som innehaves under därmed jämförliga förhållanden eller med ständigt besittningsrätt skall vad i lagen sägs om fastighets ägare gälla innehavaren.

## 3 §.

Ansökan som i 2 § sägs må avse:

1. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivras eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras;

2. att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller repareras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet och dylikt;

3. att till byggnaden hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring;

4. att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvariens må på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick, om detta kan ske;

5. att riksantikvariens, därest byggnaden ej underhålles, må vidtaga erforderlig åtgärd därför; och

6. att kostnaden för åtgärd som under 5 sägs skall gäldas av ägaren, om det ej med hänsyn till dennes villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt är oskäligt.

Sökanden är oförhindrad att begränsa ansökningen till att avse en eller flera av nämnda punkter.

## 4 §.

Om inkommen ansökan skall länsstyrelsen genast göra anmälan hos inskrivningsdomaren; och varde med anmälan så förfaret som om bevis angående verkställd utmätning av fast egendom finnes föreskrivet.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av in-teckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, re-

gistreringen må medföra; och förfares därvid som om nämnda inskränkning utgjorde servitut för vilket inteckning i fastigheten sökts å dagen för ansökningens ingivande. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till registreringen, må sådant yrkande ej framställas av fordringsägaren.

#### 5 §.

Ansökan som gjorts av annan än riksantikvarien må ej bifallas utan dennes tillstyrkan. Avser ansökningen byggnad å ort, där byggnadsnämnd finnes, skall nämnden beredas tillfälle att yttra sig.

Möter ej hinder för bifall till ansökningen, skall länsstyrelsen förklara, att byggnaden jämte därtill hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs genom registrering skall underkastas de bestämmelser som avses med ansökningen, i den mån de överensstämman med vad i 3 § sägs.

Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riksantikvarien och byggnadsnämnd, där sådan finnes. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

#### 6 §.

Riksantikvarien har att verkställa registrering enligt denna lag.

Å registrerad byggnad skall anslag om registreringen uppsättas på därför lämpad plats. Sådant anslag må ej borttagas utan riksantikvariens samtycke.

#### 7 §.

Vill någon, sedan registrering skett, vidtaga åtgärd, vartill riksantikvariens samtycke erfordras, skall ansökan därom ingivas till riksantikvarien eller ombud som han utsett och därvid fogas den utredning som sökanden kan förebbringa utan att oskäligt betungas.

#### 8 §.

Riksantikvarien må ej vägra samtycke till sådan ändring som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad eller till annan åtgärd som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta.

I övrigt skall skälig hänsyn tagas till ändrade förhållanden som må hava inträtt sedan registrering beviljats, liksom till övriga omständigheter i ärendet. För utarbetande av ritningar till ändringsarbeten äger riksantikvarien, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, utan kostnad för denne erhålla biträde av byggnadsstyrelsen.

#### 9 §.

Registrering skall av länsstyrelsen upphävas:

om sådant påyrkas av någon som visar att han vid tiden för ansökningens ingivande ägde bättre rätt till fastigheten eller andel därav än den vilken i ärendet antagits vara ägare;

om fastigheten utgör fideikommiss eller innehaves under därmed jämför-  
liga förhållanden samt registreringens upphävande påyrkas av innehavare  
som icke medgivit registreringen och därav lider intrång vilket icke är att  
anse såsom oväsentligt, dock att rätt att yrka registreringens upphävande  
icke tillkommer innehavare av fideikommiss, där Konungen medgivit att re-  
gistreringen må meddelas med bindande verkan även för kommande fidei-  
kommissarier; samt

om byggnadens bevarande är ändamålslost eller medför oskäligen kostnad.

Länsstyrelsen skall bereda riksantikvarien tillfälle att yttra sig i ärendet.  
Avskrift av länsstyrelsens beslut skall utan dröjsmål översändas till riks-  
antikvarien. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall ock inskrivningsdomaren  
underrättas.

#### 10 §.

Har vid exekutiv auktion fastigheten enligt vad i 4 § andra stycket sägs  
sålts frigjord från den inskränkning i ägarens rätt som registreringen med-  
för, är registreringen att anse såsom upphävd sedan auktionen vunnit laga  
kraft; och åligger det auktionsförrättaren att göra anmälan om förhållandet  
hos riksantikvarien, länsstyrelsen och inskrivningsdomaren.

#### 11 §.

Kungl. Maj:t äger upphäva registrering:

om den hindrar genomförandet av stadsplan, stomplan, byggnadsplan  
eller utomplansbestämmelser;

om expropriation av byggnaden eller därtill hörande område beviljas;

om registreringen eljest finnes hindra eller avsevärt försvåra företag av  
större allmän eller enskild nytta.

Om beslut som avses i denna paragraf skola riksantikvarien, länsstyrelsen  
och inskrivningsdomaren underrättas.

#### 12 §.

Överträder någon bestämmelse som avses i 3 § 1—3 eller borttager någon  
olovligen anslag varom i 6 § förmäles eller fördärvar någon sådant anslag,  
straffes med dagsböter.

#### 13 §.

Finnes anledning till antagande att kulturhistoriskt märklig byggnad eller  
därtill hörande område kommer att bliva föremål för åtgärd varigenom det  
kulturhistoriska värdet helt eller delvis går förlorat, äger länsstyrelsen på  
ansökan av riksantikvarien meddela förbud vid vite mot åtgärdens vidta-  
gande.

Sådant förbud vare gällande högst sex månader, dock må länsstyrelsen  
förlänga giltighetstiden med ytterligare sex månader, om synnerliga skäl där-  
till äro.

Har till Konungen ingivits ansökan om tillstånd till expropriation av byggnaden eller området, äger Konungen stadga förbud som avses i första stycket att gälla till dess frågan om expropriation blivit av domstol slutligen avgjord.

14 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

15 §.

Riksantikvariern äger påkalla handräckning hos överexekutor, där till efterlevnad av denna lag så erfordras.

I fråga om handräckning som nu sagts gälla i tillämpliga delar de bestämmelser som äro stadgade för de i 191 § utsökningslagen avsedda fall.

16 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga som avses i denna lag må klagan hos Konungen i vederbörande statsdepartement föras i den ordning som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

17 §.

Över riksantikvariens beslut i fråga som avses i denna lag må besvär anföras hos Konungen i vederbörande statsdepartement inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet.

18 §.

Konungen äger meddela erforderliga bestämmelser angående tillämpningen av denna lag.

---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

---

## F ö r s l a g

till

## L a g

angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189)  
om expropriation.

Härigenom förordnas, att 1 och 108 §§<sup>1</sup> lagen den 12 maj 1917 om expropriation samt rubriken före 108 § skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

### 1 §.

Fastighet, som — — — sandflykt förebygges;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller för att bevara kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad eller synnerligen märklig fast fornlämning som ej kan tryggas på annat sätt eller för att bereda erforderligt utrymme däromkring;

12. för linbana, — — — fjällrenskötselns behov.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke, kulturhistoriskt märklig byggnad eller fornlämning.

### 108 §.

Fråga om — — — av vetenskapsakademien.

Fråga om expropriation för att bevara kulturhistoriskt märklig byggnad eller fast fornlämning eller av mark omkring sådan byggnad eller fornlämning må väckas endast av riksantikvarien. Sådan expropriation må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett bebyggande sätt ansvara för egendomen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1943.

<sup>1</sup> Senaste lydelse av 1 § se 1937: 154 och av 108 § se 1941: 882.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 15 januari 1942.*

Närvarande:

justitierådet FORSSMAN,  
regeringsrådet LUNDEVALL,  
justitieråden STERZEL,  
NISSEN.

Enligt lagrådet den 30 december 1941 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 december 1941, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om fornminnen;
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad;
- 5) lag om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader; och
- 6) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet revisionssekreteraren Gösta Walin.

Förslagen föranledde följande yttrande av lagrådet.

**Förslaget till lag om fornminnen.**

6 och 7 §§.

I 6 § synes böra utsägas, att om någon vill rubba, förändra eller borttaga fast fornlämning tillstånd därtill må lämnas av riksantikvarien. I samband härmed torde den mindre lyckligt avfattade bestämmelsen i 7 § första stycket böra utbytas mot föreskrifter i 6 § av innebörd dels att tillstånd må meddelas, där fornlämningen finnes medföra hinder eller olägenhet, som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse, och dels att, då tillstånd lämnas, därtill må fogas de villkor som finnas skäligen erforderliga. Ändringen föranleder viss jämkning av 8 §.



Det är uppenbarligen åsyftat, att anspråk på ersättning varom i 7 § för-  
mäles i första hand skall prövas av riksantikvariern samt att sökande, som  
icke åtnöjes med dennes beslut, äger anföra besvär däröver hos Kungl. Maj:t.  
Erforderlig föreskrift därutinnan torde böra utfärdas i administrativ ordning  
I 7 § synes böra uttryckligen angivas, att den talan om ersättning, som enligt  
förslaget skall anhängiggöras inom ett år från det sökanden erhållit del av  
riksantikvarierns beslut och detta blivit gällande, skall anhängiggöras hos  
domstol, varjämte i förtydligande syfte efter orden riksantikvarierns beslut bör  
göras ett tillägg, utmärkande att det beslut åsyftas, varigenom tillstånd enligt  
6 § vägrats.

Länsstyrelse, hos vilken ersättningsbelopp blivit nedsatt jämlikt sista styc-  
ket av 7 §, bör rimligen lika väl som riksantikvariern vara befogad att ut-  
betala ersättningsbeloppet direkt till sakägaren under de i slutet av para-  
grafen angivna förutsättningarna. Det kan med hänsyn till motiveringen  
te sig ovisst, om stadgandet i fråga avser att inrymma dylik befogenhet även  
för länsstyrelsen. Ordalagen utesluta emellertid icke en sådan tillämpning av  
stadgandet.

#### 10, 11 och 14 §§.

Förslagens 10 och 11 §§ upptaga bestämmelser om kronans rätt med av-  
seende å fornfynd. Påträffas föremål i fast fornlämning och har det sam-  
band med denna, kommer det enligt 10 § att tillfalla kronan. Upphittaren  
får åtnöjas med den ersättning för kostnader m. m. samt hittelön, som riks-  
antikvariern må tillerkänna honom. Om föremål påträffas annorstädes än  
i fast fornlämning eller eljest utan samband med dylik fornlämning, skall  
föremålet enligt 11 §, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar  
och kan antagas vara minst etthundra år gammalt, hembjudas kronan till  
inlösen. Dessa bestämmelser kompletteras av stadgande i 14 §, innehållande  
anvisning för upphittare av föremål, som icke enligt 10 § skall tillfalla kro-  
nan och ej heller enligt 11 § skall hembjudas kronan, att genom anmälan  
om fyndet bereda kronan tillfälle att inlösa föremålet. Gemensamt för 11  
och 14 §§ är att föremålet vid påträffandet skall sakna ägare. I 10 § upp-  
tages icke något motsvarande villkor. Detta beror uppenbarligen därpå, att  
äganderätsfrågan där saknar praktisk betydelse. Skulle emellertid i något  
fall förekomma, att någon förmår styrka äganderätt till föremål, som på-  
träffas i fast fornlämning, läser 10 § icke betaga honom hans rätt till före-  
målet.

I olikhet mot 1873 års förordning angående nedgraven skatt, bottenfynd  
eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, innehåller lagförslaget icke någon  
positiv bestämmelse vem föremål, som avses i 11 eller 14 §, skall tillfalla.  
Av paragraferna framgår emellertid indirekt, att föremålet skall anses till-  
falla upphittaren i och med upphittandet. Denna rättsgrundsats torde böra  
komma till tydligt uttryck i lagtexten. Detta skulle kunna ske genom att  
första stycket av 11 § erhåller förslagsvis följande lydelse: Hittar någon  
i annat fall än i 10 § avses föremål, vartill ägare ej finnes, och kan det

antagas vara minst etthundra år gammalt, skall föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet, där det helt eller delvis är av guld, silver eller koppar, att mot lösen hembjuda det till kronan. I anslutning härtill torde jämväl avfattningen av 14 § böra jämkas.

### Förslaget till lag angående ändring av jorddelningslagen.

#### 10 kap. 11 §.

Enligt § 6 i 1867 års fornminnesförordning åligger det vid skifte av jord, därå fast fornlämning finnes, skiftesförrättaren att uppmana samtliga skiftesdelägare att låta den mark, fornlämningen upptager, undantagas från skiftet såsom en skifteslagets gemensamma tillhörighet. Motsvarande stadgande i det remitterade förslaget har erhållit den innebörd, att, där det lämpligen kan ske, skall från skiftet undantagas icke blott erforderligt område kring fornlämningen utan ock väg till denna. Av 18 kap. 1 § jorddelningslagen följer att om delägarna ej äro ense eller deras beslut är stridande mot lag, förrättningsmännen skola besluta i frågan. I förhållande till gällande bestämmelser föreslås alltså ändring dels därutinnan att jämväl mark till väg kan avsättas av oskifto dels ock såtillvida att förrättningsmännen även mot delägares bestridande kunna förordna om undantagen.

I princip torde intet vara att erinra mot det föreslagna stadgandet. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida icke i de flesta fall vägbehovet lämpligare kan tillgodoses genom servitut än genom undantag av mark. I allmänhet lär det vara tillfyllest om rätt finnes att taga gångväg till fornlämningsområdet över angränsande mark. Det synes därför icke böra åläggas delägarna såsom en plikt att avsätta vägmark av oskifto, även om detta skulle kunna ske utan förfång för någon. Lagrådet hemställer förty, att stadgandet i förevarande del måtte erhålla lydelse av innebörd att förefintligt behov av väg till fornlämningen må kunna tillgodoses genom avsättande av vägmark eller bildande av vägservitut.

### Förslaget till lag om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Enligt de sakkunnigas förslag bliva bestämmelserna om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader tillämpliga å viss byggnad genom länsstyrelsens förklaring att byggnaden skall vara underkastad dessa bestämmelser (1 och 5 §§). I det remitterade förslaget åter har införandet i det av riksantikvarierna förda registret betecknats såsom den avgörande åtgärden. Denna ändring, som vidtagits av redaktionella skäl, innebär emellertid en viss saklig förskjutning vilken framstår såsom mindre tillfredsställande. De redaktionella fördelar man velat vinna genom att utbyta uttrycket »förklaring, som enligt 5 § meddelats» och liknande uttryck mot »registrering» kunna, utan en sådan förskjutning, uppnås exempelvis därigenom, att de i 3 § närmare beskrivna föreskrifter, som enligt lagförslaget kunna meddelas till skydd för byggnader av förevarande slag, betecknas såsom »skyddsföreskrifter» och att denna terminolo-

gi genomföres på följande sätt. Avfattningen av 1 § ändras sålunda att till skydd för kulturhistoriskt märklig byggnad jämte i paragrafen angivna områden särskilda föreskrifter (skyddsföreskrifter) må meddelas i enlighet med vad i förslaget följande paragrafer stadgas. Den grundläggande bestämmelsen om länsstyrelsens beslut i 5 § andra stycket erhåller den innebörden, att länsstyrelsen, om hinder ej möter för bifall till ansökningen, skall förordna, att för byggnaden jämte nyssnämnda områden skola gälla de skyddsföreskrifter, som avses med ansökningen, i den mån de överensstämja med vad i 3 § angivits. Registreringsbestämmelsen i 6 § första stycket utbytes mot en bestämmelse att riksantikvarien skall föra register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter enligt denna lag meddelats. Jämväl i övrigt erfordras vissa smärre jämkningar i lagtexten, varjämte lagförslaget rubrik lämpligen kan ändras till lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Lagrådet hemställer, att förslaget måtte omarbetas i enlighet med dessa riktlinjer.

I 4 § andra stycket av det remitterade förslaget har icke upptagits den i sakkunnigförslaget från 3 § i 1909 års lag angående naturminnesmärkens fredande hämtade bestämmelsen att avseende ej må fästas å yrkande, varom fråga är, därest yrkandet ej framställts till auktionsförrättaren före auktionen. Avsikten härmed läser hava varit att fordringsägaren icke skulle vara skyldig att, förrän utbud till försäljning ägt rum, framställa sådant yrkande. Övervägande skäl synas emellertid tala för att — i likhet med vad som gäller enligt utsökningslagen i fråga om andra på försäljningsvillkoren inverkan anspråk — yrkandet bör framställas senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum, vare sig sådan förhandling sker vid auktionstillfället eller å sammanträde, varom förmäles i 102 § utsökningslagen. Lagrådet hemställer därför, att i paragrafen måtte införas stadgande av innebörd att avseende ej må fästas vid yrkande som framställts senare än nyss sagts. I detta sammanhang torde avfattningen av motsvarande bestämmelse i 3 § 1909 års lag böra jämkas till överensstämmelse härmed.

Vidare synes i en särskild paragraf böra intagas bestämmelse om att inskrivningsdomaren, sedan underrättelse enligt 4, 5, 9, 10 eller 11 § till honom inkommit, har att ombesörja att erforderlig anteckning, så snart ske kan, å inskrivningsdag verkställas i in-tecknings- eller fastighetsboken. I samband härmed torde senare delen av 4 § första stycket böra utgå och redaktionella jämkningar vidtagas i vissa paragrafer. Den nya paragrafen kan lämpligen införas såsom 13 §, varjämte ordningsföljden mellan de nuvarande 12 och 13 §§ bör ändras sålunda, att 13 § erhåller paragrafnumret 12 och 12 § blir 14 §. I följd härav förskjutes nummerbeteckningen på 14—18 §§ i det remitterade förslaget.

### Övriga lagförslag.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Ur protokollet:  
G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 januari 1942.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, lagrådets den 15 januari 1942 avgivna utlåtande över de den 12 december 1941 till lagrådet remitterade förslagen till

- 1) lag om fornminnen;
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 10 kap. 11 § och 19 kap. 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet;
- 4) lag angående ändrad lydelse av 5 kap. 8 a § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad;
- 5) lag om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader; och
- 6) lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

De ändringar av huvudsakligen redaktionell innebörd som lagrådet förordat i fråga om förslaget till lag om fornminnen torde böra iakttagas. Även den jämkning i förslaget till lag angående ändring av jorddelningslagen, varom lagrådet hemställt, synes böra beaktas.

Beträffande förslaget till lag om registrering av kulturhistoriskt märkliga byggnader har lagrådet ansett, att rättsverkningarna av det föreslagna skyddsförfarandet böra inträda i och med att länsstyrelsens beslut vinner laga kraft och icke först med riksantikvariens åtgärd att införa beslutet i det föreslagna registret. Detta lagrådets förslag synes i vissa hänseenden vara mera följdriktigt. Lagrådet har även förordat en ändring i 4 § andra stycket av innebörd att vid exekutiv försäljning yrkande om meddelade skyddsföreskrifters hävande skall framställas senast då förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen äger rum. Denna ändring torde vara lämplig. Såsom lagrådet anfört synes i samband härmed 3 § i 1909 års lag angående naturminnesmärkens fredande böra undergå motsvarande ändring. Vad lagrådet i övrigt anfört angående förslaget till lag om registrering av

kulturhistoriskt märkliga byggnader lärer jämväl böra beaktas. På sätt lagrådet anmärkt bör, såsom en följd av förstnämnda ändring i förslaget, lagens rubrik ändras.

Härutöver torde i redaktionellt hänseende vissa jämkningar böra vidtagas i lagförslagen.

Föredraganden hemställer, att de i enlighet med vad som nu anförts ändrade förslagen jämte upprättat förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 1) angående naturminnesmärkens fredande måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

*Stefan Stiernstedt.*